

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

42. BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN

1948

Samfundets Styrelse:

Amtmand *A. Karberg*, Ringkøbing (Formand).

Forfatteren, Museumsforstander *H. P. Hansen*, Herning (Næstformand).

Lærer *E. Jespersen*, Sørvad (Sekretær, Form. for Redaktionsudvalget).

Lærer *H. C. Hansen*, Trabjerg (Medlem af Redaktionsudvalget).

Redaktør *Hans Lilholt*, Lemvig (Medlem af Redaktionsudvalget).

Maler *Th. Kr. Hansen*, Hoven (Æresmedlem).

Tømmerhandler *K. K. Jensen*, Vem.

Lærer *J. Søndergaard Jacobsen*, Nørre Nissum.

Gaardejer *Kristian Raunkjær*, Lyhne, Ølgod.

Lærer *Alfred Kaae*, Kronhede.

INDHOLD

<i>Th. Ramskou: En Jernalderboplads i Holstebro.....</i>	5
<i>Esbern Jespersen: Auktion og Andagt paa Tvis Kloster..</i>	19
<i>Alfred Kaae: Stadilbonden Knud Jensen Dyekier</i>	43
<i>Hans Kr. Kristensen: Livet i Fejsøhus</i>	92
<i>C. Klitgaard: Havfiskeri fra Sdr. Nisum Sogn for ca. 100 Aar siden</i>	113
<i>A. Sørensen: Kronens Hjælp til Lemvig efter Branden 1684</i>	119
<i>Esbern Jespersen: Danmarks første Plankekiste fremdraget i Vinding</i>	123
<i>H. P. Hansen: Breve fra Treaarskrigen</i>	131
<i>G. Bützow-Rohde: Vesterholm ved Herning</i>	139
<i>Bog anmeldelser</i>	151
<i>Meddelelser til Medlemmerne</i>	156
<i>Stednavne, Personer og Sagliste</i>	158
<i>Regnskab for 1947..... Omslagets 3. Side</i>	

EN JERNALDERBOPLADS I HOLSTEBRO

Af Th. Ramskou.

I 1946 kom man paa Sporet af en Jernalderboplads i Holstebro paa Skernvej Nr. 18, der tilhører Repræsentant J. Chr. Clausen. Opdagelsen skete ved, at Ejeren lod grave Overjord af til Udvidelse af en Grusgrav i Skraaningen ned mod Skernvej. Derved stødte han paa nogle Samlinger af Sten, som han straks kunde se, var lagt af Mennesker. Han lod dem da blive liggende og sendte Bud efter Holstebro Museums Formand, Fru Overgaard, der efter sine Undersøgelser kunde fastslaa, at det drejede sig om et Bopladsfund fra Jernalderen, hvad der tydeligt afslørede sig ved Mængden af de fundne Potteskaar. Fru Overgaard sendte derefter Bud til Nationalmuseet om Hjælp til videre Udgravning, hvortil Ejeren havde stillet sig yderst velvillig, og det blev Forfatteren til nærværende Artikel, der kom til at lede Undersøgelsen.

Udgravningen i 1946 blev ikke af større Omfang formedelst de indskrænkede Pengemidler, og det fundne var i en sørgelig Forfatning. Thi der havde tidligere paa Stedet været Kolonihaver, fra hvilke Kartoffelkuler havde ødelagt den paatrufne Hustomt. Men Bopladslaget var dog af en saadan Karakter, at en videre Undersøgelse var ønskelig. Den blev foretaget i 1947 for de Penge, der generøst blev stillet

til Raadighed af Holstebro Kommune, mod at de fundne Oldsager skulde gaa til Holstebro Museum, hvor de nu befinder sig.

Undersøgelsen 1946.

I 40 cm Dybde under den nuværende Overflade fandtes Rester af et Lergulv. Som ovenfor nævnt var det stærkt ødelagt, og en Del af det forsvundet i

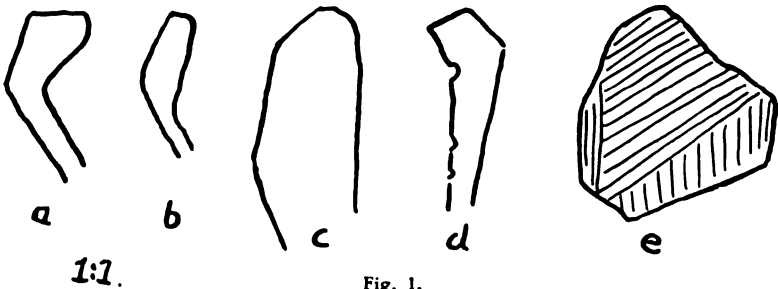

Fig. 1.

Grusgraven. Paa og i Gulvet laa en Del Lerkarskaar, største Delen ukarakteristiske, og 3 Knusesten. Nogle af Skaarene var dog ornamenterede eller havde karakteristiske Profiler, som Tegningerne Fig. 1a—e. a er af et brunligt, glat Kar. b, c og d er alle af sorte, blankpolerede Potter, d med dybt indridsede Streger. Af andre Ornamerter kan nævnes Negleindtryk og fine Stregornamerter som paa e. Desuden fandtes nogle Skaar med Hanke. Ved 1 paa Planen Fig. 2 fandtes staaende i Gulvlaget Overdelen til et Lerkar fyldt med Muld og Smaasten. Som Bund var anbragt en Sten af Form som en Kuglekalot, 11 cm i Diameter og 2,5 cm tyk. Lerkarrets Diameter var foroven 25 cm. Desværre var kun ca. $\frac{2}{3}$ af Omkredsen til Stede. Karrets Sider er ornamenterede med lodrette Furer, dybt indridsede; dog er den øverste Del glat.

Lerlaget, der var op til 25 cm tykt, viste stærkere Brandspor i den underste Del, hvad der kan tyde paa, at det repræsenterer to Beboelser, af hvilke i hvert Fald den underste er gaaet til ved Brand.

Dette bekræftedes ved Undersøgelsen af den nævnte Stensætning, der dannede den sydlige Afslutning paa Gulvlaget. Den laa i øst-vestlig Retning i en Længde af 5 m og havde en Bredde paa ca. 1,30 m. Oprindeligt har den bestaaet af 2 Rækker større Sten og imellem dem en tæt Brolægning af haandstore Sten. Ikke alle Kantstenene laa paa deres oprindelige Plads. De, der er tegnede med punkterede Konturer paa Planen, har været opbrudte, men deres Aftryk i Jorden tillod at anbringe dem paa de rette Steder. Sten 2 viste sig at være det halve af en Kværnsten. Inde i Brolægningen laa ved 3 en Knusesten. Da Stenlægningen var fjernet, saas det, at den hvilede paa et 5 til 10 cm tykt Brandlag, svarende til den underste brændte Del af Gulvlaget, og herunder fandtes 6 Stolpehuller 4—9, alle ca. 20 cm i Diameter og indtil 25 cm ned i Undergrundsgruset. Stolpehul 5 var kendeligt allerede i Brolægningen som en 10 cm dyb Forsenkning. Denne Sænkning kan vel tænkes fremkommet ved, at Brolægningen er lagt ovenpaa Stubben af den forbrændte Stolpe, som ved sin Bortraadnen senere har foraarsaget, at Stenene ovenover sank.

Efter dette maa Fundene fra 1946 vel tydes saaledes, at det her drejer sig om Resterne af to Huse. Det underste og ældste har haft Lergulv og Stolpevægge, og er gaaet til Grunde ved en Brand. Det yngre er bygget ovenover, saaledes at i hvert Fald Sydveggen har haft samme Forløb som den ældre. Men i det nye Hus har Væggene været af Jord og Græstørv hvilende paa den Stensyld, hvis Rester fandtes.

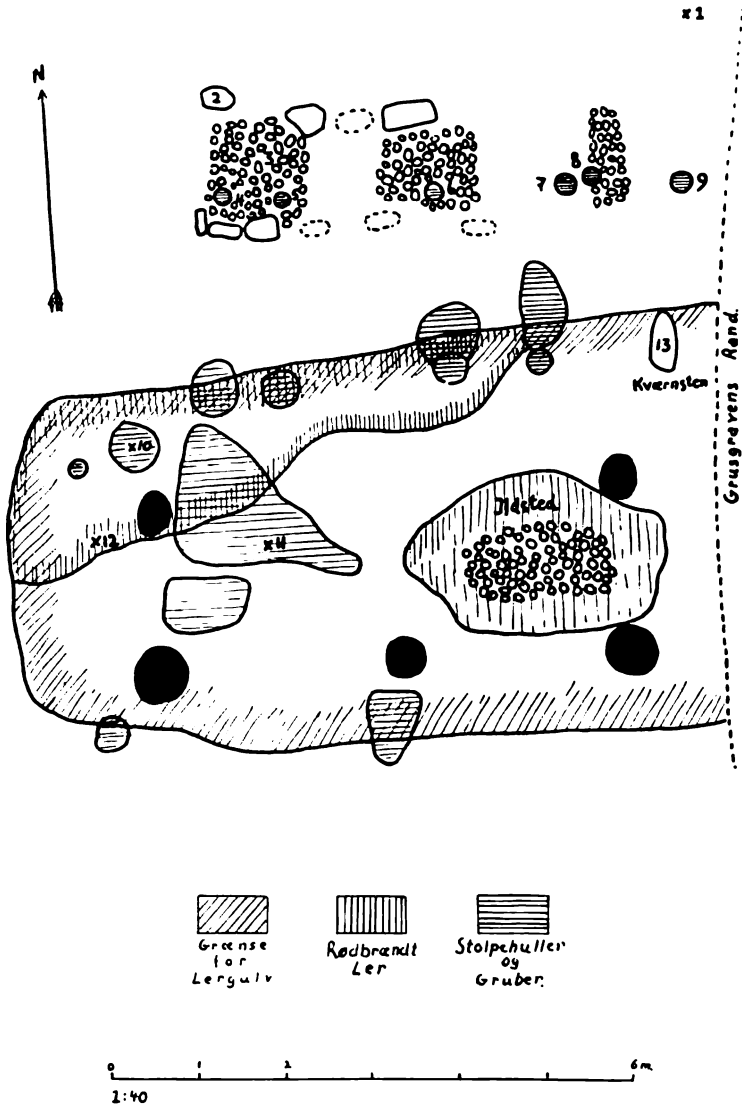

Fig. 2.

Derimod blev der ikke konstateret indre Stolperækker til Taget, ligesom Gulvlagenes øvrige Grænser eller eventuelle Indgangsbrolægninger heller ikke fandtes.

Knusestenene og Kværnstenen viser, som man skulde vente, Agerbrug; og Fund af enkelte Jernslagge i urørt Gulvlag tyder paa, at Jernudvinding ikke har været nogen ukendt Proces blandt Holstebros ældste Borgere.

Undersøgelsen 1947.

I 1947 fortsattes Undersøgelsen af Arealet umiddelbart Syd for det tidligere udgravede. Her kunde man nemlig i Kanten af Grusgraven se et Kulturlag med Brandspor ca. 50 cm under den nuværende Overflade i en Bredde af ca. 4,5 m. Der afdækkedes et Areal paa ca. 10×8 m i øst-vestlig Retning, og her fandtes den vestlige Ende af et normalt jydsk Jernalderhus med Lergulv, der, som det blev antydnet ved Profilen i Grusgraven, laa ca. 50 cm under Overfladen. Den østlige Del af Huset var upaaagtet forsvundet i Grusgraven. Det var altsaa Beboelsesenden, som blev afsløret ved Udgravningen, hvilket yderligere bekræftedes ved det fundne stensatte Ildsted, Fig. 3. Længden paa Gulvet var 7,80 m og Bredden op til 4,60 m. Det viste ret stærke Spor efter Brand, især langs Nord siden, hvor det var kraftigt rødbrændt. Man maa altsaa gaa ud fra, at Huset er ødelagt ved Ildsvaade. Saameget des mærkeligere er det, at de fundne Potteskaar var faatallige, og at der slet ingen hele Potter fandtes, og det til Trods for, at Gulvet afgravedes i ganske tynde Lag. I det nordvestre Hjørne, ved 10 fandtes dog Overdelen til en Amfora, Fig. 4, i en lille Grube. Den var af rødligt Gods med en Mundingsdiameter

paa 17,5 cm. Ved 11 fandtes store Dele af en Potte med skødesløst indridsede Ornamenter, Fig. 5. Andre Skaar har Ornamenter af dobbelte Vinkellinier under to fingerbrede rundtgaende Riller. Desuden fandtes et lille Stykke brændt Lerklining, Fig. 6 b. Indgangs-

Fig. 3.

brolægning eller Syldsten fandtes ikke, hvorimod det viste sig, at Lergulvet var forsænket 30 cm under en Jordvold, der løb rundt om Huset paa alle Sider. Huset maa altsaa have haft rene Jordvægge, i hvilke det dog ikke lykkedes at finde Døraabningen.

Ildstedet, der laa 5 m fra Vestenden var 2 m langt og 1 m bredt og bestod af en tæt Stenlægning, dækket af meget kraftige Brandspor. En af Stenene var en Knusesten.

Af Knusesten fandtes iøvrigt 4 i den vestlige Huse-
ende. Den ene var fuldstændig sprængt af Ild. Placens Nr. 12.

I Nordøsthjørnet laa en Kværnsten lige paa Overgangen mellem Gulvlag og Væg.

Efter Afgravning af Gulvet viste der sig en Del Stolpehuller nedgravet indtil 40 cm i Undergrunden under Lergulvet, Fig. 7. De fem, der paa Planen er helt sorte, hører til Lergulvet. De øvrige Gruber og

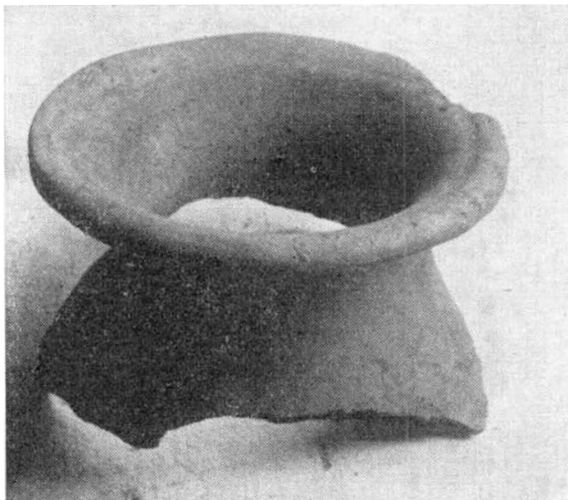

Fig. 4.

Stolpehuller maa høre til et ældre Anlæg paa Bopladsen; men deres Betydning kunde dog ikke ses.

Vi staar altsaa overfor en regelret jydsk Jernalders Hustomt, et Jordvægshus med Lergulv og Fristolper til Afstivning af Taget og et Ildsted i den vestlige Halvdel, der har været Beboelsesenden. Østenden derimod var forsvundet.

Ved en videre Prøvegravning mod Syd langs Grusgravens Rand blev paatruffet en stor Grube, 4 m i Diameter fyldt med Aske og gravet ned i en Dybde af 1,20 m under Overfladen. Sten fandtes ikke, derimod en Del Potteskaar, men ingen der kunde sættes sammen. Øjensynligt er det en Affaldsgrube. Blandt Skaarene

fandtes Dele af et Laag med Haandtag og Fals, Fig. 8. Falsen er fotograferet fra Undersiden, Haandtaget fra oven. Et andet Skaar fra Gruben er Fig. 6 a, blankt sortpoleret med dybt indridsede skarpkantede Riller. Af Gruben udgravedes kun ca. $\frac{1}{3}$, idet Resten til sin

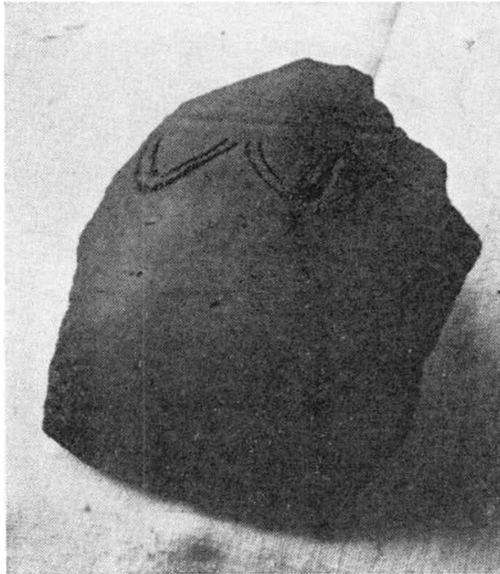

Fig. 5.

Tid vil blive udgravet af Holstebro Museum, naar Grusgravningen er saa vidt fremskredet, at Overjorden bliver fjernet fra den øvrige Del af Gruben.

Hvad Dateringen af Hustomten angaar, vil de afbildede Prøver paa Keramikken være tilstrækkelige til at vise, at Bopladsen maa henføres til Tiden omkring Kristi Fødsel.

Som allerede berørt er Hustomter af de foran omtalte Typer nu særdeles velkendte i Danmark, og dør hovedsagelig i Jylland. Dog er Kendskabet til Jern-

alderhuse her i Landet ikke særlig gammelt. Den først udgravede Hustomt, der blev rigtig forstaaet, fandtes paa Bopladsen ved Kraghede i Vendsyssel. Men denne Udgravning er desværre aldrig blevet publiceret.

Det var dog først, efter at Hans Kiær i 20'erne havde udgravet en særdeles velbevaret Hustomt ved Ginne-
rup, at man fik fat i Udgravningsteknikken. Fra dette

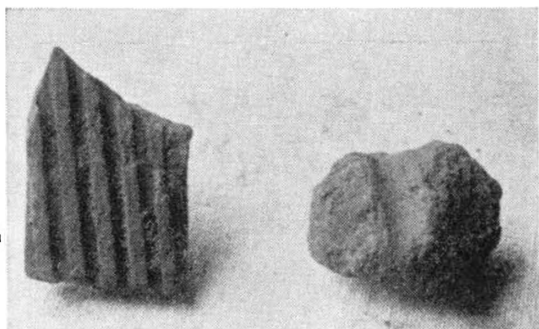

Fig. 6.

Tidspunkt kom der Fart i Undersøgelserne, der fortrinsvis blev foretaget af Gudmund Hatt, og under den forløbne Snes Aar er et Utal af Hustomter draget frem i Dagens Lys. Der har da selvsagt rejst sig et Væld af Problemer i Forbindelse hermed, Spørgsmaal om eventuelle Kultursammenhæng, der har af født en righoldig Literatur.

Jordvægshuset med frie Stolper til Støtte for Taget anvendes i Jylland fra keltisk Jernalder til ned i yngre romersk Tid, og den Omstændighed, at det fremtræder fiks og færdig i Fundene, uden at det har været muligt at paavise Forløbere for det i tidligere Perioder, har gjort, at man vilde mene, at denne Byggesmaade skyldes Paavirkning udefra. Denne Formodning støttedes yderligere derpaa, at samme Konstruk-

tionsmetode ogsaa dukkede op i Norge og Sverige paa samme Tid, ligeledes uden at man kunde finde ældre Forbilleder indenfor de respektive Landes tidligere Perioder. Gudmund Hatt behandler de jyske Jernalderhuse i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed

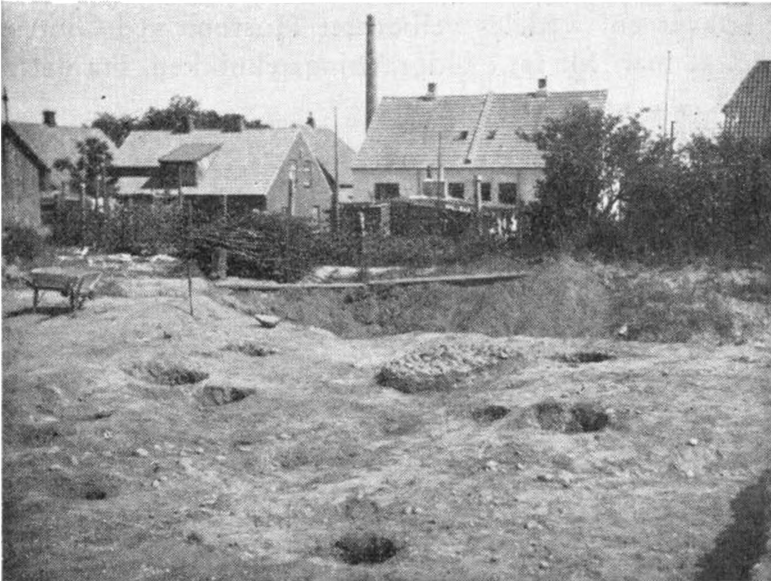

Fig 7.

1928, 30 og 38 og faar som Resultat, at Skandinavien, d. v. s. for Danmarks Vedkommende Jylland, for Sverige Öland og Gotland, og for Norge Rogaland og Lista, med Hensyn til Byggeskik danner et kulturelt Hele, der er sammenhørende med og afhængigt af Udviklingen i Vesteuropa i de keltiske Omraader.

Den bedste Oversigt herover er givet af Märten Steenberger: Öland under äldre järnålder, 1933. Et Citat fra denne Bog kan give Problemstillingen i en Nøddeskal: »Vandringen genom norra Europas länder har lett til påvisandet av en hall-liknande bygg-

nadstyp med utpräglat västlig orientering. Kämpgravs-
huset (den svenske Betegnelse for Jordvægshuse med
Fristolper) sådant som det framträder i Norden under
äldre romersk järnålder, er till hela sitt väsen en främ-
mande företeelse utan rötter på skandinaviskt område.
Dess upprindelse måste därför vara att söka utanför
Norden. Från östra Europa är intet jämnförelsesma-
terial att hämta. Vi har funnit att likartade byggnader
langsmala och med taket uppburet av inre stolprader

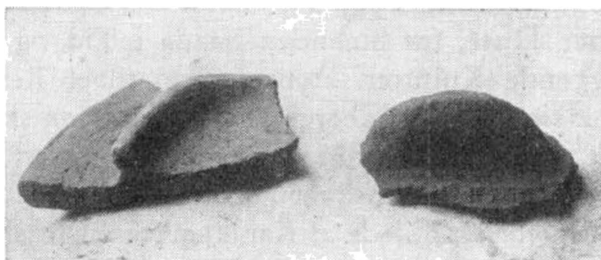

Fig. 8.

samnas på nordtyskt område under förhistorisk tid.
Den dimensionellt obetydliga, tunnväggiga flätverks-
hyddan är här allenerådande. Därimot återfinnes hu-
set med inre stolpar flerstädes i nordvästra och västra
Europa, där det under äldre tid uppenbarligen spelat
stor roll; det uppträder under kelterherreväldet på de
brittiska öerna och hör likaså hemma i den keltiska
världen i västra delen av kontinenten. Det torde vara
ofrånkomligt, att det är från väster eller sydväst,
som denna byggnadsform vandrat upp och nått Nor-
den«. —

Allerede i 1931 havde Hatt i Acta Archaeologica
II pg. 148 fremsat den Tanke, at Jordvægshusene skyl-
des en Paavirkning fra det vestlige Middelhavsomraade,
idet han henviser til den Byggemaade, der er anvendt
ved visse kabyriske Huse.

Disse Betragtninger af Hatt og Steenberger gaar igen hos E. Albrechtsen i hans Artikel: Fyns Bebyggelse i ældre Jernalder, Aarbøger f. n. Oldk. 1946, idet Fund af romersk Jernalderhustomter ved Lundsgaard i Aasum Sogn giver ham Anledning til visse Betragtninger over Kulturforbindelser. Ved Lundsgaard er fremdraget 6 Hustomter, der alle har haft stolpesatte, lerklinede Vægge. 2 af dem har haft en Tagkonstruktion med Rygaas baaret af Midtsuler, hvilket er et hidtil ukendt Træk i Jylland. Og idet han sammenligner Huse, fra hinanden baade i Tid og Rum fjerntliggende Kulturer, kommer han til et Resultat, der føjer sig ind i Steenbergers og Hatts. Han skriver: »Endnu er det ødanske Materiale uhyre spinkelt, men alt i alt har dets Fremdragen trukket Omridset op i et kulturhistorisk Billede af Karakter væsensforskelligt fra det, vi kender gennem de jyske Hustomter. Ind i det kulturforbundne jysk-norske og østsvenske Omraade, hvor det treskibede Hus er saa at sige eneraadende, skyder sig da med endnu ikke fastlagte Grænser en Kile af nye herhjemme tildels ukendte Husformer med Forbindelser mod Syd, med Centraleuropa«.

Udforskningen af Hustomter har imidlertid ikke været drevet særlig kraftigt, hverken paa Kontinentet eller paa de britiske Øer. Det er kun faa Udgravningsresultater, der staar til Raadighed, og det sammenlignende Materiale, der er anvendt af de nævnte Forskere, er skrabet sammen lige fra Mellemeuropas Stenalder til Nutidens primitive Bebyggelser paa Hebriderne og i Island, foruden enkelte usikre literære Overleveringer om Byggeskik. Det paastaaede Sammenhæng mellem jydsk, norsk og østsvensk og keltisk Omraade, subsidiært vestlige Middelhavsomraade maa forekomme den nøgterne Betragter yderst suspekt. Der

er ikke noget rigtigt Hold i Sammenligningerne, og alt for meget bygger paa Spekulation. Thi man maa huske paa, at for Oldtidshusenes Vedkommende i keltisk og romersk Jernalder, er alt hvad Udgravningerne siger os, at Husene har haft de og de Størrelser, at Væggene har været af Jord eller Risfletning med eller uden Lerklining, og at Taget har været baaret af Væggene, af to Rækker indre Stolper, eller kun af een Række. Alle konstruktive Detailler mangler. Først naar vi har dem, vil der være nogen Mening i at forme Spekulationer over eventuel Sammenhæng i Byggeskik, og indtil da maa det være et stort Spørgsmaal, om der i det hele taget er Overensstemmelse mellem nævnte Teorier og Virkeligheden.

Der er da ogsaa i Norge fremkommet Fund, der modsiger, at en saa simpel Byggemaade som at lave et Jordvægshus med to indre Stolperækker nødvendigvis maa overføres fra et Land til et andet ved Kulturpaavirkning.

Thi paa Træna, en lille Øgruppe ved Norges Vestkyst Syd for Lofoten, 55 km fra Fastlandet, er der gjort Fund af Jordvægshuse med Fristolper i to Rækker nøjagtig Mage til de jyske Jernalderhuse. Men de norske Huse stammer fra ældre Stenalder, fra den saakaldte Nøstvedtid, og deres Datering er aldeles sikker saavel geologisk som arkæologisk. (Se Gustorm Gjessing: Træfunnene, Oslo 1943).

Disse Hustomter kan i hvert Fald ikke have deres Udspring i Middelhavslandene eller i keltisk Omraade.

Ser man altsaa radikalt paa Tingene og drager Konsekvenserne, kommer man til det Resultat, at et ensartet Behov og Adgang til ensartede Materialer giver ensartet Udslag i Byggemaade, i hvert Fald i Hovedtrækene. Og det er kun dem, der staar til vor Raadighed.

Før mere omfattende Gravningsresultater foreligger, maa vi altsaa regne med, at Jordvægshuset med Fri-
stolper lige saa godt kan være opstaaet spontant, som
det kan være indført.

AUKTION OG ANDAGT PAA TVIS KLOSTER

Af Esbern Jespersen.

TVIS Kloster havde 1547, da Kronen solgte det til Oluf Munk, Bøndergods i 25 Sogne, ca. 200 Bøndergaarde ialt. Jordebogen over den store Godsmængde findes trykt i Danske Kancelliregistranter, og Storgaard Pedersen slutter sin Afhandling om Klosteret i Hardsyssels Aarbog 1915 med derfra at bringe en Fortegnelse over samtlige Gaardes Navne. Klosterets Historie som Herregaard er endnu ikke skrevet. Men som et Bidrag kan Generalhoveireglementet fra 1770 tjene. Det findes aftrykt i Aarbogen for 1944. Og her er nu et nyt lille Bidrag, en Inventarieliste over Gaardens Indbo, som o. Aar 1727 solgtes paa Auktion. Auktionslisten er udateret. Men da Ejeren af Tvis Kloster 1727 gjorde Opbud, og Gaarden solgtes ved Tvangsauktion, vil dette lede os paa Sporet til denne Datering. Hertil kommer, at en Række Navne, som forekommer i Dokumentet, leder os til samme Resultat. Listefører og Inkassator var Mourits Graa, som døde 1730 og 1728—30 var Konsumtionsforpagter i Holstebro. Mellem Køberne var Mag. Lugge, identisk med Mag. Søren Sørensen Lugge, der 1706 til sin Død 1730 var Sognepræst i Holstebro (Aldal). En anden Køber var Hr. Frederik Richardt, som 1726 til sin Død 1729 var Sognepræst i Nørre Felding. Denne

Præstemand købte i øvrigt hele Herregaarden 1727 for at redde sine indestaaende Penge. Hr. Christen Madsen Buch, Sognepræst til Mejrup 1721–38, var ogsaa blandt Køberne.

Og saa kan vi lade Auktionen begynde, som den faktisk ogsaa gjorde i

Storstuen.

Et Bord til at udtrække købtes af Mons. Simon Saxild fra Herningsholm for 3 Dl. Men Priserne har maaske for ringe Interesse til at anføres og medtages kun nu og da i Parentes som Dl., Mk. og Sk. Skrivers Retskrivning er uden Interesse og lempes saa vidt muligt til moderne Dansk.

De følgende Sager var:

Et lakeret Bord med 4 Ceredoner til, et Egetræsbord, et Egetræsur med sort Indlæg (4.0.0), en Dragkiste med »Cieramij« (6.4.0), seks overtrukket Stole med syet Tøj (9.0.0), femten Skilderier, et stort Spejl med Crone og forgyldt Ramme, indlagt med blaat Glas (købt af Hr. Richardt for 12 Dl.), fem hollandske Krukker, tre Laag, 20 Par Porcellæns Tekopper, en Porcellæns Spølskaal, ni Ryslæders Stole, købt af Hr. Richardt for 12 Dl.

Udi det store Sengekammer.

Et hollandsk Træur, et indlagt Kontorskab, ovenpaa sort, et lakeret Slagbord, en lakeret hollandsk Foldseng, et Egestolpe-Sengested, seks Par Porcellæns Skaale, seks Par ditto, noch syv Par, et Glaskrus med Sølvlaag.

Seks Stole overtrukket med Læder, et stort Spejl, med Crone og forgyldt Ramme og med indlagt Blaa-glas (Hr. Richardt for 12 Dl.), en Tabulet med drejede forgyldte Piller, en indmuret Bilægger Jernkakkelovn

(10 Dl.), to Skilderier, et malet Fyrreskab med to Vinduer foroven, samt lukket Rum midt og neden udi, en Messing »Løfve« samt et Messing-Fad staaende paa Kakkelovnen. Paa det antegnede Tabulet: en Glas-pocal med Laag, et Glaskrus med Sølvlaag, fire Kassarfler, tolv Stk. »studs og spids Glasser«.

Paa Sengen to blaastribede Bolsters Underdyner, en anden Underdyne med tavlet Overtræk, to Olmerdugs Overdyner (8.0.0), en Hovedpude overtrækket, fire Bolsters Hovedpuder overtrækket, to ditto med Vaar.

Udi det lidet Kammer ved det store Sengekammer.

Et Fyrrebord, et Egebord med Skuffe under, en Løj-bænk med forgyldt Læder, et lidet Egeskab med »Contor« ovenpaa, et fladt Ege Skriverskrin, en firkantet Fyrrekiste, en Riffelbøsse, fire Flint-Hagelbøsser, to ditto »für Bøsser«, en »Muschedonner« med Messing-pibe, en liden Bilæggerkakkelovn (6.0.0), et Spejl med sort Ramme, en Bly Tobaksdaase, grønmalet.

Udi Gangen.

En beslagen Egekiste med Laas, en ditto, en ny Fyrrekuffert, et stort malet Fyrreskrin, et lidet Skab med tvende Døre, en Fyrrekiste, en Blikform til Kirkelys (0.2.0), et 4-Lispunds Bismer, et 2-Lispunds Bismer, et lidet brunmalet Skrin, et Flaskefoder med seks Flasker, et Træ Blækskrin.

Udi Dagligstuen.

Et Egebord med Skab under, en Fyrrebænk under Vinduerne, en ditto uden for Bordet, tre smaa aflange Skabe med Laase, et hollandsk Skab, et gammeldags Seierværk, seks lange og to runde store Fyrreæsker,

to Spindrokke, et lukket Sengested, derudi to Bolsters Dyner, en Dyne af Bolster, overtrækket, fire Hovedpuder, en Messing »Hertzfænger« uden Bælg, en »Blich Blechskrin«, to Klædesbørster, et lidet Skrin af Fyr med 12 Rum.

I den liden Sengekammer.

Et Spejl med sort Ramme, to Sortlæderstole, en brun Læderstol, et rundt brunt Slagbord, tvende beslagne Skrin, en stor Fyrre-Halvkiste, et lidet brunmalet Skrin, to smaa aflange malede Skabe, et Fyrre-Slagskab, et Fyrre-Sengested med Gardiner og Kapper af »Dandzig Tøj« (4.0.0); derpaa: to sribede Bolsters Underdyner, en Olmerdugs Overdyne, to Hovedpuder uden Vaar og to med Vaar, en ditto overtrækket, noch en ditto overtrækket med Catun; en Tabulet med forgyldte Piller for, »en udborderet Kamfoder«, en Klædesbørste, en Jern-Bilæggerkakkellovn (7.0.0).

Bøger.

Christianj 4'de Bibel in folio, en ditto gammel, Caspar Brochmanns Postil in folio, Dr. Morten Luthers Postil, Elias Naurs Golgata paa Parnaso, Doctor Jesper Brochmanns Postil over Sommerparten, Kaarsens Skoele, Doctor Palladius om Vor Herres Pines Døds og Opstandelses Historie, Naadens Dørs aandelige Hammer, Den aandelige Markedstid, En gammel Bønnebog, Taareperse, Solens Blod Røde Nedgang, Tanketøvel, en ny Psalmebog, en ditto med sort Læder og Sølvbeslag, en fuldkommen Psalmebog, Den aandelige Hovednøgle til Himmelen (0.5.0), Lifsens Crone, Himmelens Nøgle til Guds Skatkammer, Paradisis Urtegaard, Den aandelig bedendes Kiæde, Guds Børns kristelige Bordskich, Davids Psaltere, 200 udvalgte danske Viser.

I Fadeburet.

To store Stegfade af engelsk Tin, to mindre ditto af ordinær Tin og seks Suppefade af Cronin (vog tilsammen 1 L ø , 12 ø a 24 Sk.), to lange Stegfade af Cronin, to gamle Bøger, et gammelt Vandfad, seks mindre Suppefade, et stort Potagefad (vog 8 ø a 20 Sk.)¹⁾, fem Asketter, et Dus. Tallerkener, et Dus. ditto, en »Bord Crandtz« (vog 2 $\frac{1}{2}$ ø), en Tin Natpotte, en Tinkande, tre Tepotter, to Par Tinlysestager, to Jernbukke til Skorsten med Messing-Pukler, en Messing-Bordkrans, et Messing-Rivejern, en Messing-Lampe, to »Blich-Caffe-Kander«, to »Jern Voxstabler«, et Goderaadjern, et Oblatjern, et Vaffeljern, et lidet Spejl, en gammel Tabulet, et lidet Fyrrebord, et ditto, et »Træblechhus«, et Lysskrin, seks hollandske Stenfade, 1 $\frac{1}{2}$ Dus. ditto Tallerkener, en »Blich Løgte«, to Præsenter-tallerkener, et stort Kobber-Fyrfad.

I Køkkenet.

Ti gamle Fade (vog 1 L ø 13 ø a 20 Sk), fire flade gammeldags Tallerkener, et Par Tinlysestager, to Messing-Lysestager, en Kobber-Tekedel, en gammel Kobberkedel, vog 12 ø , en liden ditto, en Børstekedel, en Kobberkedel med Laag, en liden Kobberkedel, en Kobber-Tekedel, et lidet Kobber-Fyrfad, en Destillerkedel med Hat og Piber, en gammel Kobberkedel, en Kobberpotte uden Hank, to gamle smaa Messing-Fyrfade, et Messing-Fyrbækken, et gl. Messing-Fyrbækken med Jernskaff, et ditto, en stor Bliktragt, en »Jern Ryst«, en Jern Ildklemme, en Jern-Trefod, en mindre, en Jernpande, en Kobberpande med Laag, to »Jern Kocke Knifve«, en Malmmorter med Støder, en Kande-bænk med Stole under, to Natpotter af Sten, et langt Fyr-

¹⁾ Alle disse Metalgenstande vurderes efter Vægt.

rebord, en gammel Fyrre-Stolpeseng, derudi: to Dynner, to Hovedpuder, et Blaargarnslagen; et Blikrivejern, to røde Stenkrus med Laag, fire Træskaale, to Træfade og ti Træskeer, fire lange Trætallerkener, to røde Stendørsflag, seks røde Stenpotter, to Stegegryder, fire Trætrug, en Del sorte Potter, to Kandestobe, to Halvkandestobe, en svensk Stob, to »Balle Kar«, to Spande, to Stripper, et Jernfyrfad, et lidet Bord, en Retterbænk, et Jernstrygejern.

I Køkkenkammeret.

En stor Fyrrekiste, en liden Benkkiste, et lidet Skrin uden Laas, to Flaskefoder uden Flasker, en firkantet Madkiste, en »Pack tønde«, et lidet gl. Bord, en stor Laagkurv, en Uldhæk, et Fodderal med seks Messingknive, en Blik Peberbøsse.

I Kælderen.

En Tønde med Jerngjorde for, fire hele Oksehoveder, seks hele Tønder, ni halve Øltønder, et helt Anker, en stor Paktønde, to Saltkar af Oksehoveder, et andet Saltkar, to Saltkar, to ditto Halvtønder, seks ditto Fjerdinger, en Destiller-Halvtønde med Pibe, et gammelt Egebord, en Sennepskværn, en Grynkiste, tre Grynfyrdinger, fire ditto Ottinger, et brunt Stenkrus med Laag, to hvide Krus, en liden Bliktragt.

I Mælkekammeret.

En liden Bilægger Jernkakkellovn, 31 Stk. Mælkebøtter, en Kærne, en Flødebøtte.

I det yderste Sengekammer.

Et Fyrresengested med himmelgrønne Gardiner, en »Shachseng« med grønne Gardiner, en Feldseng med grønt Dække, fire Stk. grønne Gardiner for Vinduerne

med Kapper, fem Skilderier, tre gamle Læderstole, en stor Løgte med Glaruder, en ditto noget mindre, to blaastribede Bolsters Underdyner, en Læderoverdyne, overtrækket med blaastribet Tøj, to Olmerdugs Hovedpuder med blaat Overtræk, en ulden Underdyne, en Bolsters Underdyne, en gammel Olmerdugs Overdyne, tre Hovedpuder med Overbetræk, et gl. Katuns Sengeklæde, en sort Kuffert med hvidt Beslag, et Skærmbæret, et gl. Fyrrebord med Fod.

Udi annoterede Kister og Skabe.

En blaastribet Bolsters Hoveddyne, en blaastribet Bolsters Underdyne, en ditto Overdyne med smalle Bendelstriber, to rødstribede Olmerdugs Hovedpuder, en blaastribet Bolsters Underdyne, en ny Læderoverdyne, en ny Bænkedyne, flamsk vævet, to gl. Bænkedyner, tre Hynder, to »øret Baller«, to Stripper, en Øltragt, en gl. Si, en »Træ Bor Bor«, en Træraaer, en Brandfork, en Ildklemme, et stort Stegespid, et mindre, to Messing-Lysesakse, en Jern ditto.

I Bagekammeret.

Et Degntrug, en Meltønde, en mindre ditto, en gammel Ege Melbing, en stor Fyrre-Kramkiste, tre Hampsække, en »øret Løb«, en Selde, en Sold, tre Hylde af Fjæl at sætte Brød paa.

I Kølestuen.

En Jern-Bilæggerkakkellovn.

Paa Loftet over Stuerne.

En gammel Kakkellovn, et stort hvidt Skibssejl, 8 Rd., et rødt ditto Sejl (6.4.0), et ringere (4.0.0), en Maaletønde, en Maaleskæppe, et gammelt Skab med

tre Døre og to Laase, seks Stk. Bæverskind med Haar, otte Stk. Bæverskind, Læder, tre store Fade, to store Riskurve, et Haspetræ, to gamle Garnvinder, fire Hegler, tre Jernplader til Kakkelovne.

I Fogedens Kammer.

Et Skrivebord med Hylder foroven og nedent, to gamle Læderstole, et Fyrresengested med blaa hjemmegjorte Gardiner, Kapper og Dække, derpaa: en sribet Vadmels Underdyne, en sribet Bolsters Underdyne, en rødtribet Olmerdugs Overdyne, en hvid Bolsters Hoveddyne, to blaastribede Bolsters Hovedpuder med Vaar, en liden Hovedpude overtrukket med Katun, et Par Hørgarns-Lagener, en kort Riffelbøsse (2.0.0).

I et Kammer.

Et stort rundt Fyrrebord, Hestetøj til en Kariol, sort Læder-Hestetøj til tvende Heste med Hovedstaal og Stænger, et gl. Kurvesengested, to gl. røde Pudehynder.

Udi et »Pach Cammer« derved.

En Fyrrepaktønde, en ditto, to mindre af Bøg, en stor gammeldags Laas uden Nøgle, noget gammelt Jern, to Trepots Botiller, seks Topots Botiller, seks Pots Botiller, fire mindre, to røde Klædes-Pudehynder, et Par blaa ditto, et Par røde ditto, en blaa Rejsekappe, en gl. Rejsekappe, to Sylteglas, fire Sten-Syltekrukker.

Paa Kirkeloftet.

En lang Fyrre Bænkskammel, to Hølsklæder, en gl. »Huge Stoch«, en »Telle Bench«, to »Jern Sauge«, en mindre, to Økser, en »Naur«, en »Sauge«, en gl. Spade, en Jerngreb.

I Øxenhuset.

En Hjulbør, en Skovl, en Greb.
 Røgterens Seng: en Vadmels Dyne, en ditto ulden med Fyld, to hvide Hølsklæder, en Vadmels Hovedpude, et blaastribet Borddække.

Auktionslisten slutter saaledes: Paa salig Hr. Raadmand i København Nicolaj Vroves Arvingers¹⁾ Vegne lader jeg underskrevne denne Auktion forrette og Pengene derefter inkassere.

Mouridtz Graae.

Det mest spændende i den lange Auktionsliste er uden Tvivl Fortegnelsen over Bøgerne, og mon ikke mange Læseres Nysgerrighed pirres betydeligt ved Synet af de snurrige Bogtitler: Taareperse, Tanketøyl o. s. v. Jeg har ofret en Maanedes Tid paa de gamle Bøger og vil nu ofre dem nogle Sider i vor Aarbog. Mange af Bøgerne, som jeg har haft til Gennemsyn, har faaet sort Stempel af snavsede Hænder, før de reddedes af Biblioteksvæsenet for at gemmes og glemmes. Jaja, Luthers og Brochmans Postiller har bevaret Livskraften til denne Dag, og »De Bedendes Aandelige Kiæde« er hvad den udgiver sig for, en Andagtsbog, alle Mennesker til Trøst og Husvælelse. Den er skrevet af Præsten i Sandager paa Fyn, *Mag. Hans Jacobsen*, og udkom første Gang Aar 1700 og er si-

¹⁾ Københavns Stadsarkiv har velvilligst meddelt mig adskillige Oplysninger om *Nicolaj Olufsen Wroe*, men ingen der kan lede paa Spor efter hans Arvingers Forbindelse med Tvis Kloster. Det er ogsaa uden Interesse her. Wroe var efter 1684 Silke- og Klædehandler i København, og Niels Ibsen, der var Købmand i Holstebro og døde 1728, maa vel have pantsat Klosterets Indbo til Wroe for en Gældsforpligtelse.

den optrykt mange Gange og med Rette. En Udgave besørgetes 1852 ved *Vilhelm Birkedal*. Som Andagtsbog taaler den Sammenligning med det bedste i denne Genre den Dag i Dag, og hvad Christian den Fjerdes Bibel angaar, saa imponerer den alene ved sit Format og sin Vægt. Der skal et helt Mandfolk til at holde den Bog ud i stiv Arm. Jesper Brochmans Postil er en ussel Unge ved Siden af. Og hvilket imponerende Indhold! Den bringer foruden de bibelske Tekster alle Morten Luthers Forord og Forklaringer, sat som Forord til alle Bibelens Bøger. Der maa stilles 1000 Kr. i Kaution af det Bibliotek, som vil laane Bogen. Paa Tvis Kloster solgtes den for 2 Rd. 4 Mk.

»Dauids Psaltere / Huilken den HelligAand selff gjorde igiennem Dauids Mund« er oversat af *Christiern Pedersen* og først prentet i Androp 1531 og siden igen prentet i København af Matz Vingaard 1586. Bogen er tilegnet Gregers Ulstand og dediceres: »Erlig oc velbyrdige Frue / Frue Karine / Salige Gregers Ulstand Truitssøn / til Torp oc Estrop / Salige Erick Banners Daatter af Asdal«.

Den lødige lille Bog er overflødiggjort af senere Oversættelser af Davids Salmer.

Det meste andet af Bøgenes Bunke paa Tvis Kloster forekommer os skabagtigt og værdiløst. Men saaledes var altsaa Litteraturen i salig Holbergs Tidsalder paa en Herregaard i Danmark, nu udslettet af Folkesindet, medens Holberg, den evigunge, lever tillige med Kingo, Brorson og Rester af Folkevisedigtningen. — Den fulde Patina faar man kun ved selv at tage de gamle Bøger i Hænde og betragte deres kunstfærdige Bogtryk og sidelange Titler, ofte sat med forskelligartede Typer og røde Initialer. Men nogen Duft af Ælde vil forhaabentlig ogsaa de følgende Si-

der give. — Med Rette er Bøgerne gemt og glemt og hentes kun frem med samme Formaal som gamle Museumsgenstande, og Værdien af dette Formaal behøver ingen Begrundelse i dette Skrift.

»*Golgatha paa Parnasso* eller *Jesu Christi Pines, Døds og Begravelses Historie*« er skrevet af en Præstesøn fra Naur, *Elias Eskildsøn Naur*, paa aleksandrinske Vers 1689. Aar 1700 kom en ny Udgave »med ti Tankebilleder beprydet og med al mulig Flid igennemset og paa adskillige Steder forbedred«. Den sprænglærde Bog bringer et Ocean af Henvisninger til Bibelsteder. Ingen skal være i Tvivl om, at den lærde Professor E. E. Naur fra Odense kender sin Bibel. Men trods alle Forbedringer virker Bogen opstytlet og skruet for Nutidslæsere.¹⁾

Saa er »*Vor Herre Jesu Christi Pines, Døds og ærefulde Opstandelses Historie*, flittig tilsammenskrevet af de fire Evangelister ved *Dr. Johan Bugenhagen*«, en anderledes god Bog, fordansket af *Peder Palladius* og med Dedication 1556 til *Eline Gøye* af samme. Biskop Palladius' Forord er, som man kan tænke sig, inderlig smukt og fromt.

Bogens sidste Afsnit i Udgaven 1603 handler om »*Jerusalems og Jødernes ynkelige Forstyrning etc*« og er vel Bogtrykkeren *Henrich Waldkirchs* Arrangement. Dette sidste Afsnit er af *Peder Tidemand*, den samme, som har fordansket *Morten Luthers* Postil, og det er mere end alle Pengene værd. Jerusalems Ødelæggelse var sandt at sige sørgelig nok, men her beskrevet efter den jødiske Historieskriver *Josephus* saa fængslende, naivt og enfoldigt, at det med Rette

¹⁾ Om E. E. Naur se bl. a. *Hjemstavnsbogen* S. 241.

ogsaa fik Plads som Tillæg i mange Salmebøger. Ewig aktuelt er det jødiske Problem.

Peder Tidemand indleder som følger (moderniseret Retskrivning): Der nu Tiden tilstundede, at Gud vilde lade den evige Vrede og Hævn komme over Jerusalem og over det ganske jødiske Land og Folk, som Profeterne og Kristus selv havde truet dem med, da skete efterfølgende forfærdelige Tegn nogen Tid tilforn, hvilke jeg aleneste derfor skriver og fortælle, at man skal se og mærke, at saadanne Tegn gaar ikke af uden Skade, som alle Historier beviser; thi der følger Ulykker efter, som man ser, at det jødiske Regimente er blevet ynkeligt forstyrret efter saadanne Tegn. Derfor skal vi lære heraf og ikke foragte Tegn, for de betyder og mærker Guds Vrede og Hævn og paa-minder os, at vi skulle bedre vort Levned, at vi skulle inderligen indfly til Gud og i saa Maade ofstille eller formilde og formindske Guds Vrede og Hævn, som de af Ninive og Ezekias gjorde.

Man saa fuldnær et ganske Aar omkring en Komete ligesom et gloende brændende Sværd over Jerusalems Tempel, hvilken ikke andet betyde end Jødernes jammerlige Ødelæggelse.

Item. I de usyrede Brøds Dage, den attende Dag i Aprilis Maaned, hver Nat naar Klokken var ved ni, da var der saa klart et Skin i Jesusalems Tempel og omkring Alteret, ligesom det havde været lys Dag, og det varede vel en halv Time.

Item. Paa samme Højtids Dag fødte en Ko, som var ført did at ofres, et Lam midt i Templet.

Adskillige flere Tegn anfører Tidemand og fortsætter: Disse og andre forfærdelige Tegn skete før end Jerusalem blev forstyrret »Af huilcke vi skulle lære at icke foracte Tegen«. Og saa gaar han over til

Hovedsagen, som efterlader det Indtryk, at vor Tid muligvis slet ikke har Rekorden i Barbari og Skændselsgerninger: Og paa det, at Jammer og Nød skulde blive end større over den arme Stad, da dræbte de Idumæer tolv Tusind Jøder af Adelen. Dertil er det og grueligt at sige og fortælle, hvor skændelig de omgikkes med »Quindfolck oc Jomfruer«. Ja de lod sig tykke, at det var vel bestillet, naar de havde dræbt hver ærlig og from Mand og desligeste skændet hver ærlig Kvinde og Jomfru, som var i Staden. Saa var nu denne arme Stad Jerusalem plaget af trende Ulykker, som var Tyrani, Krig og Oprør, iblandt hvilke Krig var det ringeste; thi en ret aabenbar Fejde er lideligere end Tyrani eller indvortes Oprør.

Den næste Bogs fulde Titel giver god Besked om Indholdet og Tendensen. Smukt arrangeret paa Titelbladet staar saaledes:

»*Naadens Dørs Aandelige Hammer / Det er udkaarne Aandelige og Trøstelige Bønner / Morgen og Aften at bancke paa Naadens Dør med, indtil Jesus efter sin naadige Forjættelse oplader og selv bekræfter vor Begiering med sit sanddru Amen. Saa og Gudelige Betænkninger om Pønnitentze, Skriftemaal, Herrens Nadvere, og i andre Anliggende at bruge. For nogen Tid samlet ved en Høy-Edel Dame og nu med udvalde Bønner og ny Psalmer forbedret 1723*«.

De ordrige Titler er næsten at sammenligne med vore Dages Omslagsanmeldelser, der giver Resumé over Bogens Indhold. Saaledes er Titlen paa den følgende Bog:

»*Naadens aandelige Markedstid eller Tidsmarket, Guds Børn til en Opmuntring, at købe Olie i deres*

Lamper, den Stund det er endnu Naadens Tid og Saligheds Dag, at de kunne være færdige, naar Brudgommen kommer, at indgaa med ham til Herlighed Enfoldig forestillet af den, som i Stilhed og Haab henlever sin Tid, og efter Tiden forventer Evigheden i Guds og Christi Jesu Rige. Hegelunds Forlag paa Børsen 1799«.

Paa anden Side fortsættes: »Denne Bog, som hæderlig og vellærde *Jonas Ramus* haver med god Flid skrevet og sammensat indeholder mange smukke Lærdomme og Erindringer, om Tiden ret udi alle Slags Levnet at bruge, som vel er værd at befordres til Trykken, at de af mange kan læses og eftertænkes.

Jens Birkerod.

Det kan jo ikke være denne Udgave, som har været paa Tvis Kloster, snarest Udgaven af 1680, saaledes dediceret:

Hans Høy Excellence Den Høybaarne Herre Herr Uldrich Friederich Guldenlew Kngl. Mayst. til Danmark og Norge etc. Geheime og Etats Raad, Statsholder i Norgis Rjige og General Feltmarskalk Ober-Cammer Herre og Stift Amptmand over Bergenhuus Stift og Ampter Herre til Grevskaberne Laurvigen og Jarlsberg saa og til Hirtzholm, Ridder etc. Desligeste og Hans høy Excellenses Højbaarne Gemahl Hendes Høye Naade Den Høybaarne Grefvinde Frue Er. Anthonetta Augusta Fød Greffvinde til Aldenburg — — Saaledes fortsættes Kryberiet endnu mange Sider.

Bogens meget veltalende Forfatter slutter sit 200 Sider store Værk med et Kapitel »Om den ubodfærdige Synders udeblivelige Straf og evig Pine i Helvede«.

»Fra Helvede maa vi omsider hente et Motiv og bevægende Aarsag til at gøre Pønnitense i Tide...

Det er forfærdeligt at se en Misdæder i Bøddelens Hænder, at strækkes, pines, parteres, lægges paa Hjul eller af Heste slides Lem for Lem. Hvor meget forskrækkeligere vil det blive at se den Helvedes Bøddel, Djævelen, at pine den ugudelige som paa en Pinebænk, ja elendigen traktere og strække ham paa alle Lemmer og Ledemod . . .

Hvorledes skulde jeg forestille eder denne forfærdelige Doms Eksekution? Skal jeg kalde det en Pinebænk eller et evigt Fængsel fuld af Slinger og Orme? Skal jeg lade oprejse Stejle og Hjul eller optænde en skrækkelig Ild og Baal? Endog Helvedes Pine er for vor Fornuft ubegribelig.

Forfatteren er klar over, at han ikke kan beskrive Helvede, som det bør, men tager fat efter Evne. Den naturlige Ild kan intet komme imod den evige Ild i Helvede, og dersom nogen vil stikke sin mindste Finger i Ilden ved et Kvarters Tid, og han finder deraf ulidelig Pine og Smerte, saa kan man vel slutte deraf, hvad Pine der blive at brænde baade paa Legem og Sjæl i den evige Helvedes Ild, i den glødende Pøl og Ildsø, som brænder med Ild og Svovl . . . Kan nogen tænke hvad det er for en Pine at ligge i en Kedel sydende med Olie, Beg eller Tjære, saa kan det dog intet regnes mod den sydende Svovlsø, som aldrig udslukkes . . . Lige som en Badstue, jo mere Vand man slaar paa Ovnen, jo hedere Damp opstiger der, og jo hedere bliver Badstuen, saa og Helvedes Badstue hvor man bader i Svovl og Tjære . . . Kunde jeg optænde saadan en Ild og gloende Ovn og stille den for eder, kjære, vilde jeg spørge, hvor megen Vellyst, Ære og Rigdom skulde man give eder, om I vilde lade eder brænde derudi kun et Aar eller en Dag, ja kun en Time eller et Øjeblik. I skulde svare:

Ikke for al Verden, om den var saa stor af Guld, og dog alligevel styrter I eder selv daglig for en liden Vellyst ned i denne evige Helvedes Ild.

Side op og Side ned lader Jonas Ramus Rædslerne stige for saa at gaa over til en Beskrivelse af Evigheden. »... ja, der gaar mange Gange Tusind Aar og Ilden brænder som tilforn. Vilde man spørge om ham efter mange tusind Millioner Aar, det Menneske som blev fordømt. — Der skal intet andet kunne svares end det samme: *Han brænder*, han brænder endnu ligesom den første Dag, endnu er Herrens Vrede ikke afvendt fra ham, men hans Haand er endnu udstrakt, og hans Vrede lader ikke af, men brænder uden Afladelse. — Men jeg har længe nok opholdt eder i denne skrækelige Materie... saa løfter nu eders Øjne op til Himlen og beskuer de udvalgte Evighed, at I deraf kan indtages og drages til Omvendelse. Med et Par Sider om Saligheden slutter Andagtsbogen af Jonas Ramus og Jens Birkerod.

Om den følgende Bog siger Forfatteren i sit Forord, at den ikkun er skrevet for Enfoldige Børne-Christne, som endnu haver Mælk behov. Dens lange Titel dækker nøje Indholdet:

Guds Børns Christelige Bord-Skich ved hans Bord eller En kort og meget enfoldig Undervisning om en Gudelig Beredelse til det Højærværdige Alterens Sakramente værdigen at annamme Enfoldige Christne til salig Opmuntring efter Catechismi Anledning. Paa det enfoldigste sammenskrevet af *Madtz Pedersen Rostock* Medtiener i det hellige Embede til St. Knuds Kirke i Odense. Nu atter igennemset og formeret med Sl. D. Lassenii Sjælens Morgen- og Aftens-Offer paa den Dag mand gaar til Skrifte og Guds Bord,

og efter manges Begjæring igien oplagt med K. Majst. allernaadigste Privil.« (Trykt c. 1720)

Første Oplag er anbefalet af *Thomas Kingo* 1. Marts 1688 og antaget til Trykken af Hans Wandall.

»*Taare-Perse* indeholder Gudelige og Aandelige Sange, Gud fornemmeligen til Ære og sin Næste til Opbyggelse Enfoldigst componeret og sammenskrefen af Hans Kongelige Majestæts Skibs-Præst *Jesper Rasmussøn Rachtløw*.«

Bogen er paa 141 Sider Vers og udgivet 1714. Der er næppe noget at sige til, at den er glemt, men Titlen er alvorlig ment. Hensigten er at bevæge og fremkalde Taarer, hvad den dog næppe kan mere.

»*Solens Blodrøde Nedgang*. Det er Retfærdighedens Sol Jesus Christus, saadan, som hand udi hans sidste smertefuldeste Lidelser og forsmædelige Død gik saa blodig og Blodrød ned.

Udi Aanden beskuet og udi Enfoldighed fremstillet af *Peder Tøxen Otthon*. Uværdige Menighedens Tienere i Nicolaj Sogn udi Varde.«

Første Udgave med Biskop *Anker Ankersens* Anbefaling kom 1703, meget smukt trykt paa Autors og *Christian Geertsøns* Bekostning hos sal. Conrad Hartvig Neuhofs Efterleverske.

Bogen er dediceret til *Hendrich Juul* til Lindbjerg og *Niels Povisk* til Skrumssager.

Forfatteren viser i 12 »Delinger«, at alt vedrørende Jesu Død er billedligt fremstillet i det gamle Testamente. Saaledes i 12. Deling: »Den sovende Adam, af hvis Side Gud byggede ham en Hustru, er en livagtig Contrafei, naar hans Side med Spyddet blev aabnet«. Til Eva, der kom ud af hans Side, svarer Menigheden Kristi Brud.

Vi kommer saa til Bogen, som hedder »En Christens *Tanke Tøyle* eller ogsaa aandelige Sange, hvor med han mange Gange fordrev hans Tanker mange og holde dem i Bidsel«.

Forfatteren rimer saaledes allerede Bogens Titel. Hele Bogen er paa Vers, og Forfatteren, der hedder *Ivar Brinch*, har 25 Vers om Helvede. Indholdet er som i »Naadens aandelige Markedstid« og gaar paa Melodien: Vaagn op og slaa paa dine Streng.

Her er en Prøve:

- ² *O, at jeg kunde den afmale,
saa det kan have Fynd og Klem,
og Menneskene overtale
i Tide at omvende dem,
at de skuld' ikke komme der
da var det Tid og Stunden værd.*
- ⁵ *Det er stor Ynk at se og skue
hvor Bøddelen parterer en.
Men ak, hvor maa mit Hjerte grue,
naar jeg tænker, hvor Dievelen
vil ynkelig traktere dem
som han faar i sin' Kløer og Klem.*
- ⁹ *Kan man i Verdens Ild og Lue
dog skammelig forbrænde sig
saa maa dog Pø lens Svovelgrue
dog være meer ulidelig.
Hvor skal der nogen være kan
i Evighedens Ild og Brand.*
- ¹⁴ *Det Lem, som mest var overdaadig
og højest har forsyndet sig,
skal straffes mest og overmaadig
i Helvede evindelig.
Thi hvormed nogen synder her
derpaa skal han og plages der.*
- ²¹ *Som slagtet Faar til evig Tide
de ligge skal i Helvede.*

*Dem skal og Døden altid slide
og aldrig ender deres Ve.
De søger Døden allenstund
de finder ham dog ingenlund.*

- ²⁵ *Og paa det, som nu er til Ende,
om fire Ting jeg har dig mindt.
Og det forvist skal dig omvende,
om du er ej af Staal og Flint!
At du skal leve kristelig
og siden arve Himmerig.*

De tre Salmebøger, som følger næstefter paa Listen, har sikkert været mere opbyggelige. Iøvrigt er Ivar Brinchs Formaal jo uangribeligt.

»Den aandelige Hoved-Nøgle til Himmelen« kostede bare 5 Mk. »Det er: En Christelig Anledning hvorledes man formedelst andægtig Bøn og Sang, Morgen og Aften, kand oplade Himmelen, og anholde hos Gud om det som os her gøres fornøden indtil os af Barmhertighed selv forundes at indgaa i Himmeriges Rige.

Med mange smukke Bønner og Taksigelser. Udaf Aandelige Skribenteres Bøger sammensanket af den, som ønsker enhver og sig selv *Den sande Pønitense*. Sjette Gang oplagt og forbedret 1740«.

Her er altsaa Tale om en højt skattet Bog, og man finder i den Ting, som

*Nu velan, vær frisk til Mode,
Sjæl og Sind opmuntre dig,
Pris dog Gud for alt det gode,
Som han har bevist mod mig,
At han indtil denne Dag
Har antaget sig min Sag,
Har mig opholdt og bevaret
Og mod Fjendens Vold forsvaret.*

Liffsens Krone.

Det er:

En Christelig og trøstelig Underuijsning / Huorledis alle gode oc retsindige Christne i deris Christelige Rystning under den store Michael JESU CHRISTO oc hans blodige Fane skulle Stride / for Guds ære oc deris egen Salighed / At de kunde bekomme Lycksalighed / Hjertens Glæde / Fryd, ære og salighed i Himmerig / som befattis under Liffsens Krone med sine 12 ædelstene / Af den H. Schriffte tilsammen screffuen

Aff Bertel Jespersøn / Pred. i Malmø.

Udi Ænden er tillagt / Først en Aandelig Skermysse mellem den grumme Satan oc it Menneske som ligge paa sit yderste. Dernæst en Samtale imellem Christum oc Jøderne / om de rette Middel / ved huilcke Liffsens Krone er at bekomme

Prentet i Kiøbenhaffn / Aff Salomon Saxtor / 1613.

Efter Bogens Titel, der fylder hele første Side, følger en lang Dedication med Oplysninger om adelige Slægter. I Fortalen meddeler Forfatteren ogsaa, at han tidligere, 1591, havde ladet sit Skrift udgaa i Prenten efter »de Højlærdes i København Samtykke og Bevilling«. Efter Fortalen giver Forfatteren en Forklaring over Bogens Indhold: »Første Lærdom: Seksten Aarsager, hvorfor Gud tilsteder Diefluelen oc hans Anhængere at friste, antaste og vexere Guds elskelige Børn«, o. s. v.

Bogen er ikke værst, maa nærmest betegnes som mild Forkyndelse. Mod de nævnte seksten Aarsager gives der saaledes »seksten Trøst under det hellige Kaarss«.

Paradises Urtegaard er en 300 Sider stor Bønebog, som er kommet i flere Udgaver. En af dem har følgende Titelblad:

Johan Arnts
Den i Gud salige og høyoptyste
Læreres

PARADISES
URTE-GAARD

Fuld af
Christelige Dyder
som de ved gudelige Bønner i Sielen
ere at plante

Det tredie Oplag
Selges her uindbunden for een Mark Danke
KIØBENHAVN
udi den Kongel. Waysen-Huses Bogtrykkeri
og paa dets Forlag

Trykt af Gottmann Friderich Kisel
1741

Bogen er første Gang trykt i Tyskland 1621. Et Eksemplar blev 1624 kastet i Ilden, men ved et Mirakel forbrændte det ikke; det blev bevaret som Daniels tre Venner. Udgaven paa Dansk 1679 ved Jens Jenson Otthense har paa Forsiden følgende:

Paradjsis Urtegaard. Det er: En Lyst-Have Fuld aff christelige Dyder / som de udi Sielen ere at plante / ved andæctige / lærsomme oc trøstelige Bønner: Til Guds Billedis Fornyse / til den sande liffactige Christendoms Øffvelse / til de ny aandelige Leffnets Opvækkelse / til Tacksigelse for adskillige Guds Velgieringer / til Trøst udi Kaars oc Bedrøffvelse / oc til Guds Naffns Helliggiørelse / Loff Pris oc Ære.

I hvilken alle vor christelige Religions Artickle / med den hellige Skrifftes Hoffvet Sprøcke / ere befattede ved Johan Arndt. Gen. Superintendent til det Førstemdom Lüneborg / etc. Oc nu efter Tysken for-dansket af Jens Jenson Otthen.

Af Bønnerne kan nævnes: Bøn mod falske Lærere, Forældres Bøn for deres Børn, Fromme Børns Bøn for deres Forældre, Undersaatters Bøn for deres Øvrighed, Øvrigheds Bøn for Undersaatterne, En frugt-sommelig Kvindes Bøn, Bøn mod Vrede, Bøn for vore Fjender, Bøn om sig selv at fornægte, Bøn i dyr Tid og Hungers Nød, Bøn i stor Storm og stærk Torden: . . . vi arme, svage og skrøbelige, frygtagtige og mistrøstige Creaturer kiender din Vælde, den store og herlige Magt. Du bevæger og rører Jorden, at den bæver af din Torden, Bjergenes Grundvolde rører sig, og Skyerne adskiller sig ved din Glans og Lynet. Herren tordner i Himmelen, og den Højeste lader sin Torden ud. Dit Lyn skinner paa Jorden. Jorderig ser det og forfærdes. Bjergene smelter som Voks for Herren, for den ganske Jords Regenters Ansigt: Jordens Grundvolde blotter og oplader sig, Herre, af din Straf, af din Næses Aande og Snorken . . . Skjul med din almægtige Haand vort Liv og Legem, Hus og Gaard, Fæ og Frugter paa Marken, og alt hvad vi ejer og har. Beskærm det for usædvanlig Regn og Slud, Hagel Støvregn og Vandløb . . .

Bogen slutter med Lovsalmer at prise Gud med, for enkeltes Vedkommende næsten ordret overført fra det gamle Testamente, saaledes Davids 104. Salme. Der er meget smukt i Bogen.

Den Bog, som i Auktionslisten kaldes »Kaarsens Skoele« er et omfangsrigt Mindeskrift over den lærde og berømte *Ole Borch* (1626—1690), hvis Navn er bevaret fra Forglemmelse i det af ham oprettede »Borchs Kollegium« i København. Han var Præstersøn fra *Nørre Bork* ved Ringkøbing. Bogens lange Titel er følgende:

Guds Børns Kaarse-Skole

Aabnet og beskuet udi Een retsindig og taalmodig Kaarse-Discipels haarde / men dog Christelige Skole-Gang.

Udaf Heb. Cap. XII V. 6.

Det samme hellige GUDS Ord udi Den Vellærde og Velbyrdige / Høylærde og meget berømmelige Mands / nu salig hos Gud / Doct. Oluf Borckis / Kongl. Majests Højbetroede Cancelli-Raads / Assessoris udi Højeste Ræt og Collegio Professoris Regii paa dette Kongl. Kiøbenhavns Universitet, Hans hæderlige og sørgelige Liigbegængelse udi vor Frue Kircke i Kiøbenhavn blefve den 30. October 1690 for en meget Folckerig og Højanseelig Guds Børns Forsamling fremstillede og enfoldigen forhandlede af *Johan Adolph Bornemann*, Sognepræst til samme Kirke.

Saa følger den enfoldige Prædiken, som er Hovedsagen. Men efter denne følger dels paa Latin og dels paa Dansk flere Mindedigte af andre Forfattere, altsaa en Mindebog, Bogen om Ole. Og saaledes digtede da Tidens førende Penne:

»Om end mit Hoved var den rigeste Graads-Kilde;
Om end af Øjnene Vand-Strømme kunde trilde!
Det var ey nock til at begræde dennis Død;
Det var ey nock til at bejamre egen Nød.
Hør dog! hør salig Siæl! hør overblefven Aske!
Hør ædle BORCH! hvis Nafn ey Ælde kan ofvaske;
Lad mig dog med min Graad afvaske dine Been /
Lad mig dog skiende paa din Mordere den Steen.«

Jeg overspringer al den velfortjente Ros, som med rund Haand øses ud over Borch som Læge, og tager fat, hvor Digtets Hovedtema atter toner frem:

»Du dræbtes af en Sten / som ikke i din Pande /
men i din Blære faldt / og stæckede din Ande /
Den afledes i dig / som kortede dit Lif.
Du i din Blære bar din egen Morder-Knif.«

Ole Borch var taalmodig i sin Smerte som Job. Han trøstede sig ved sin Kristendom som en from Mand og forsøgte iøvrigt sin Lægekunst paa sig selv:

*»Du giøre lod en Dør / din Sten her ud at tage /
Dog den content ey var med slig en liden Laage /
Forgifves derfor mand bemøded' sig der med /
Den sad som Skelfisk fast / der Klippen henger ved«.*

Der var altsaa intet Udkomme med Stenen. Men Borch var Videnskabsmand til det sidste:

*»Den Sten dit Helbreds og dit Livvis soren Fiende /
Du i en Æske bød at glemmes til dit Minde /
I dit Collegio og skrifvis paa den Log' /
Her ligger Stenen i / som Borch af Dage tog«.*

Det skete som Borch ønskede: »Mand veyed' og den Steen / din Smertere paa Skaale / Og den veyede elleve Lod og paa det tolvte steeg«, og den var saa stor som det største Gaaseæg. Og saa synes Forfatteren:

*»Din Steen os minde skal vor Hjertis Steen at smelte /
Din Død forbyder os den syndig Dey at ældte /
Saa skal ey Modgangs Steen / ey Dødsens mørke stød
Os skade / men (som dig) skal vorde sagt' og sød«.*

Og dermed har jeg, saa godt jeg kunde, præsentert mine Læsere for Tvis Klosters Litteratur fra o. Aar 1700. Og skulde vi til Slut istemme en Lovsang, maatte det vist blive som Tak for, hvad der er skænket os siden, fra Holberg til Kaj Munk.

Kun een verdslig Bog fandtes i Bunken; men denne var til Gengæld en kostelig Skat: »200 udvalgte danske Viser«. Det maa have været Peder Syvs Udgave med alle hans skønne og intelligente Forklaringer.

STADILBONDEN KNUD JENSEN DYEKIER

ET TIDSBILLEDE FRA MIDTEN AF 1700-TALLET

Af Alfred Kaae

Familieforhold.

OVERSVØMMELSER, som kunde gøre *Stadil* og *Vedersø* Sogne til en stor Ø, var indtil vor Tid hyppige. Det kunde være Havets Stormfloder, der gennem Fjordene truede det lave Land, det kunde ogsaa være *Floder*, foraarsaget af stærke Regnskyl eller Tøbrud i det store Omraade, der afvandes af de Aaer, som løber gennem de brede Enge omkring disse Sogne. Man vænnede sig til disse Hindringer for Samfærdsel. Som *Holmsland* var en Ø, saaledes levede man sig her ind i, at Sognene var et Land for sig selv, endda et godt lille Land.

Hvert af Sognene havde sin Herregaard at samles om og sin Kirke. I *Vedersø* hed Gaarden *Aabjerg* efter *Aaen*. I *Stadil* havde man Raad til to Herregaarde, *Østertoft* og *Søndervang*; men den store *Søndervang* aad den mindre *Østertoft*, og paa den Tid, her er Tale om, hørte næsten alle Gaarde i *Stadil* under *Søndervang*, der ejedes af Krigsraad *Svenning Andersen*, hvis Dødsbo i 1760 skødede den til Krigsraad *Peder Pandrup* til *Marsvinslund*.

Stadil Sogns Slægter var meget tro imod deres Hjemstavn, de gode Gaarde gav Velstand i Hjemmene, og saa kom Stavnsbaandet og hindrede Ungdommens naturlige Vandreløst i en lang Periode.

Floden gaar op over Stadil Enge. — I Baggrunden ligger Stadil Kirke og Præstegaard, til højre Gravesgaard. Stadil Fjord skimtes til venstre for Kirken. Billedet er tegnet fra Vejen ved Spangvig Bro for en Snes Aar siden.

Jens Espersen, der blev født i *Kampgaardene* 1667 og døde som Fæstebonde i *Fuglbjerg By* 1733, hentedes da ogsaa begge sine Koner ud af Sognet. Hans første Kone var Stadildeggen *Knud Lauridsens Datter Anne*. Brylluppet stod i 1693 og otte Aar senere døde *Anne Knudsdatter* i Barselseng¹⁾). Hun efterlod sig to Sønner, der begge kom til at bo i Sognet, *Niels* som Bonde i Kirkehuset og *Hans* i *Fuglbjerg*.

Et Halvaarstid senere gik *Jens Espersen* til Brudeskamlen for anden Gang og nu sammen med *Ane Madsdatter*, en Gaardmandsdatter fra *Fuglbjerg*, der fødte ham to Døtre: *Karen*, som blev gift med *Gravers Madsen* i *Fuglbjerg* og *Ellen*, der blev gift med *Kristen Andersen* i *Stadil*²⁾).

Foruden de to Døtre kom der i 1706 en lille Dreng til Verden hos *Ane* og *Jens Espersen* i *Fuglbjerg*, og han fik Navnet *Knud* efter Deggen. Da han blev voksen, skrev han sig *Knud Jensen Dyekier*.

Hvor han har faaet *Dyekier*-Navnet fra, vides ikke, men Faderen *Jens Espersen* kaldtes ogsaa med dette Navn; baade Far og Søn var Smede, og Navnet *Smed* optræder flere Gange iblandt *Knud Jensen Dyekiers* Efterkommere som Slægtsnavn.

Knud Jensen Dyekier blev som sin Fader Fæstebonde i *Fuglbjerg By*. Han var en usædvanlig driftig og foretagsom Mand, der samlede sig en stor Formue, og blev en af de rigeste Bønder i Sognet i sin Tid. Af hans Børn blev i hvert Fald fire Gaardmænd i *Stadil Sogn*, mens een kom til *Bollerup* i *Rindum* og en Datter til *Fjandby* i *Sønder Nisum*.

Knuds første Kone *Else Larsdatter* var fra *Husby*, Datter af *Lars Pedersen* af *Nørby*; hun døde i 1748 knap 34 Aar gammel. Efter den Tids Skik giftede Enkemanden sig snart igen, og i sit andet Ægteskab

med *Johanne Olesdatter* af Fuglbjerg havde Knud fire Sønner, af hvilke den næst yngste, *Svenning*, formodentlig blev opkaldt efter Herremanden paa Søndervang.

Knud Dyekier som Handelsmand.

Det er klart, at Knud ikke samlede sin store Rigdom alene ved at drive sin Fæstegaard, skønt han selv siger: »At drive min Fæstegaard, det er noget, jeg har Forstand paa«³⁾.

Nej, hans Foretagsomhed strakte sig langt videre ud. Undertiden kunde det hænde for ham, at en Handel kunde bringe ham i Forbindelse med Øvrigheden, og da kan vi faa et Glimt af hans Dagligdag at se. Skønt der er et stort Hul i Ulfborg-Hing Herreds Justitsprotokoller netop paa Knud Dyekiers Tid, idet disse værdifulde Protokoller er forsvundet, har vi dog nogle Sager, som kan fortælle os en Del.

Saaledes stævner han i 1735 *Kr. Nielsen*⁴⁾ i Øster Husby, fordi han har undladt at levere en sorthjelm med fireaars Kvie, som Knud har købt af ham for 16 Mark.

Handelen foregik i *Brohuset* ved *Staby Kast*, og den Hjelm mede skulde kunne give to Lispund Talg, naar den blev slagtet, ellers skulde der trækkes lidt af paa Købesummen. Kresten fik 2 Mark paa Haanden og skulde saa levere Kvien efter en Uges Forløb.

Men Kresten havde ikke regnet med Ridefogeden paa *Pallisbjerg*, eller han har maaske faaet for mange Snapse i *Brohuset* og tænkt: Gaar det, saa gaar det! Han *restet* nemlig med nogle Skatter til Herskabet, og Ridefoged *Verner Ellerup* forbød ham at levere Kvien. Ganske vist var der ikke gjort Udlæg for Skatten hos *Kr. Nielsen*, eller, som det hed sig i Rets-

Hovergaarde. — En gammel Vej sønderpaa vringler sig over Engene op mellem de to Gaarde og videre efter Ølstrup, Højmark og Skern. Gaarden til højre er fhv. Statsminister Knud Kristensens Fødegaard.

sproget, der var ikke gaet »Dom og Dielle« over ham; men Fæsteren turde ikke levere Kvien.

Ved Retsmødet, hvor Knud var repræsenteret af Herredsskriveren *Poul Bang*, der optraadte som Prokurator, opnaaede Ridefogeden dog ikke noget. Kresten maatte levere Kvien efter Aftale og betale Sagens Omkostninger.

Det var nu i Knud Dyekiers yngre Aar og kun en simpel Kviehandel. Men femten Aar senere i 1750^b), træffer vi ham ved *Hovergaard* et Par Mil østerpaa i *Hover Sogn*. Han kom med en Drift Svin paa 117 Stykker, som han havde købt op og drevet sammen. Det var Handel i stor Stil, og ikke enhver Hovbonde kunde paa egen Haand ordne et saadant Foretagende.

Svinedriften havde han solgt til et Par Eksportører i Kolding for 202 Rdl., og her ved *Hovergaard* skulde de møde ham og overtage Svineflokken. Men Eksportørerne udeblev; i Stedet kom en fremmed Svinedreng med Brev fra dem, hvori de bad Knud om at drive Svinene til *Skernbro*; saa vilde de være til Stede der.

Knud lejede nu *Kr. Moustsen* af *Dyekier*, *Mads Olufsen* fra *Holmsland* og to andre Drivere til at følge videre med Flokken sønderpaa til *Skernbro*, hvor de maatte ligge et Døgn over, inden de to Koldingborgere, *Sr. Jens Ravn* og *Anders Thomsen Sadelmager* kom, og da de saa endelig indfandt sig, saa de med bekymrede Blikke paa den store snøftende Svineflok, maaske for at klemme Prisen noget. De har vistnok ikke været noget særlig fint Kompagniskab, for *Jens Ravn* frasagde sig Købet, der dog gik i Orden igen, idet *Anders Sadelmager* tilbød at købe Svinene paany af *Knud Dyekier* mod en Udbetaling af 50 Rdl., da han ikke havde flere Penge ved Haanden.

Dette fandt Knud for usikkert, og saa gik *Jens Ravn*, der forøvrigt nok ikke var saa meget værd som *Sadelmageren*, ind paa at kautionere for Pengene, »hvilke de lovede inden kort Tid at lade hjembære ved et Bud udi *Knud Dyekiers Hus*«.

Dette Bud lod imidlertid vente paa sig. Pinselørdags Aften kom Svinedriften til Kolding, hvor den

blev dreven ind i Jens Ravns Gaard for efter Højstiden at gaa videre til *Husum* i Sydslesvig, hvor Anders Sadelmager solgte dem. Da Knud havde ventet en rum Tid paa Pengene, og Driverne var kommen hjem, stævnedede han de to Mænd for Retten hen sidst i August Maaned; paa Tinge lader han optage Vidne paa Handelen og fik her udstedt Tingsvidne paa, at han havde Pengene tilgode, saa han eventuelt kunde føre Sagen videre i Kolding, hvor de to Kanutter var kommet i Totterne paa hinanden om hvem, der skulde betale Svinene, da de havde nogle indviklede Mellemsgninger sammen.

Det var ikke saadan at komme i med Eksportørerne; men vi maa haabe, Knud slap ud af det uden Tab. Det er nok ikke den eneste Gang, Knud handler med Svin. Det ligger nært at skønne, at han hvert Foraar laa og købte Svin op for Eksport, magre, langbenede Svin, der efter Turen til Slesvig og Holsten skulde fedes og sælges i Hamborg og andre vesteuropæiske Storbyer.

Men der var ogsaa andet at handle med end Svin og Kreaturer. Stadil ligger tæt ved Havet, hvor der foregik meget, som ikke helt kunde taale at se Dagens Lys. Der var i de Dage en meget livlig Sejlads med Smaaskibe langs Kysten til Norge, Finland og Riga, til Hamborg, Holland, ja helt til Frankrig.

Og mange Handeler blev der gjort bag Toldvæsenets Ryg, saa ufortoldede Varer kunde bringes i Land fra Smaaskibene, hvis Skippere var kendt med alle Kneb, naar det gjaldt at omgaa de kongelige Toldere.

I Stormvejrstider var der her paa Kysten mange Strandinger, hvilket ogsaa kunde give Anledning til Handel, idet Kystboerne søgte at bjerge, hvad bjerges kunde uden om Tolden og Øvrigheden.

Det er muligt, at det er Smughandel med Skippere eller med Strandingsgods, som vi øjner en Smule af i det følgende, hvor vi føres hjem i Knud Dyekiers Gaard i Fuglbjerg.

Den 27. Maj 1751 fik Knud fremmede, som kom noget uformodet til Gaarden. Det var Amtmandens Fuldmægtig *Jørgen Sørensen*, som forøvrigt ogsaa var Byfoged i Lemvig. Desuden var der Herredsfogeden for Ulfborg-Hing Herreder, *Søren Henriksen Gredsted*, og Herredsskriver *Poul Hansen Bang*. Amtsfuldmægtigen var noget stram i Masken og forlangte straks at faa Knud Dyekier i Tale og meddelte, at han af Amtmand *Albertin* var autoriseret til at foretage nøje og strengt Eftersyn hos Knud Dyekier og andre Bønder i *Stadil* og *Tim* Sogne, idet de var mistænkt for ulovlig Handel med Brændevin.

Og saa begyndte et grundigt Eftersyn i Knuds Gaard. De høje Herrer havde nok et Par Toldere med til at gøre det grovere Arbejde, og Eftersynet afslørede da, at Knud laa inde med et usædvanligt Lager af visse Varer, der interesserede Amtsfuldmægtigen.

Først fandt man et Par Flasker Brændevin og noget Rom, som Knud angav at have købt i *Ringkøbing* hos *David Kolding*; endvidere fandtes i et Hus, som kaldtes Huggehuset et halvt Anker dansk Brændevin. Det var købt hos *Gravers Søgaard* i Tim, sagde Knud.

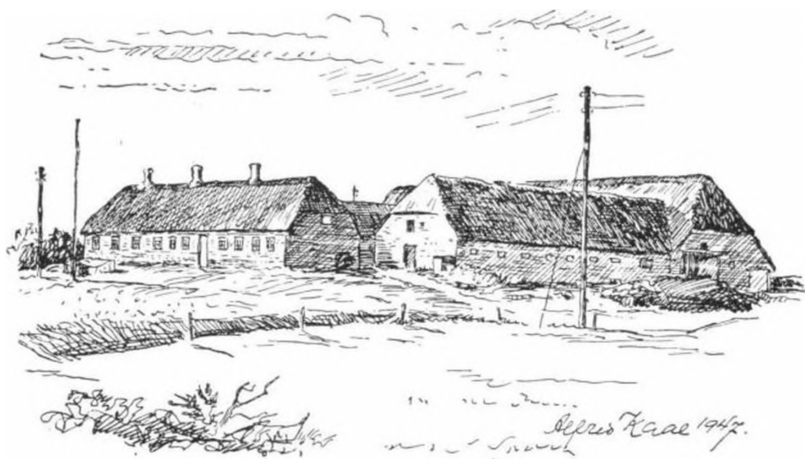
Endvidere fandt man et halvt Anker fordærvet fransk Vin og en Slump i et andet Anker, endnu mere fordærvet, en Tønde Mjød og et helt Anker af samme Vare foruden en Slump Tjære i en Balje og »en Maade hos at maale med«, ti Skæpper groft Salt og tre Fjerdinge Sæbe samt en Klump Sæbe i en fjerde Fjerding.

Nu havde Inkvisitorerne faaet Blod paa Tanden. Hele Gaarden blev undersøgt, selv en Lyngstak ved Kostalden gennemrodede Tolderne med det Resultat, at her fandtes endnu et Anker med fordærvet Vin i samt et halvt Anker dito, som ingen vilde kendes ved.

Alle de andre Varer bekendte Knud var hans; Lageret af Sæbe og Vin var saa stort, at det næppe kunde forbruges i Gaardens Husholdning, og da Knud ikke kunde vise nogen Toldattest eller nogen Passérseddels for disse Varer, som han sagde, at han havde købt i de nærmeste Købstæder, blev baade Sæbe, Vin, Brændevin, Mjød og Tjære beslaglagt som Kontrabande, forbudte Varer. Og Knud blev nogen Tid senere anklaget for at »have indprakticeret samme forbudte Varer« for at »drive Landprang« med dem.

Noget Bevis for, at Sæbe og Vin, som var det, man særlig hæftede sig ved, var indpraktiseret eller indsmuglet af Knud, kunde man ikke fremskaffe, og Knud opgav, at han havde købt det Anker med Brændevin for at levere det til Kromanden i *Ny Sogn paa Holmsland, Anders Jeppesen*, og det var nok rigtigt; men hvorfor Brændevinen ikke allerede var leveret maa vi skønne os til.

Aarsagen til den hele Hurlumhej er vistnok denne Kromand. Øvrigheden var nemlig ude for at finde Brændevin, idet Anders Kromand havde klaget til Amtmanden over, at forskellige Mænd i Stadil og Tim Sogne gik ham i Næringen, fabrikerede Brændevin til Salg og holdt ulovlig Udskænkning. Ved en eller anden Lejlighed maa han være bleven Uvenner med Knud Dyekier, der siger, at denne Kromand før har været hans gode Ven. Maaske har Anders Jeppesen trods Ven-skabet bebrejdet Knud, at han skulde have solgt Brændevin, hvilket denne nok ikke helt kunde sige sig fri for.

Arnold Smedsgaards Gaard i Fuglbjerg i Stadil.

Det var sikkert i denne Gaard, at Knud Dyeklær boede. Den er dog ombygget siden Knud levede. Det nuværende Stuehus er over hundrede Aar gammelt, det skal være bygget i 1830'erne. Gaarden ligger højt efter Stadilforhold. Ejerens Far, Thomas Smedsgaard, der endnu lever i Gaarden, købte den i 1896 eller 97 af Jens Pedersen.

Knud har da ogsaa Mistanke til, at Anders Kromand er Aarsag til den skrappe Visitation, og han skynder sig at lægge Sag an mod Kromanden og anklage ham for ulovligt Krohold paa Helligdage og under Gudstjenesten, en Sag, som han dog trækker tilbage, da Anders Jeppesen siger, at han i en saadan Sag bør tiltales af Amtmanden. Men selve dette Stævne maalt lader os ane, at Fjendskabet mellem de to Mænd har været gensidigt: melder du mig, saa melder jeg dig igen.

Ved de Retsmøder ⁶⁾, som nu bliver afholdt som Følge af Øvrighedens Besøg i Knuds Gaard i Fuglbjerg, søger han at fremskaffe skriftlige Beviser for, at Varerne er købt i de nærmeste Købstæder, og at Sæben tilhører Sr. Isagger paa Hindsels i Thy; men at han har lovet at køre den til Ulfborg, hvor Isagger saa vilde hente den.

Men de Erklæringer, som han fremskaffede fra Isagger og forskellige Købmænd, vil Retten ikke godkende, da de ikke er beedigede og ikke har nogen retslig Beviskraft. Og skønt Knud slaar sig for Brystet og siger, at siden hans Barndomsdage har ingen kunnet sige ham noget ulovligt paa, kan han dog ikke slippe fri for Mistanken om Smugleri.

Amtsfuldmægtigen forlanger en Bøde paa 100 Rdl. foruden Omkostninger paa Grund af Knud Dyekiers »bekendte gode Omstændigheder«. Herredsfogeden ser dog saa fornuftigt paa Sagen, at han i sin Dom siger, at det ikke kan bevises, at Knud har indsmuglet Sæben og Vinen, og hvis han har købt disse Varer af en Købmand, er det denne og Skipperen, der skal dømmes for Smugleri, og ikke Knud. Derimod kan han ikke frifinde ham for Beskyldningen om Landprang, som Knud selv ved Ransagelsen havde indrømmet; thi en Fæstebonde er ikke »i Stand til eller privilegeret til at handle med saadanne Varer«. Derfor dømmes Knud for Landprang og de tre Tønder Sæbe og halvandet Anker Vin beslæglægges til Fordel for Sagsøgeren, mens alt det andet frigives som noget, der var indkøbt til Forbrug i Knuds egen Gaard.

Knud Dyekier fik en Bøde paa 20 Rdl. plus 1 Rdl. til Justitskassen og 16 Rdl. i Sagsomkostninger.

Amtmandens Fuldmægtig Byfoged Sørensen var i højeste Grad misfornøjet med Sagens Udgang. »Han maatte med Forundring tilstaa, at Herredsfogeden ikke frygtede for nogen Ting, da han aldeles frifinder Knud Dyekier for Straf.« Og der har ikke været megen Varme i det Haandtryk, hvormed de to Kolleger denne Dag skiltes efter Retsmødet.

For os, som lever to hundrede Aar efter, at disse Begivenheder fandt Sted, ser det ud til, at Herreds-

fogeden dømte temmelig rigtigt; thi Knud havde selv vedstaaet, at han havde drevet noget Landprang, selv om han senere søger at bortforklare det, og undskyldte sig med, at han bor over to Mil fra nærmeste Købstad. Han har, som den Handelsmand han var, prøvet at skabe sig Indtægter især ved at forhandle *indpraktiserede* Varer, for der var selvfølgelig aldrig svaret Told af hverken Sæbe, Vin eller Salt.

Sagen om Brændevinssalget ⁷⁾ slap han meget lettere om ved, idet han kunde henvise til, at Brændevinssankeret var købt ind til Kromanden. Ganske vist var der et Par Vidner fra Holmsland, der havde hentet »en liden Træe« hos Knud for en fem, seks Aar siden, men nogen større Brændevinshandel kunde han ikke han ikke overbevises om.

Der var en Del flere Mænd i Stadil og Tim, som stod anklaget for Brændevinssalg, efter at Inkquisitionen den 27. Maj havde fundet Sted.

Hos *Jesper Kolby* fandt man ingenting, heller ikke hos de to Mænd *Knud Jepsen* og *Knud Nielsen* i *Graversgaard*; men hos *Laur Mikkelsen* i *Alrum* fandtes ved en Lyngstak et Kar med varmt Spøl i, og Brændvinskeden var varm endnu, da Øvrigheden kom til Gaarden; han nægtede da heller ikke, at han jo havde solgt et Par Potter Brændevin til Beboere paa Holmsland. *Knud Pedersen* i *Husted* i Stadil havde intet Brændevin i Huset, men nægtede heller ikke at have solgt en 5–6 Potter af denne eftertragtede Vare til Folk paa Holmsland. *Thomas Gravesen* i *Husted* havde ogsaa solgt Brændevin, idet han havde ladet sin Tjenestekarl føre 10 Potter til Holmsland for at sælge dem ved Juletid.

Jesper Jensen Kolby maatte dog tilstaa i Retten, at han havde ogsaa ført 10 Potter Brændevin til Holms-

land og »vilde undt Kromanden, som ej vilde have det, og saa solgte han det til *Jens Tamberg*«. *Jens Stougaard* i Stadil maa vedgaa at have solgt *Jørgen Skræder* og *Hustru Kirsten Marie* »en liden Træ« med Brændevin afvigte *Mikkelsdag*. Han sagde ganske vist, at han havde laant Brændevinen hos *Degnen*, men det vil Amtsfuldmægtigen ikke høre noget om, og *Jens Stougaard* maa indrømme, at han en anden Gang har solgt 2 Potter til *Peder Andersen* i *Nørre Lyngvig*. Det var ganske vist hans Kone, som »udi hans Fraværelse« havde gjort det; men *Sørensen* hævder, at han maa svare for hendes Gerninger.

Hele Brændevinssagen viste sig at være ret ubetydelig, og de anklagede slap med en Advarsel og en Mulkt paa en Mark til de fattige samt *Sagens Omkostninger*. Men den viser os, at man ogsaa den Gang søgte at »forædle« sine Produkter og afsætte dem paa fordelagtigste Maade. Her var de klare Draaaber nu særlig gaaet til *Fiskerne* paa *Klitten*; de kunde jo ikke selv avle Korn nok til Brændevin.

Men *Knud Dyekier* fik en slem Skramme for sin ulovlig Købmandshandel. Hans *Huggehus* lignede mere et Pakhus end noget andet, siger den skrappe *Byfoged* fra *Lemvig*.

Et Par *Regninger*, som findes opført i Skiftet efter hans første Kone⁸⁾, fortæller os ogsaa lidt om *Knuds Købmandsskab*. Den ene er adresseret til *Herremanden Svenning Andersen* og er fra *Aarene 1748 og 49*; for *Sjældenhedens Skyld* tager vi den med her:

»Velædle Hr. Krigsraad, gunstige Herskab bekommet til Østertoft.

1748	$\frac{5}{2}$	2 Potter Tran, Esper tog	0 Rdl. 1 Mark 8 Skl.
	$\frac{29}{7}$	$\frac{1}{3}$ Kande Tjære, Jørgen tog	0 — 0 — 8 —

	$10/8$	1 Pot Vin,	do. do.	0 Rdl.	0 Mark	12 Skl.
	$14/8$	1 » »		0 —	0 —	12 —
	$18/8$	1 » »	Sr. Hans Christian tog	0 —	0 —	12 —
	$12/8$	1 Pot a 12 Skl.,	1 Pot a 11 Skl.,			
			Pigen tog	0 —	1 —	7 —
	$22/8$	1 Skp. Salt,	Jep tog	0 —	2 —	0 —
		1 Pund Tobak,	do. do.	0 —	1 —	0 —
		1 Pot Vin,	do. do.	0 —	0 —	12 —
		3 Kander,	3 Potter Tran, Jep tog	1 —	1 —	5 —
	$30/8$	1 Skp. Salt,	Kr. Pedersens Kone tog	0 —	2 —	2 —
	$10/11$	3 Lispund Tælle,	Sr. Hans Christian tog	3 —	1 —	8 —
	$26/11$	19 Potter fransk Brændevin i mit eget Træ, samme Træ ikke hjemkommen		3 —	1 —	0 —
	$9/12$	1 Skp. Salt,	Sr. Hans Christian tog	0 —	2 —	2 —
	$22/12$	4 Potter Tran,	Esper tog	0 —	3 —	0 —
1749	$18/1$	34 Potter Vin		2 —	5 —	0 —
		2 Potter Rødvind		0 —	1 —	4 —
	$12/2$	1 Lispund 2 Pund Tælle		1 —	1 —	5 —
	$28/2$	2 Potter Tran,	Esper tog	0 —	1 —	8 —
	$13/5$	1 Ris Papir		1 —	1 —	0 —
	$17/11$	2 Potter Sieltran,	Mads Dyekiers Pige tog	0 —	1 —	10 —
	$21/11$	Tjære		0 —	0 —	5 —
				16 Rdl. 2 Mark 8 Skl.		

Naar de 34 Potter Vin afgaar, som jeg har faaet tilbage, saa og de mig betalte Penge, saa faar jeg til Gode 8 Rdl. 8 Skl.

$10/12$ 1749, Knud Dyekier.«

Det er jo en regulær Købmandsregning, saa vi kan ikke undres over, at Knud fik den Bøde for ulovlig Købmandshandel.

En anden af det nævnte Dødsbos Fordringer er mere alsidig. Det er en Opskrift over, hvad *Jens Gravens* i Alrum skylder. Gælden er dog ikke udelukkende gjort af Jens, men stammer tildels fra Forældrenes Tid; de boede paa *Stadilø*, og Jens' Fader hed

Gravers Jørgensen. Opskriften viser os, at Knud Dyekier ikke alene var Handelsmand, men ogsaa Smed og Doktor. Derfor maa vi ikke undres over i Skiftet efter ham selv at finde en *Hestelægebog*, en *Lægebog* og et *Messingfutteral* med adskillige *Badskærinstru-
menter*; et *Skrin* med mange *Rum* »derudi nogle smaa *Flasker*« er vel hans *Apotek*.

Knud var altsaa en overmaade alsidig Mand, dette skal vi se af nedenstaaende:

»Forklaring over, hvad Jens Graversen i Alrum og Moder, som sad Enke paa Stadilø med ham og andre hendes Børn, skylder:

Gjorde jeg enhver Tjeneste den Tid, som ikke her er skreven; en Broder til ham blev engang brændt paa en Haand, en anden Gang bidt af en Hund i et Laar. Desuden slog jeg for dem i *Vees Eng* i nogle Aar.

Afregn. m. Gravers Jørgensen, Stadilø 1734 d. $\frac{19}{1}$,

han blev mig skyldig	1 Rdl. 3 M. 8 Sk.
Siden han døde smedede jeg for Jens og Else Gravesdatter den $\frac{20}{3}$ for	0 — 1 — 1 —
Skyldig paa Tiende af 1737	0 — 2 — 7 —
Træsko af samme Tid, tog selv udbetalt	0 — 0 — 5 —
1738 for en Hoppe at bedække	0 — 2 — 8 —
For <i>Jens Hansens Vriben</i> at læge, var itu	2 — 0 — 0 —
Hans Moder hendes <i>Arm</i> var itu	3 — 0 — 0 —
For Smeden den Vinter, han hentede mig en Bjælke paa Houvig	0 — 3 — 0 —
Han lod 2 Høleer slibe d. 9. Juni	0 — 0 — 4 —
Jeg betalte paa Søndervig 10 Pund Jern	0 — 7 — 14 —
Bark en Skæppe og 2 Par Træsko	0 — 0 — 14 —
1745 to Høleer at slibe	0 — 0 — 4 —
1746 Betalt 2 Par Træsko til ham	0 — 0 — 13 —
Solgt ham en Plag, han lovet at betale den halve Part om Sct. Hansdag og Resten til Sct. Michaelis, skulde koste	11 — 2 — 2 —
1748 Betalt til ham 1 Pot Vin	0 — 0 — 12 —
Tobak samme Tid	0 — 0 — 4 —
Træsko, et Par	0 — 0 — 7 —

1749 d. $\frac{4}{3}$ Jern for	0 Rdl. 1 M. 0 Sk.
2 Høleer at slibe	0 — 0 — 4 —
En Hoppe at bedække	0 — 2 — 8 —

Nok kan der være noget glemt, som ikke er skrevet.

Knud Dyekier indrømmer, at hans Bogholderi ikke er helt fuldkomment. Han havde da heller ikke nogen Regnskabsbog, men nøjedes med løse Sedler, og da han døde i 1761, var der ialt 187 Skyldnete paa Knuds efterladte Sedler ⁹).

Der var ikke alene Stadilfolk iblandt hans Skyldnere, der fandtes Navne som *Herredsfoged Gredsteds Enke*, *Herredsskriver Poul Hansen Bang*, *Magister Schougaard*, *Sognepræst i Husby—Sdr. Nissum, Degene Søren Kristensen Holst* i Staby og *Niels Danielsen* i Vedersø, *Præsten Hr. Peder Tafteberg* paa *Holmsland*. Endvidere nogle Mænd, som nævnes med Titlen *Monsør*: *Poul Buckholtz* i Ringkøbing, *Niels Orlof* i Rindom og vor gamle Bekendt *Sr. Jens Ravn* i Kolding; han skylder 178 Rdl., en *Sergent Jørgen Heede*, som ogsaa er iblandt Skyldnerne, bor i Husby.

Skyldnerne boede i følgende Sogne: *Stadil, Vedersø, Holmsland, Husby, Madum, Staby, Torsted, Hover, Hee, No, Rindom, Stauning, Skern, Lønborg, Borris, Jested*, en Landsby i *Vilslev Sogn* ved *Ribe, Ringkøbing og Kolding*.

Regningerne lød ikke alle paa Tjære og Tran eller brækkede Arme, men her nævnes Korn, Heste, Stude Flæsk, Jern, Hør, Huder, Hamp, Laan i rede Penge, Leje af Ambolt, af Høleer, resterende Landgilde og meget andet.

Knud har vist i Almindelighed været villig til at give Kredit, og hans Skyldnere kunde godt betale med Varer eller Arbejdsydelse, hvilket da ogsaa mange

af dem gjorde; men Regningerne var ikke særlig lette at faa indkasseret, og enkelte Skyldnere vil ligefrem fragaa, at de skylder Knud Penge. Det var Tilfældet med den ovenfor nævnte Jens Graversen, der sagde rent ud, at Knud havde digtet Regningen, hvad han dog sikkert ikke havde.

Den sidste Gang, vi træffer Knud ude paa Handel er i 1753¹⁰⁾, da han sammen med Degnen *Kristen Guldager* i Stadil og sin Svigersøn *Kr. Lauridsen Broe* fra Fjand kommer til *Vestergaard* i *Ulfborg*, hvor de to sidstnævnte overfaldt en Mand ved Navn *Niels Eskesen* med Hug og Slag, og »Degnen røkkede ham i Haaret«!

Der var Kro i Vestergaard, og de to Mænd trak *Niels Eskesen* ud af Skænkestuen, og spurgte, om han vilde bede dem om Forladelse, hvilket han gjorde. Og saa vilde de have Studen, som han havde sat ind i Stalden, hvilket de ogsaa fik. Men hvad *Niels Eskesen* egentlig har forbrudt sig overfor dem oplyses ikke. De maatte dog alle tre tilsammen betale 10 Rdl. i Retten for deres Adfærd.

Knud Dyekiers Vejmølle.

Knud Dyekiers Tid var Privilegiernes Tid; det har vi allerede set. Mange Aar før han maatte betale Bøde for Landprang, havde han i sin Foretagsomhed stødt mod de gamle Mølleprivilegier, idet Herskabet paa *Timgaard* tvang ham til at nedlægge en Vejmølle, han havde rejst ved sin Gaard i Fuglbjerg.

Fremskaffelsen af Mel, Gryn og Malt, paa hvilke Ernæringen i Datidens Bondesamfund byggede, var dengang et stort Arbejde. Fra Oldtiden af var det vel Kvindearbejde at tilberede Kornet, saa Brød, Grød

og Øl kunde fremskaffes til Husets Behov. Og mange Steder havde man helt op til vore Bedsteforældres Tid Haandkværne staaende i Bryggerset. Af Knuds Dødsbo nævnes ikke mindre end to Haandkværne.

Det var især Malt, der maledes i Hjemmet paa Haandkværnen; men Rugmel til den grove Rugmelsgød, som man spiste hver Dag Aaret rundt, kunde ogsaa her males ved Haandkraft. Man har dog tidligt taget Vandkraften i Brug som Trækkraft for Kværnene. Allerede i vore gamle Love som *Jyske Lov* træffer man Lovregler om Vandmøller og Mølle damme.

Det er derfor ikke unaturligt, at bestaaende Vandmøller med Tiden erhvervede visse Rettigheder, og at deres Ejere med haard Haand holdt al Konkurrence fra nyoprettede Møller nede ved simpelt hen at faa dem dømt til Nedrivelse. Den Mølle, som føler sig truet af Knud Dyekiers Vejrmølle, er *Tim Vandmølle*.

Knud vidste nok, at dens Ejer ikke uden videre var til Sinds at finde sig i, at Vejrmøller rejste sig i Landskabet, hvor Møllegæsterne til Tim Mølle boede. Thi en halv Snes Aar før Knud rejste sin Mølle, førte Herremændene *Chr. Linde* til *Aaberg* og hans Fætter *Niels Sehested* til *Timgaard* en vidtløftig Sag om en Vejrmølle i *Vedersø*¹¹⁾, som *Chr. Linde* havde rejst, og som brugtes af Egnens Beboere. *Linde* fik imidlertid Rettens Medhold og fik sin Vejrmølle kendt lovlig, idet han fører en hel Mængde Vidner, som kan erindre, at der engang tidligere omkring 1680 har staaet en Mølle paa det Sted, hvor *Linde* har opført den nye Vejrmølle. Flere Vidner har som Børn været med deres Far til Møllen i *Vedersø* med Korn, uden at de har hørt, at det var forbudt. Det var Tilfældet med *Jens Kristensen* i *Fuglbjerg* og *Niels Pedersen* i *Skelmose* i *Stadil*; *Lars Klou* i *Engkjær*, der som de to

Vedersø Mølle, som den nu ser ud.

andre er i Halvfjerdserne har ogsaa som Dreng været med sin Far, *Peder Lauridsen, Kaalbygaard* i Stadil til den gamle Mølle et Par Gange, men som Mand har han ladet male i Tim Mølle, og han mener, at det er et halvt Hundrede Aar siden, den gamle Mølle stod. Et andet Vidne siger, at der gik fra Stadil en gammel Hulvej, som kaldes »den Vej, der gaar til Møllejorden«. *Niels Knudsen* i *Halkjær* kunde huske Møllen og havde set, at den løb. En Mand mindedes en stor Oversvømmelse, da man ikke kunde komme over ved *Spangvig* til Tim, og saa kørte nogle til *Vejrmøllen* med deres Korn.

En gammel Kone paa 80 Aar, som hed *Margrethe Andersdatter* og boede i *Kjærgaard* i Vedersø, kunde erindre, at Møllen havde staaet Sydøst for *Aabjerg* udenfor *Gaardens Markdige*, hun havde endog kendt

to Møllere, *Knud Jostsen*, som blev Rytter, og *Jens Mogensen*, der rømte. En anden Kone sagde, at hendes Far mest søgte *Gammel Mølle i Raasted*. Gamle *Ane Johansdatter i Hug* »haver i hendes Mindetid og unge Aar — hun er nær firs — kendt den Vejrømle og selv *baaren Korn* dertil for at lade male og en Karl fulgte hende med en Sæk med fire eller fem Skæpper Korn til *Vejrømle*«.

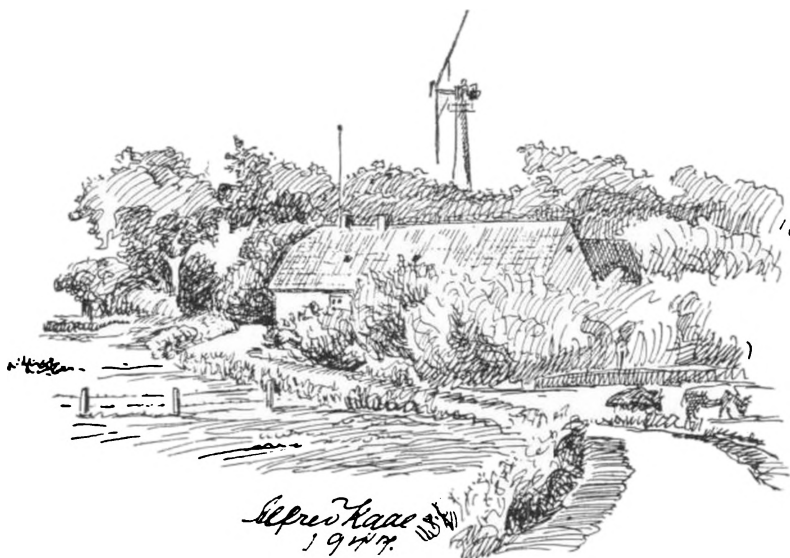
Jens Jørgensen i Moesby i Husby har endog gaet i Skole hos Mølleren *Jens Mogensen*, »og da malede Møllen altid, naar der var Vind«.

Han vidste ogsaa, at Møllen havde faaet sine Sejl fra *Rysensten* i den Tid, da *Aaberg* hørte under denne Gaard, og at Mølleren siden solgte Sejlene »af sin unde Forsæt«, hvorefter han løb, og han havde hørt, at *Stub og Sten* blev solgt til *Holmsland* til en *Vejrømle*.

Og saadan videre. En hel Egns gamle Mænd og Kvinder bekræfter, at der har været *Vejrømle* i *Vedersø* omkring 1680. Om denne *Vejrømle* er den ældste Mølle i *Vedersø*, kan ikke siges, men endnu staar paa den gamle Plads østen for *Vedersø Kirke* en *Vejrømle* og trækker *Kværnene* for de *Møllegæster*, som vil søge den. Den gamle Mølle kom til *Holmsland* »*Stub og Sten*«, og her har vi maaske Oprindelsen til den gamle *Holmslands Mølle*.

Datidens *Vejrømle* var *Stubmølle*, der var bygget op omkring et lodretstaaende meget svært Tømmerstykke, som kaldtes *Stubben*, og naar Møllen skulde vendes efter Vinden, drejede man det hele Mølleværk ved at dreje *Stubben*. En *Stubmølle* kan ses ved den gamle *Landsby* paa *Hjerl Hede* ved *Sevel*.

De gamle Mølleprivilegier kunde dog brydes. *Aabjerg Mølle* eller *Vedersø Mølle* blev dømt lovlig. Det siges forresten, at det var *von Oblitz*, der nedbrød

Tim Vandmølle maler nu Elektricitet.

I de første Krigsaar blev en moderne Propelmølle opsat for at hjælpe Vandmøllen med at holde Spændingen oppe i Ledningsnettet.

Vejrmøllen, fordi han vilde have en Vandmølle bygget, og derfor lod grave en Kanal fra et Sted, der hed *Balle* og ned tæt forbi *Aaberg*, men at denne Mølle siden blev øde.

Om Folk fra *Sønder Staby* fortælles, at de søger *Tim Mølle*, mens *Nør Staby* søger *Øster Møllerne* i *Raasted* og *Ulfborg Sogne*.

Mads Movstsen i *Vedersø* fortalte, at han engang kørte til *Tim Mølle* med et Læs Korn, men da han paa Vejen spurgte, at den ikke kunde male, kørte han videre til *Gammel Mølle* i *Raasted* og var der i to Dage, men fik dog ikke malet, hvorefter han kørte til *Vejrmøllen* i *Vedersø*, hvor han endelig fik malet. Hvilket Spild af Tid var ikke disse lange og besværlige Møllerejser!

Knud Dyekier havde saamænd Aarsag nok til at bygge en Mølle i *Fuglbjerg*, og de Stadil Mænd var

mere end villige til at bruge den. Men han blev stævnet til at møde for *Timgaard's Birketing* i Brogaard den 28. Februar 1744 for »den Skade og Prejudice bemeldte Tim Mølle maatte lide, om een eller hver Mand i Stadil Sogn fik Møllerettigheder eller Maalere-ret«. Og det fremhæves i Stævningen, at der ingen Mølle har været i Stadil i Mands Minde, inden Knud Dyekier imod Loven gjorde sin, og Møllevejen fra Stadil er »helt kort og saa god som i Mands Minde«.

Stævningen gælder ogsaa Krigsraad *Svenning Andersen* og 76 Bønder af Stadil, *Ridefoged Buckholtz* paa Voldberg samt 50 Vidner fra Tim Sogn. Der var altsaa fra *Niels Sehesteds* og hans Ridefoged, Birkedommer *Peder Sørensens* Side lagt op til en vældig Proces mod denne nye Mølle. Det var hele Søgningen fra Stadil Sogn, det gjaldt.

Knud Dyekier mødte for alle de indstævnede fra Stadil, ogsaa for *Svenning Andersen*, og han afleverede til Birkerettens Sættedommer, Borgmester *Niels Kier* i Ringkøbing et skriftligt Indlæg, hvori han søger at redde sig ud af Møllehistorien. Han siger deri, at han var af den Mening, at »jeg der saavel som i mit Hus en Haandkværn maatte bruge for min egen Huses Maaling formedelst lange og besværlige Mølleveje til *Timgaard's* og andre Møller«, men han tilbyder at overlade Møllen til sit Herskab, Krigsraad *Andersen*, hvis *Sehested* og hans Fuldmægtig vil ophæve den anlagte Sag og Omkostningerne paa begge Sider. Dette Tilbud bliver afslaaet, og saa begynder en Vidneafhøring, der strækker sig over flere Dage.

Ved Vidneafhøringen oplyses, at Tim Mølle jo undertiden, naar der er Vandflod, ikke kan male, men ellers i Almindelighed godt kan betjene sine Gæster, og Mølleaaen bliver hvert Aar ryddet for bedre at

Vejen forbi Brogaard i Tim.

trække Vandet. Det siges ogsaa, at Gæsterne faar malet, som de kommer, idet ingen tog Møllestævne, førend de kom til Mølle, hvilket forøvrigt ogsaa var ulovligt. Enkelte Gange kommer der saa mange Vogne, 9—10 Læs og derover, at der er nok til et helt Døgn eller noget længere at male. Det er særlig mod Julehøjtiden, at der er saa travlt; saa har nogle indlagt deres Korn og siden hentet det, andre er bleven i Møllen eller draget op i Sognet for at overnatte, og ingen Møllegæst har maattet bie paa sit Korn til tredje Dagen, naar Kværnene ellers kunde gaa.

Hvordan var saa Knud Dyekiernes Mølle? Ja, Mænd, der har set den og været inde i den siger, at den er mindre end andre Møller, men det ser ud som Kværnen er større end en Haandkværn, skønt ingen har set selve Stenene. Møllen har været brugt af Knud i seks til syv Aar, og det oplyses, at den ligger lidt nærmere ved Fjorden end Knuds Gaard, og at man siger, at der ligger to gamle Møllesten i Fjorden, men ingen kan huske, at der før har været en Mølle i Stadil.

Knud spørger et Vidne, om han ikke har hørt tale om de Møller, som *Ivar Skikkild* i *Vejrum* og *Poul Tephede* i *Timring* har bygget, og hvorpaa de ma-

ler deres Korn. Men Spørgsmaet bliver ubesvaret, da Citanten protesterer imod det. Det er dog for os interessant at vide, at Knud Dyekier har haft aabne Øjne for de Fremskridt, der skete, og sandsynligvis har faaet Ideen til sin Mølle ved at se de to nævnte Møller paa sine Handelsrejser. Og der havde muligvis i ældre Tid staaet en Mølle ved Fuglbjerg.

Et af de væsentligste Forsvarspunkter for Fuglbjerg Mølle var den vanskelige og lange Møllevej. Tim Mølle laa dengang noget nærmere ved Timgaard end den nuværende Mølle.

Vi maa erindre os, at i gamle Dage gik Landevejen mellem Ringkøbing og Byerne nordpaa om ad Timgaard¹²⁾, hvor den nuværende Landevej gaar forbi den gamle Bindingsværks Lade. Paa en lille Banke nær Vejen laa Borgen, hvortil førte en Vej, som gik over tre Broer. Det var Mølleaaen, som var ledet rundt om Gaardens Borgbygning, der nu er rent forsvundet. Fra Timgaard gik Landevejen over Aaen ved Brogaard, idet der som nu var to Broer og to Aaløb; ved Kirken drejede Vejen mod Nord og løb til Madum omtrent hvor den nuværende Vej gaar.

Ved de to Broer var der lavt, og ved *Flodetider* gik Aaen over sine Bredder, og alting sejlede. Saa maatte man passe paa; var man ikke stedkendt, maatte man have en til at hjælpe sig; men stedkendte Folk kendte Mærkerne, og der var en stenlagt Kørebro imellem de to Broer. Det hændte dog, at en Mand kørte udenfor Vejen og nær var kommen galt af Sted og sat baade sit eget og Hestenes Liv til.

Dette farlige Sted skulde man altid over, naar man fra de vestlige Sogne skulde til Tim Vandmølle, og skønt gamle *Kristen Kjeldsen fra Brogaard* vidner, at Vejen undertiden »bliver repareret, naar den har det

Stadilvejen forbi Gaarden Svingel i Tim.

fornøden«, saa var her dog et ret vanskeligt, ja farligt Sted at færdes.

At Vejen ikke var ufarlig ses af, at *P. M. Nødschou* i sin Bog »Beskrivelse over Thimgaard og Thim Sogn« 1782 omtaler dette Vejstykke og siger, at Vandreren maa prise sig lykkelig ved den nye Landevej, den vi nu kalder *æ gammel Landevej*, naar han »tænker tilbage paa de lange og trange Omsvøb, han forhen maatte gøre, og den Fare han om Vinteren saa sig underkastet ved Bækkenes og Moradsernes halsbrækende Overfart«.

Endnu værre for Stadilboerne end den Alfarvej mellem Brogaard og Timgaard var Færdselen over *Spangvig*, hvor Gammelaen skiller de to Sogne. »*Den elendige Vej*«, siger Nødschou. Her laa ganske vist ogsaa en Bro; men den kunde *Floden* tage, og Vandet kunde staa højt over Broen. Endnu i vor Tid kunde den nuværende Kommunevej her blive oversvømmet, og Landskabet Syd for Broen kunde da ligne en Sø.

Vejen gaar forbi Søgaard Sø.

I saadanne Tilfælde, der særlig indtraf om Efteraaret, maatte man køre om ad Vedersø for at komme til Tim. Det siger sig selv, at Vejen ved begge Sider af Broen var slem at køre paa, især naar man husker paa, hvor lidet organiseret Vejvæsenet paa de Tider var. Stadilboerne skulde paa den Tid selv holde Vejen i Stand, og Øst for Broen havde de flere Spor at følge. Et at disse Spor gik over noget Jord, som hørte Gaarden *Svingel* til. Dette Spor var det bedste at køre i, og Stadilmændene havde gjort den Handel med Manden i *Svingel*, at han hvert Aar skulde have en *Havrekjærv* af hver Mand i Stadil, som havde Heste og Vogn, for at de kunde faa Lov at køre paa hans Ager i Stedet for at køre i den gamle Vej, som var den rette.

Naar man var kommet forbi *Svingel*, kom der igen et lavt og sumpigt Sted paa Vejen forbi *Søgaard Sø*. Kristen Kjeldsen indrømmer under Forhøret, at her i fugtige Tider er et slemt Sted paa henved fyrre Skafter (80 m), men det egentlig farlige Sted er dog kun omkring »fire Skafter« bredt, siger han.

Der var altsaa Forhindringer nok paa Knud Dyekiers Møllevej, og han havde vel haabet at faa Lov at beholde sin Mølle. Det fik han dog ikke, han maatte tage den ned igen og desuden betale Omkostningerne ved den førte Sag. Herremanden i Tim vandt denne Gang sin Møllesag, og Knud maatte finde andre Udveje for sin Virketrang, hvor han ikke saa let stødte an mod *Loven og de store Profeter.*

Pengeanbringelse.

Naar man paa de Tider havde en Skilling til overs, lagde man den i Buddike, der blev sat ned i Standkisten eller ind i Hængeskabet. Somme brugte at putte dem i et Strømpeskift, og kom der Krigsfolk til Landet, gravede man sine Skatte ned i Jorden. Men foretagsomme Folk, der havde mere end til Dagen og Vejen, købte Jord.

Knud Dyekiær købte ogsaa Jord, og skønt han var Fæstebonde i Fuglbjerg, blev han saaledes ogsaa Jordejer og Husbonde.

Af Herredsfogeden over UlfborgsHing Herreder Søren Hendrichsen Gredsted købte han saaledes i Aaret 1740 *Bondeskylden af Gaarden Vinkælder i Torsted* og ejede den til sin Død, da den solgtes til Baronon paa Rysensten, der i Forvejen havde Gaardens *Herlighed.*

Vinkælder var som mange andre af Gaardene i Torsted fra Middelalderen en fri jordegen Bondegaard. Kongerne lagde dog tidligt visse Byrder paa de jordegne Gaarde. Det var dels ældgamle Skatter som Stud, Inne og Leding, dels en Hævden af, at hvad ingen ejer, det ejer Kongen, herunder uopdyrket Jord, Jagtret, Fiskerettigheder, Strand og Vragret. Under Her-

Vinkælder i Thorsted.

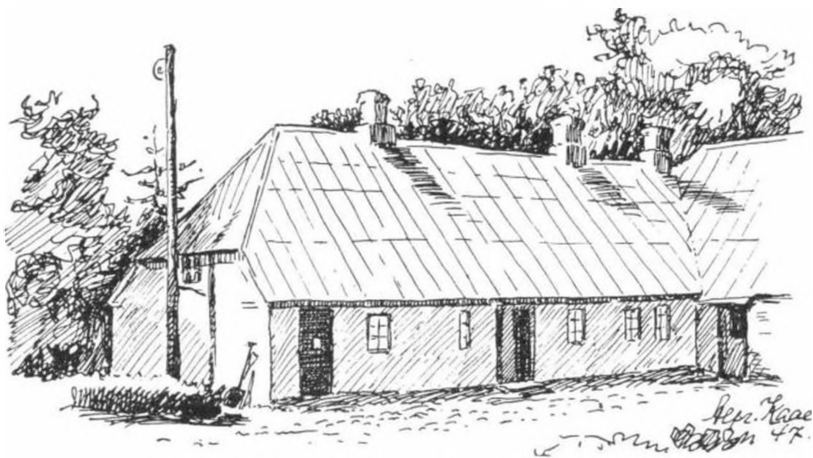
lighed regnes ogsaa Retten til at tage idømte Bøder, Sagesfaldsret, samt hvad man forstaaer ved Hals- og Haandsret og Retten til ved Ejerskifte at faa Husbondshold; desuden er ogsaa Patronatsrettighederne til Kirke og Tiender indbefattet i det, man kalder *Herlighed*. Og endelig siger *Arent Berntzen* i »Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed«, at efter *Skipper Klements Fejde* svarede Selvejerne *Landgilde* ligesom Fæsterne. Udtrykket bruges om de Afgifter, der ydedes af Herligheden. Denne Opstand er da ogsaa den sidste af en lang Række Bondeopstande, som fandt Sted i Middelalderen, og hvori de jordegne, frie Bønder søgte at værges sig imod Kongens og den herskende Klasses Overgreb.

Bondeskylden er den Værdi af de jordegne BondEGAARDE, som ligger ud over den kongelige Tyng, Herligheden. Den tilhørte Bonden i Gaarden, det var Bondeejet. Mens Kongen altsaa kom til at eje Herligheden i de jordegne Gaarde og handlede med den som med andet Hartkorn, idet han overdrog største

Delen til Adelen, blev de jordegne Bønder som Fæstere at regne og ydede Landgilde af Herligheden. Bondeskylden var deres egen; den kunde deles ved Arv, indtil Chr. III i sin Koldingske Reces 13. December 1558 bestemte, at »een Arffving og icke fleere skall besidde itt Bondegods«. De andre Arvinger »skulle aname Fylliste af den, som Gaarden besidder«¹³⁾. Ved Arv blev det altsaa som en Slags Prioritet i Gaarden; den kunde sælges. Kongen og Adelen var ivrige efter at købe Bondeskyld, men den skulde altid først lovbydes til Frænderne.

Saadan Bondeskyld var det, Knud købte. Der var kun to Tønder Hartkorn, og den Bondeskyldsafgift, han nød for sin Pengeanbringelse, var to Tønder Rug om Aaret; men Pengeanbringelser har altid et Usikkerhedsmoment, og Vinkælder var heller ikke bombesikker. Dens Herlighed hørte under Rysensten, paa hvis Restanceliste Vinkælder i 1746 er opført med omkring halvtreds Rigsdaler.¹⁴⁾ Efter nogle Aars Forløb maatte Fæsteren *Niels Bertelsen* opgive Gaarden, og der kom en ny Fæster ved Navn *Poul Kristensen*. Da denne Mand var paa Rysensten for at hente sit Fæstebrev, kom Knud Dyekier og hentede hans bedste Ko for resterende Bondeskyld. Den ulykkelige Fæster løber nu til *Udstrup* i Sdr. Nissum, hvorfra Rysenstens Gods i Torsted og flere Sogne styredes af Ridefoged *Wilhelm Helt*, og klagede sin Nød. Helt medgav ham da et Brev til Knud Dyekier, hvori han skrev, at det var ham gavnligt, om han leverede Koen tilbage; men Knud sagde, da han saa Ridefogedens Navn: »Den Karl tager vel ingen!« og Poul Vinkælder maatte gaa hjem med den Besked.

Nu blev Knud stævnet for Rysenstens Birketing for sin Fremgangsmaade, og han skynder sig til Gen-

Det gamle Stuehus i Sønder Muldbjerg i Hover.

gæld at stævne Poul Kristensen for resterende Bondeskyld.

Fæsteren kalder i et skriftligt Indlæg, der sikkert er forfattet af Wilhelm Helt, Knud for en Bondeplager med Ordene:

»Det gaar mig fattige Lazarus mod den rige Knud Dyekier, som Ordsproget lyder, ingen bedre til en Bondeplager end som Bonden selv, Knud Dyekier som en forfaren Mand i Lov og Ret; men jeg derimod en ulovkyndig og fattig Mand maa vel undres paa hans givende Kald og Varsel«.

Knud havde handlet ulovligt, idet han ikke havde stævnet i rette Tid for Restancerne og nu taget Pant, før han udgav Stævning. Sagen blev derfor jævnet ved et Forlig i Retten, hvorved Fæsteren indgaar paa at betale sin Restance paa 2 Tønder Rug til Michelsdag, mens Knud nedsætter Afgiften til 1 Tønde Rug om Aaret, foruden hvad Villighed, Fæsteren plejer at gøre ham. Bondeskyldsejeren maatte altsaa, naar det kneb, finde sig i en Rentenedskæring. Det var forøv-

rigt noget, alle Ejere af Bondegods var kendt med, idet Eftergivelse af Landgilde og Indfæstning ofte brugtes, naar gældbundne Bønder gik fra Gaardene, og der kom nye Fæstere.

Knud var ogsaa for Rysenstens Birketing med i en anden Sag, som begyndte 14. November 1749. Sagen viser ogsaa her Knud som en Mand, der ikke er ræd for at sige Baronens Ridefogeder imod.

Sagen drejer sig om Tørvegravning og Lyngslet paa *Kronhede* i *Torsted*, idet Godset hævdede Grænser for dette Hedeomraade, som senere Ejere maatte trække langt tilbage (se A. K.: *Torsted* 1945). Vinkælder ligger op imod den Hede, og her hævdede Baroniet, at det alene havde Ret til Lyng og Hedetørv. Denne Ret var det svært at haandhæve, især fordi Aaberg i Vedersø havde en Bondegaard med tilhørende Hede i den østlige Side af Heden; det er *Aarbjerg* i *Torsted*, og Baroniet hævder, at de Aaberg Bønder fra Vedersø, Husby, Staby og Madum bjerger Lyng og Hedetørv i *Kronhede* under Paaskud af, at de skal hente slige Ting til deres Herskab fra *Aarbjerg Hede*.

Ja, Jens Øster Bjerg i Husby var endog saa fræk at hente af den »Ildebrand«, der var gravet til Brug paa *Udstrup*, fire Læs Tørv, og først da det var ved at blive opdaget, lod han sig leje til at køre et Læs til *Udstrup*.

Det er mange Bønder det drejer sig om, 44 fra Vedersø, 12 fra Husby, 14 fra Staby, 3 fra Madum og 5 fra Tim foruden Knud Dyekier af *Fuglbjerg*.

Paa den Tid brugtes Hedetørv og Lyng baade til Brændsel og Strøelse, ja Lyngen var meget brugt som Foder. De vestlige Sogne var imidlertid forholdsvis fattige paa god Hede, og derfor kørte man gerne den lange Vej til *Torsted* for at hente baade Tørv og Lyng.

Baronen indsatte Hedefogeder, seks Bønder af Torsted, der skulde vogte Kronhede imod Vestersognsfolkene, som rottede sig sammen, og »med Vognkæppe og andet ulovligt Gevær, de havde ved Hænde, imod Lensbaronens Bønder har gjort Revolt«.

Det gik altsaa noget varmt til i Heden, og man kan ikke tænke sig, at Torstedbønderne har været saa svært glade for det Hedefogederi.

Ogsaa Knud Dyekier havde været i Heden, mange Gange med flere Vogne. Nu blev han stævnet at møde i Brohuset ved Rysensten for Birkeretten sammen med de mange andre Bønder.

Imidlertid vil Knud ikke anerkende, at han har været paa Baronens Enemærke; han hævder, at han kun har været i Vinkælder Hede, som var hans Ejendom. Om han har Ret eller ej, kan vi ikke vide noget om. Sit Svar paa Stævningen giver han i en Skrivelse til Birkedommer Lauritz Rømer. Den er fuld af Selvhævdelse og ikke fri for Humor, hvorfor vi da ogsaa vil tage den med her, skønt den og meget mere om denne Lyngslet og Tørvebjergning kan læses i min Bog om Torsted.

». . . Velædle Sr. Lauritz Rømer. Der har været tvende Karle for min Dør og Bopæl i min Fraværelse og læst en Stævning, hvorudi mit Navn ikke er nævnet efter den mig leverede Copie. Vides ikke, hvad der er Ret efter den Stævning, *heller de har løbet fejl som de, der vilde gaa til Dothan, men gik ind i Samaria*; mens har i Minde om ulovlig Lyngslet, som jeg ikke ved at have forøvet. Vel har jeg noget Ejendom i Torsted Sogn, Win Kielder kaldet, mens tror jeg ikke, at jeg eller nogen paa mine Vegne har bjerget Lyng videre end af Arrild er sket af dem, som samme Eje har haft og bjerget aarlig deres Lyngslet,

Muldbjerg Mølle er nu et forholdsvis anseeligt Anlæg, den ligger meget idyllisk i den grønne Dal.

og som mig er hjemlet ved lovligt Skøde, og tror ikke, det vorder mig fra vundet...

Med forbliver velædle og velvise Hr. Birkedommere allerydmygeste Tjenere.

Foulberg, den 11. November 1749.

Knud Jensøn Dye Kieræ.

Hele Sagen endte med nogle skrappe Advarsler til de paagældende Bønder.

Man træffer ikke sjældent paa Bønder, der ejer Bondeskyld som Knud. Langt sjældnere er det at træffe en Bonde, som ejer *Herlighedsretten* til sin egen eller andres Gaarde.

I *Sønder Muldbjerg* i *Hover Sogn* sad paa denne Tid en saadan rigtig Selvejrbonde ved Navn *Oluf Kristensen Venner*, som ejede baade Gaarden og *Muldbjerg Mølle*. Ejeren maa nok have haft Pengevanskeligheder at slaas med; for i 1749 skøder han Gaardens Herlighedshartkorn ¹⁶⁾ Tønder 6—2—2—1¹/₃ til Knud Dyekier for 200 Rdl. paa den Betingelse, at han ikke maatte overdrage Skødet til sin Husbonde paa Søndervang, og at Sælgeren eller hans Arvinger

beholdt Tilbagekøbsretten for den samme Pris, som Knud havde givet. Det præciseres endvidere i Skødet, at det kun er Herlighedshartkornet; Bondeskyllden, som udgjorde Htk. Tønder 2—3—1—1²/₃, beholder Oluf Kristensen »ganske uforkrænket«. Møllen, som kaldes »en liden Vandmølle« er ogsaa uden for Handelen. Det hedder sig forøvrigt om Mølleren, at han af Alders Tid har haft Ret til at faa to Køer og nogle Faar græsset paa Gaardens Marker, samt at han faar Jord i Marken, hvor han kan lægge den Gødning, som falder af hans Kreaturhold, i »de Fald, hvor Beboerne sielf vil lægge sin Giøde«.

Mølleren havde altsaa baade Græsnings- og Saaningsrettigheder.

Knud Dyekier, Fæstebonden, var blevet Proprietær, Herskab, eller hvad vi nu vil kalde det. Og Krigsraad Svenning Andersen, som nok ogsaa havde været ude efter Sønder Muldbjerg, blev noget sur og vranten imod sin velstaaende Fæstebonde, der maaske var bleven en Kende mere stiv i Nakken, efter at han i al Beskedenhed var bleven Krigsraadens Kollega. I Landgilde af sin Herlighedsret fik Knud i Følge Skødet 10 Rdl. om Aaret eller fem Procent i Rente af sine Penge.

»Sorrig og Glæde«.

Aaret før Købet af Sdr. Muldbjerg havde Knud den Sorg at miste baade sin Kone Else Larsdatter og et af sine Børn, nemlig den seksaarige Søn Jens¹⁷). Else havde nylig skænket Knud sit femte Barn, en lille Pige, men levede ikke et halvt Aar efter Barnets Fødsel, og Jens døde straks efter sin Mor. Knud stod nu som Enkemand med fire Børn, hvoraf den ældste var tretten og den yngste laa i æ Bys; ganske vist

var den ældste en Pige, hun hed *Anne Marie* og blev senere gift med *Kristen Lauridsen Broe* i *Fjandby i Sdr. Nissum*, men *Drengene Lars* og *Peter* var nogle meget smaa Fyre paa fem og to Aar.

Knud havde nødig at faa sig en Hjælper i sit Hus; han var nu 42 Aar og i sin bedste Alder. Sin anden Hustru fik han fra en af Nabogaardene, hun hed *Johanne Olesdatter* og var en Snes Aar yngre end han. I Løbet af nogle faa Aar fødte hun Knud Sønnerne *Ole*, *Jens*, *Svenning* og *Mads*, saa der var en rig Opvækst i Hjemmet i Fuglbjerg, og Knud havde mange at sørge for; hans Virkelyst var ikke formaalsløs, de mange Børn skulde med Tiden sættes i Vej.

Om Formuesforholdene i Knuds Gaard ved Else Larsdatters Død oplyser Søndervangs Skifteprotokol meget indgaaende, at Knud og Else havde været velstaaende. Der var en Arv at dele paa over 600 Rdl., og saa maatte Knud endda først til Søndervang betale nogle Restancer, af hvilke en Del var fra Faderens Tid.

Da Knuds Fader, *Jens Espersen*, blev gammel, og Knud blev gift, fik han Halvdelen af sin Faders Gaard i Fæste, mens Faderen beholdt den anden Halvdel, som han bedre kunde magte.

Knuds Fæstebrev er udstedt 1730 og lyder saaledes: ¹⁸⁾

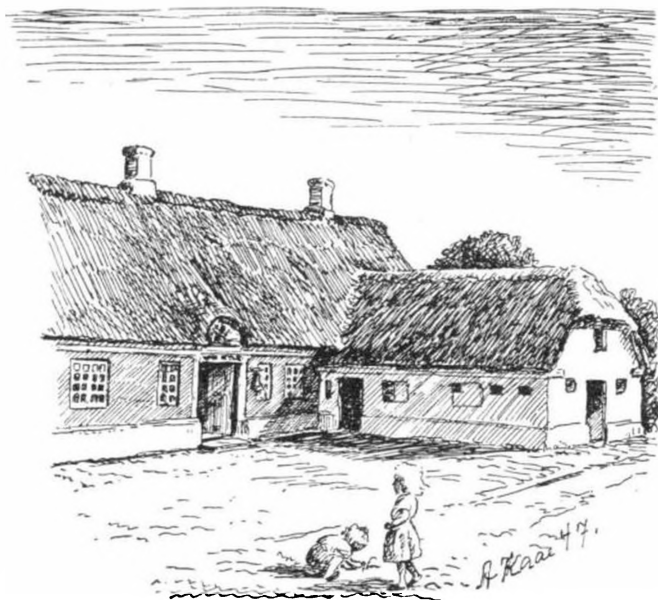
»Paa sit naadige Herskabs højæd. og velb. Frue *Christina Fuiren* sal. Geheimeraad Hr. *Jens Harboes* Frue til Søndervang og Støvringgaard hendes Vegne som Fuldmægtig haver jeg sted og fæst, saa som jeg hermed steder og fæster til *Knud Jensen* barnefødt i Stadil Sogn, Fougberg, sin Fader *Jens Espersens*, hans iboende halve Part, som han fornævnte sin Søn *Knud Jensen* godvillig opladt haver. Samme halve Part af indbemeldte Gaard staar for Hartkorn Tønder

2-7-3- $\frac{1}{2}$ og skylder aarligt til Landgilde: Rug 1 Tønde, Byg 1 Tønde, Havre 4 Skp., Smør $\frac{1}{2}$ Lispund, $\frac{1}{2}$ Svin, $\frac{1}{2}$ Lam, $\frac{1}{2}$ Gaas og 1 Høne, hvilken halve Part af merbemeldte Gaard forbem. Knud Jensen sin Livstid udi Fæste maa nyde, bruge og beholde med dens rette Tillæg udi By og Mark, naar han af fornævnte Hartkorn svarer og betaler alle paabudne og herefter paabydendes vorder kgl. Skatter og Kontributioner samt yder bemeldte Landgilde efter Jordebogen i lovlig Tid og forretter sin Andel af Rejser og Hoveriet tillige med sin Fader som de andre Søndervangs Bønder af samme Vilkaar og holder Gaarden ved god Hævd og Bygning og den forbedre, at den alle Tider kan staa for et fuldt Syn efter Forordningen, og ikke leje eller fæste fra samme Gaard Ager eller Eng eller noget af dens Tillæg i nogen Maade, ikke heller nogen Afgrøde derfra bortføre eller bortføre lade. I det øvrige haver bemeldte Knud Jensen efter hs. kgl. Majestæts allern. udgangne Lov og Forordning sig som en ret Fæstebonde at rette, skikke og forholde og være hans Herskab og dens Sendebud horig og lydig alt under dette Fæstebrevs Forbættelse. Til Indfæstning har han givet og betalt 8 Rdl. Til Bekræftelse under min Haand og Signet.

Datum Søndervang den 9. Okt. 1730.

P. Lund.

Lund var Ridefoged paa Herregaarden; han giver 5 Aar senere Fæstebrevet en Paategning om, at Knud nu ogsaa faar den anden halve Part af Gaarden, da hans Fader er død, imod en Indfæstning af 4 Rdl., da Gaardsparten er meget forfalden paa Tømmer og Tag og behøver en stor Reparation. Tilføjelsen er dateret

Det gamle Salshus i Søndervang er en trefløjet Bygning og stammer sandsynligvis fra første Halvdel af forrige Aarhundrede. De to Sidefløje er lavet om til Udhuse, men har før været forsynet med større Vinduer.

den 22. Februar 1735 og nævner, at Knud Jensens skrøbelige Moder skal have fornøden Ophold i sin Levetid.

Endelig var Brevet af den samme Ridefoged forsynet med endnu en Tilføjelse, hvori siges, at da Knud forretter »en fjerde Dags Arbejde i Hø og Kornhøsten mere end de andre Søndervangs Bønder af lige Vilkaar«, skal han for Fremtiden forskaanes for denne Dag, som herefter skal tilfalde *Peder Sylvestersen i Langagerhus*, som var en nyoprettet Ejendom paa et Album Hartkorn, der tilhørte Kirken ¹⁹⁾. Knud skulde dog køre det Hø og Korn hjem, som Peder Sylvestersen paa denne fjerde Dag høstede.

Disse Tilføjelser gjorde Herremanden nu Vrøvl over, idet han mente, de var ugyldige, da intet stemplet Papir maatte indeholde mere end eet Dokument, og her

var hele tre. Husbonden tilbyder dog at give Knud et nyt Fæstebrev paa Faderens Gaardspart imod, at Knud svarer Renter og Renters Rente af alle de Restancer, som var baade fra Faderens og hans egen Tid. Og det maatte Knud gaa ind paa.

En anden Pengesum maatte Knud ogsaa indgaa paa at betale til Husbonden. Han var nemlig gaaet i Kaution for sin Søstersøn *Kristen Graversen* ²⁰⁾. Denne unge Mand havde af Svenning Andersen faaet Lov til at rejse til Holsten eller et andet Sted i et Aar, saa han kunde tjene sig nogle Penge »til sin Moders paaboende Gaards Konservation og Udgifts Betaling«.

Passet er udstedt i 1740, og med Ordet Holsten menes vistnok *Slesvig*; man skelnede dengang ikke saa nøje. Begge Lande hørte jo under det dansk-norske Monarki. For at sikre sig, at Kristen Graversen kom hjem igen, havde Godsejeren altsaa forlangt, at han skulde stille med en Kautionist. Knud Dyekier hævder imidlertid, at han ikke bør betale de 20 Rdl., som det drejede sig om; for Kristen var kommet hjem igen sidst i Juli Maaned og blev hjemme i mange Maaneder. Ganske vist rejste han saa igen sammen med nogle flere, der havde faaet Lov at rejse, og Knud venter endnu, at han skal komme hjem igen.

Men Skifteretten kender, at Pengene skal gaa ud af Boet. Saadan plukkede Herremanden sin velhavende Fæstebonde.

Naa, der blev jo da lidt tilbage. Velstanden i Knuds Hjem gav sig flere Udslag; den afdøde Hustrus Klæder var pyntet med en Del Sølvknapper. Man elskede at vise sin Velstand i Klædedragten. Else Larsdatters efterladte Garderobe var vel ikke særlig stor, men der var Kapital anbragt i den. Vi skal se en Fortegnelse over hendes Klæder:

- 1 sort Klædes Kjortel med 8 Sølvknapper.
- 1 ny brun Klædes Trøje med 7 Sølvknapper.
- 1 brun Klædes Trøje med 8 Sølvknapper.
- 1 blaa Klædes Trøje med 8 Sølvknapper.
- 1 Callemankes Bol med 26 Sølvmallen i.
- 1 sort Klædestrop og 1 blaa Firsilstrøje.
- 1 rødt Sarses Skørt.
- 2 brune, 1 grønt og 1 blaat do.
- 2 røde Vadmelsskørter.
- 1 ny og en gammel Chartunskaabe med Sølvhager i.
- 1 sort Atlaskes og 1 hvidt Netteldugsforklæde.
- 2 hvide, 1 blaa Lærreds og 1 blaa og hvidt Chartunsforklæde.
- 2 sorte Fløjlshuer med Kniplinger.
- 2 Fløjls Pandestykker.
- 1 sort Baand med trende Sølvdopper ved.
- 2 hvide Netteldugs og 2 hvide Lærredsklæder.
- 1 brunt og 1 grønt Silkeklæde.
- 2 Par Lærreds Helærmer med Kniplinger.
- 1 Flort Krave og 1 rød Klædestrøje.

Hvilke Trøjer og Skørter, der skulde bruges sammen, siges desværre ikke, men Læseren kan jo i Fantasien prøve paa at klæde Else Larsdatter i sin fineste Stads med saa mange Sølvknapper og saa meget Silke, Fløjl og Klæde som muligt. Hun har til Tider været overordentlig pyntelig.

Knud blev ikke nogen gammel Mand, han døde i 1761, og vi vil kigge lidt paa, hvad Huset rummede paa den Tid. ²¹⁾

Besætningen i Gaarden bestod da af 4 Heste, 2 Plage og 1 Føl samt 5 Køer og 3 Kvier. Desforuden var der et Svin og en Snes Faar samt 4 Stude, af hvilke de to var graahjelmede, en var sort og en hvid med sorte Prikker.

I et Skab, som hang paa Væggen i Dagligstuen, var der 6 Sølvskeer med Knuds og hans første Kones Navnetræk og Aarstallet 1743. 6 andre Sølvskeer, den ene med et adeligt Vaaben og Aarstallet 1709, en anden var mærket med *Arve Johansens* Navn i en Cirkel, og inde i Cirklen stod M. S. D. 1679.

Et andet Egeskab stod nok paa Gulvet, det havde to Døre og 14 Skuffer samt en Skænk foroven. Her stod blandt andet et Par Messing Vægtskaale med Lodder samt to Stenkrus, hvoraf det ene havde Tinslaag, mens det andet havde et Sølvlaag mærket J. H. A. I et tredje Skab var bl. a. nogle Ravknapper samt 19 Rigsdaler i rede Penge.

I Stuen stod en Bilæggerkakkellovn af Jern, et Fyrrebord med Skab under og to Senge. Der var nogle faa Bøger: en Heste Lægebog, en gammel Lægebog, en Bibel og en gammel Beskrivelse over adskillige Lande af Hans Hansen Schou. Der var en Malm Morter, 3 brogede Stentallerkener og 7 af Træ.

Mælken opbevaredes her i Stuen, der var baade et Mælkeskab med fem Hylde og tre Fjæl Hyldeborde til en halv Snes Mælkesætter; de har sikkert været anbragt ved Bjælkerne.

I Vesterstuen fandtes blandt meget andet seks Glaslamper, der stod nogle Kister med Klæder og to Sengesteder; her var Mælkehylde til 14 Sætter.

Ude i Gaarden var der en hel Del Tønder samt noget Tømmer, en Skibstrappe; et Par Ankertove laa i Vognskjulet. I Smedehuset stod en Ambolt og en »Bælle« samt andet nødvendigt Tilbehør. Et Par Haandkværne stod i det vestre Porthus; her var ogsaa noget Rebslagerværktøj, som Knud muligvis har brugt, og i et Kammer var der fjorten Hylde med en hel Del Træsko, som Knud jo handlede med. I et an-

det Kammer en Del Tønder, deriblandt en Halvtønde med Tran, som »skal til Feldberederen i Brejning«.

Knuds Klæder var endnu stærkere prydet med Sølvknapper end Else Larsdatters. Han har en brun Klædes Klædning med 29 Sølvknapper, to Skindveste, den ene med 25, den anden med 36 Sølvknapper og desuden en Callemankes Nattrøje med 18 Sølvknapper. Af andre værdifulde Genstande maa vi fremhæve hans Futteral med Badskærinstrumenter, 7 Tinfade og 17 tunge Tintallerkener.

Det er kun et lille Uddrag af, hvad hans Dødsbo rummede. Det havde jo været interessant, om vi havde haft alle de 183 Papirlapper med Opskrifter paa Dødsboets Fordringer, men de er for længst gaet i Kakkelovnen.

Af de to Kuld Børn, Knud efterlod sig, fik det første Kuld den største Arv, idet Boets Beholdning efter Else Larsdatters Død udgjorde 672 Rdl., hvoraf Knud dog arvede Halvdelen. I 1761 var Boets Aktiver lige saa store, men Gælden større, idet det første Kuld Børns Arv for en Del indestaar i Gaarden, nemlig 215 Rdl., desuden blev Gaardens Bygfældighed sat til den mægtige Sum af 196 Rdl., den ved Gaarden pligtige Besætning til 181 Rdl., Ædes og Sædekorn samt Folkeløn i et Aar til 77 Rdl., og Skifteomkostningerne beløb sig til 35 Rdl.; reel Gæld var der næsten intet af. Der blev knap 50 Rdl. at dele.

Det ser ud til, at Knud Dyekier har været svagelig i sine senere Leveaar, derpaa tyder Gaardens tilsyneladende daarlige Tilstand. De store Summer for Bygfæld og Besætning kan ogsaa skyldes Herremandens Paagaanighed. Han vil ikke have for mange Penge trukket ud af Gaarden. De mange udestaaende Fordringer kan vel ogsaa tydes som et Svaghedstegn hos

Knud, eller ogsaa har det været et Princip hos ham at betale, hvad han købte, men sælge paa Kredit.

Man fristes til at gætte paa, at det var Tæring, som Knud Dyekiær døde af; denne Sygdom gør jo Folk trætte, og Knud har tilsyneladende haft en længere Træthedsperiode, inden han bukkede under.

Et Eksempel paa Inddrivelse af Gæld har vi dog fra 1758 ²²), hvilket Aar Knud stævnedes *Laurs Mikselsen* fra *Alrum* for en Gæld paa 43 Rdl. Sagen blev forligt og Laurs skaffede Pengene. Han var vist født i *Kirkegaard* i *Hover*, hvis Bondeskyld han havde arvet efter sin Fader *Michel Kristensen* ²³).

Sidste Gang, Knud søgte til Tinge, er den 8. April 1761, da han lader tinglæse et Pant paa Vinkælder og Sdr. Muldbjerg. Det er den endnu ikke udbetalte Mødrenenearv efter hans første Hustru, som her gives Sikkerhed for i de godt og vel 8 Tønder Hartkorn, som disse Ejendomme stod til, og Knud nævner ikke uden Selvfølelse, at Indtægten af Ejendommene foruden Tørv og Brændsel af Vinkælder udgør 12 Rdl. og 1 Td. Rug. Sdr. Muldbjerg gav jo aarligt 10 Rdl., og de to andre kommer af et Hus paa Vinkælder Mark, der kaldes »*et øde Møllestedes Ejendom*«. Her havde tidligere været en Vandmølle, som nu var nedlagt.

Den 31. Maj 1761 døde Knud Jensen Dyekier knap 55 Aar gammel. Frænder og Naboer bar ham paa Baare til Stadil Kirke, hvor hans Støv nu er blandet med mange efterfølgende Slægtleds. Tiden har malet baade ham og alle de gamle Stadilslægter til Støv; men hans Navn og Eftermæle lever videre. Hans store Virketrang og gode Evner har gjort, at vi ved noget mere om ham end om saa mange andre i hans Tid.

Vi har set ham drage Forbindelser ud over alle Næbosogne, hvor han har været en kendt Person. Vi har

set ham handle med Køer, Heste, ja store Svineflokke, med Tjære, Tran, med Jern og Træsko, købe Ejendomme, hvis Afgifter han maa værne om. Han optræder som Smed, som Læge sætter han brækkede Arme sammen. Han var øvet i Skrivekunsten, var Mellemand ved Bøndernes Brændevinssalg, forsøger sig som Møller.

Det er en ualmindelig mangesidig Virksomhed, selv i de Tider, hvor Bønder kunde have et Haandværk eller to ved Siden af deres Gaardes Drift. Der er Tegn paa, at han har drevet Rebslageri, idet der ogsaa findes Rebslagerværktøj i hans Gaard. Han drev Udlejning af visse Genstande som Ambolte og Høleer.

En stor Del af sine Regninger fik han betalt med Kørsler, Høslet og andet Arbejde, ligesom han modtog Huder af forskellige Slags og havde som Følge heraf Forbindelse med Garvere, eller som de kaldes Feldberedere.

Han har været en selvtænkende Natur og turde sætte haardt imod sin Herremand; en fjerntboende Ridefoged som Wilhelm Helt paa Udstrup taler han frit imod. Noget voldsom har han nok ogsaa til Tider været, og undertiden kom han galt af Sted og maatte bøde for det.

Hans sarkastiske Sind har nok skaffet ham en Del Uvenner og hans Kredit ligeledes. Det er jo ikke ualmindeligt, at Folks Sindelag skifter fra den Dag, da Gælden stiftes til den Dag, den skal betales. Og dette kendte Knud meget godt. Hans Bogføring har dog vel nok været noget omtrentlig, og meget af hans Regnskabsvæsen beroede paa Hukommelsen. Det er ogsaa muligt, at hans Omgang med Brændevin og indstrandet Spiritus har præget ham noget; men han var, saavidt man kan se, en Mand, der blev set op til. Han var blandt andet ved sin Død Præstens Medhjælper ifl. Forordningen af 24. Marts 1629.²⁴⁾

Ved Dalsgaarde i Alrum.
Storken, den sjældne Fugl, lader sig se hver Dag i Engene omkring Alrum.

Lidt om Efterslægten.

Knud var død. Nu var Enken Johanne Olesdatter ene om Gaarden og Børnene. Hun giftede sig to Aar senere med Præstens Avlskarl *Peder Siøng*²⁵⁾, som hun fødte tre Børn. Men en af Knuds Sønner, Ole, fik senere Fæstegaarden, som han købte til Selveje i 1792, da Stadil Bønder købte Søndervang med Bondedegods og blev deres egne Mænd.

Nogen udtømmende Redegørelse for Knud Dye-
kiers talrige Efterkommere kan jeg ikke give, dertil vilde fordres et meget stort Studium, og det vilde sikkert ogsaa fylde alt for meget i Aarbogen. Men hos Træhandler *Peder Jensen* i Ringkøbing har jeg faaet en Mængde Oplysninger²⁶⁾, som jeg her skal meddele lidt af, idet vi søger for hvert af Knuds Børn at føre Slægten lidt op imod vor Tid, saa de af Egens Folk, som maatte høre til Ætten og kender deres Ophav nogle Led tilbage, dog maaske kan have Nytte af disse spredte Oplysninger.

1. *Anne Marie Knudsdatter* er Knuds ældste Barn. Hun er født c. 1736 og var allerede nogle Aar før Faderens Død indgaaet i Ægteskab med *Kristen Lauridsen Broe* i Fjandby i Sdr. Nissum Sogn.

2. *Lars Knudsen* født 1744. Han blev gift med Enken *Ane Marie Larsdatter* af Gaarden Mtrn. 5 i Alrum i Stadil Sogn. Denne Gaard fik han Skøde paa i 1792 for 425 Rdl.; da *Ane Marie* døde, giftede han sig med *Else Jensen*, f. 1759.

Lars Knudsen havde i sit andet Ægteskab to Børn. *Anne Marie Larsdatter*, f. 1795. Hun fik Fødegaarden og blev først gift med *Jeppe Mikkelsen*. Hendes anden Mand var *Henrik Knudsen*, der var født i Aaret 1800.

Anne Maries Børn er a) *Anne Marie Jeppesdatter*, f. 1819, b) *Mikkel Jeppesen*, f. 1821, c) *Lars Kristian Jeppesen*, f. 1824 og d) *Jeppe Henriksen*, f. 1832. Han er opkaldt efter sin Moders første Mand, og han fik Gaarden. Hans Søn *Henrik Jeppesen* var Opholdsmand i Alrum 1881, vistnok i Stamgaarden.

Lars Knudsens andet Barn var en Dreng ved Navn *Knud Larsen*, der blev født 1800; han blev gift med *Maren Jensdatter* og Ejer af *Dalsgaard* i Alrum. Deres Søn hed *Lars Knudsen*, født 1826.

3. *Peder Knudsen*, f. i Fuglbjerg 1747. Han kom udensogns som voksen og blev gift med Enken *Mette Pedersdatter* i Gaarden *Bollerup* i Rindom, hvor han og hans Efterslægt kom til at leve. Han var gift tre Gange, og hans andre Koner var *Johanne Iversdatter* og *Karen Jensdatter*.

Johanne fødte ham Sønnen *Iver Pedersen*, som fik Gaarden af sin Stedmoder *Karen* i 1819. Hans Søn *Carl Iversen Bollerup* overtog Gaarden 1853, og hans Søn *Iver Bollerup* fik 1895 *Bollerup*, der nu ejes af hans Svigersøn *Cenius Pedersen*.

4. *Ane Knudsdatter*, f. 1748 i Fuglbjerg, var et lille Nor, da hendes Mor døde; men hun klarede sig dog igennem. Om hende ved jeg intet.

5. *Ole Knudsen* er af Knud Dyekiers andet Ægteskab. Han er født i Fuglbjerg 1750, blev gift med *Mette Marie Jensdatter*, og de fik vistnok Fødegaarden Mtrn. 101a i Fuglbjerg. Ole havde mange Børn:

a) *Johanne Olesdatter*, f. i Fuglbjerg 1783.

b) *Knud Olesen*, f. i Fuglbjerg 1785, gift med *Ane Margrete Jensdatter*, f. i S. Lem 1788. De ejede en Gaard i Opstrup i Stadil (Mtrn. 143); Gaarden gik i Arv til Datteren *Marie Katrine Knudsdatter*, født 1822, og hendes Mand *Iver Lauridsen*, der blev Sognefoged. Deres to Børn døde, og efter *Marie Katri- nes Død* giftede han sig med *Kirsten Andersdatter* af Fjand.

Knud Olesen havde desuden en Søn, som fik Herremandsnavnet *Svenning*, f. 1825.

c) *Maren Olesdatter*, f. i Fuglbjerg 1786, gift med *Niels Andersen*, Gaardmand i Alrum (Mtrn. 1). Deres Datter *Mariane Nielsdatter*, f. 1822 i Alrum blev gift med *Nis Hansen Schmidt*, som ejede *Lindholm* i Tim, en stor Parcelgaard fra *Timgaard*; deres Søn *P. Schmidt* ejede *Lindholm* 1920.

d) *Jens Olesen*, f. i Fuglbjerg 1789, gift med *Ane Enevoldsdatter* af Opstrup. De fik Fødegaarden i Fuglbjerg, men har ingen Efterkommere.

e) *Peder Olesen*, f. i Fuglbjerg 1793, gift med *Ane Børgesen*, f. 1783 i *Vedersø*. De kom til at bo i Fuglbjerg (Mtrn. 104 d). Hans anden Hustru var *Ane Andersdatter*, f. 1802. Sønnen *Andreas Pedersen*, f. 1836, fik Fødegaarden i Fuglbjerg, han var gift med *Ane Jensdatter* f. 1843 i Opstrup. Hun døde 1926. Sønnen *Peder Pedersen*, f. 1869, gift med *Karen Kolby*, fik Gaarden.

f) *Ole Olesen*, f. 1796 i Fuglbjerg.

g) *Karen Olesdatter*, f. 1799 i Fuglbjerg.

Ved Alrum Bro lige Øst for Kirken mødes tre Vandløb, der som en bred Strøm føres ud i Stadil Fjord. Broen og Dæmningen er meget høje. Man ser ud over Engen mod Nord I Baggrunden skimtes fra venstre Side. Østertoft, Svingel. Mejeriet Phønix, Tim Kirke og Brogaard.

6. *Jens Knudsen*, født 1753 i Fuglbjerg, han blev Gaardmand i *Stadil By* (Mtrn. 91 a) og gift med *Ane Jensdatter*. De havde syv Børn, af hvilke *Laurids Jensen*, f. 1795, blev gift med *Johanne Jensdatter* af *Kamp* i *Stadil*, født 1797. Deres Søn *Jens Lauridsen*, ogsaa kaldet *Jens Smed* fik Bedstefaderens Gaard, hans Søn *Niels Kamp Jensen*, ogsaa kaldet *Smed*, havde Gaarden i 1936.

Om *Laurids Jensen* og *Johanne Jensdatter* fortælles, at *Johanne* egentlig skulde have haft *Knud Olesen*

af Opstrup, den senere kendte Gaardmand i Mejlby, men om Sommeren tog han Tjeneste i Slesvig, og saa tog Johanne Laurids i Stedet.

Jens Lauridsen Smed var noget Haandværker ved Siden af, at han drev Gaarden. Han havde maaske arvet noget af Knud Dyekiers Snille; han kunde i hvert Tilfælde trække Tænder ud paa Folk, ja i 1872, da der var Koppeepidemi, hjalp han Distriktslægen med at vaccinere sammen med æ *Kry'k Skræder*. Man siger, at Jens Smed brugte sin Pennekniv og Skræderen en Syl til Indpodningen. Muligvis har Smednavnet fulgt denne Slægt lige fra Jens Espersens Tid.

7. *Svenning Knudsen*, f. i Fuglbjerg 1755. Om ham vides intet, men han var levende i 1761 ved Faderens Død.

8. Den yngste af Knud Dyekiers Børn, som naaede op i Alderen var *Mads Knudsen*, født i Fuglbjerg 1756. Han blev Gaardmand paa *Stadilø*, idet han som andre af Brødrene giftede sig med en Enke. Hun hed *Maren Kristensdatter*, hendes første Mand, *Mikkel Jepsen* blev dræbt af Lynet i 1791. Mads fik Skøde paa Gaarden som Selvejer i 1792. Det er Mtrn. 1a paa *Stadilø*.

Mads havde tre Sønner: *Mikkel*, født paa *Stadilø* 1796, Knud født 1798, og Peder født 1799; men deres Afkom kender jeg intet til.

Af det her fremdragne lægger man Mærke til, at langt de fleste af Knud Dyekiers Efterkommere blev i Sognet, og i de forløbne to smaa Aarhundreder, der er gaaet siden Knuds Død, har Ætten sikkert blandet sig ind i mange af de gamle Slægter i Sognet, saa mange flere, end vi her har kunnet spore, har Knud Jensen Dyekier i Fuglbjerg som deres Stamfader.

Henvisninger.

1) Meddelt af Lærer Knud Storgaard Pedersen, Holtum Skole pr. Grejs. 2) Søndervang Skifteprotokol Skifte efter Jens Esper- sen 1733. 3) Ulfborg-Hing Herr.s Justitsprotokol 25/8 1751. 4) U. H. Herr.s Justitspr. 23/11 1735. 5) do. 19/8 1750. 6) Sagen be- gynder 9/6 1751. 7) Denne Sag behandles 22/9 1751, Dommen faldt 6 Uger senere. 8) Sønderv. Skp. 13/2 1749, Skiftet varede i fire Aar. 9) Sønderv. Skp. 29/6 1761, Skiftet varede i halv- det Aar. 10) U. H. Herr.s Justitsp. 3/12 1753. 11) do. 11/12 1733 f f. 12) Se Hardsyssels Aarbog 1946 S. 56 f. 13) Her efter H. Schlanbusch: »Begrebet Herlighed i dansk Ret« i »Fra Ribe Amt« 1937, S. 11. 14) Rysenstens Birks Justitsprotokol 10/3 1747. 15) Processen begynder 15/2 1752. 16) Læst paa U. H. Herr.s Ting 15/7 1750. 17) Se Skifte efter Else Larsdatter 1749. 18) Findes i Skiftet efter Else Larsdatter. 19) Samme Skiftebrev. 20) do. 21) Re- gistrering af Knud Dyekiers Dødsbo. 22) U. H. Herr.s Justitsp. 26/7 1758. 23) U. H. Herr.s Justitsp. 1761. 24) Medd. af K. Stor- gaard Pedersen. 25) Medd. af samme. 26) P. J. meddeler, at han for en væsentlig Del har Oplysningerne fra fhv. Gaardejer Peder Krogh i Mejlby, men de er gennemset af afdøde Lærer H. Chri- stiansen i Skallerup, der har udført et stort personalhistorisk Arbejde med de gamle Stadilslægter, hvorfra han selv stammede, og han fandt intet at bemærke. Christiansens Optegnelse beror formodentlig hos Familien, som jeg ikke har kunnet komme i Forbindelse med.

LIVET I FEJSØHUS

Af Hans Kr. Kristensen.

Hvor gammel Fejsøhus er, eller hvornaar de første Beboere har slaaet sig ned ude i dette afsides Hjørne af Sognet, lader sig næppe opklare. Pastor Bendtzen, Præst i Thorsted fra 1825—1835, skriver i en Indberetning til Stænderforsamlingen i Viborg angaaende Huse, hvis Beboere ofte bliver en Byrde for Fattigvæsenet: »I Sognet er 25 Huse; af disse er 16 opført paa den sorte Hede«. Det er i denne Periode, Kronheden bliver befolket, saa Fejsøhus er nok af samme Ælde. Huset har faaet Navn efter Fejsø, der grænser umiddelbart op til Fejsøhus' Jord. I min Barndom var Søen fuld af Vand hele Aaret. Nu er den udgrøftet; den indtog et Areal paa 4—5 Td. Land og var beliggende i den nordre Ende af den store Fejsø-mose.

Mine Forældre overtog Fejsøhus 1. April 1871. Sognet maatte tildels underholde de to gamle Mennesker Jens Pedersen og Dorte, der boede i Fejsøhus, og det kunde frygtes, at den børnerige Familie i Brinkhuset ogsaa kunde komme til at trænge til Hjælp.

Sogneraadet fattede da den Plan at faa de to Familier ombyttet. Til Brinkhuset, der ejedes af Kommunen, hørte kun et Par Td. Land, til Fejsøhus derimod over 60 Td. Handelen kom i Stand, det skete vist hurtigt og i Stilhed.

Hvem var mine Forældre, hvorfor boede de i Brinkhuset? Min Bedstefader, Kristen Kristensen, ejede og

boede i Kjærgaard i Nr. Omme i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, men sidst i Tyverne maatte han dele Skæbne med mange andre, han kunde ikke klare Skatterne og maatte gaa fra Gaarden; han kom til Thorsted og købte en mindre Ejendom, Bækagerhus. I Bækagerhus fødtes min Fader 1834, han fik i Daaben Navnet Niels Kristensen; senere blev det til Niels Kjærgaard. I 16 Aars Alderen fulgtes han med Niels Højmose til Sønderjylland, hvor han fik Tjeneste paa større Gaarde. I 22 Aars Alderen giftede han sig med en fattig Pige, Marie Kristensen, fra Frørup Sogn. De tog begge Plads paa en Gaard, Far som Røgter, Mor som Malkekomtesse. De boede i et af de saakaldte Tjenestehuse, der tilhørte Gaarden. De gamle i Thorsted ønskede at faa Søn og Svigerdatter hjem til Thorsted, og Fars Svoger Iver Kjær, der boede i S. Lem, hentede dem i en Studevogn; det var 1861. Hvor mange Dage Rejsen har taget, ved jeg ikke, men en drøj Tur maa det have været med 3 smaa Unger og lidt af Tøj, men dengang kunde Folk taale Afsavn og Modgang uden at kny, de var jo ogsaa unge. Efter Hjemkomsten flyttede Far og Mor saa ind i Brinkhuset mod en ringe Fæsteafgift.

Jeg kom til Verden 19. Oktbr. 1863, det er der ingen Mærkelighed i, mere mærkeligt, at jeg slap saa godt fra et Par Uheld, der let kunde have taget mit Liv. I 2 Aars Alderen var jeg i Mørkningen ubemærket trippet bag efter min Mor, da hun gik ned til »æ Rinder« — et Sted, hvor der var et Kildevæld — for at hente Koen hjem. Lidt ud paa Aftenen blev jeg savnet. Hvor kunde jeg være blevet af? Det har vist ikke været første Gang, jeg har været paa den Tur, saa Tanken om at søge efter mig paa disse Kanter var naturlig. Min Mor var ganske ude af sig selv

af Sorg, en Nabokone blev hentet, hun og Mor gennemsøgte Heden ned til og omkring »æ Rinder«. Omkring Kl. 2 om Natten opdagede Mor noget hvidt lidt borte mellem Lyngtoppene, det lignede en Sten. Mor gik derhen, og der faldt en Sten fra hendes Hjerte, for der laa den eftersøgte Pusling med det hvide Haar og sov trygt mellem Lyngtoppene.

Aarene gik; 6^{1/2} Aar gammel fik jeg min første Tjeneste hos en Gaardmand, hvor jeg skulde vogte en stor Flok Faar i Heden og Sanderne. Vi synes nu, at det er altfor ung en Alder at sende Børnene bort fra Hjemmet i. Det er Synd, siger man, ja undertiden kan det være det, ikke altid, det var jo det almindelige i denne Tid, at Fattigfolks Børn maatte ud og tjene Føden hos fremmede, naar de var kommen saa vidt, at de nogenlunde selv kunde trække i Klæderne. Jeg fik en god Behandling hos Gaardmanden og kom der næste Aar igen. Jeg mindes, at Faarene en Dag var gaaet paa ulovlige Marker, at en Kone kom hujende og skrigende efter mig, jeg kravlede ind under en Sandbrink og blev der til Faren var overstaaet. Et andet Minde: Den i sin Tid berømte og »rettroende« Pastor Willer, Aulum, hvis Forældre vist boede i Ringkøbing paa denne Tid, kom i Ferien paa Gaarden, hvor jeg tjente. Willer var, saavidt jeg husker, den Gang omkring Konfirmationsalderen. Jeg skulde hjælpe ham med at drive nogle Kreaturer hjem fra Marken, og naar jeg saa ikke gjorde det tilfredsstillende, rykkede han mig i Ørene og forklarede for mig Forskellen paa Straf og Ros. De dømmende Egenskaber kan tidligt vise sig hos Mennesker.

Fejsøhus er beliggende i det nordøstre Hjørne af Thorsted Sogn, mod Øst Nr. Omme, mod Nord Vind; det bestod den Gang af Hede, Mose, Brinker, Damme

og Ujævnheder og var i allerhøjeste Grad vandlidende flere Steder, da der vist aldrig havde været tænkt paa Afledning. Det var indtil da et naturfredet Sted. Ved Fraskillelsen fra Bondesgaard blev det opmaalt til 66 Td. Land og fik tildelt 2 Skjp. 1 Fdk. $2\frac{1}{4}$ Album. Arealet var sat i Takst i 8 forskellige Stykker, hvil-

Susanne og Hans Kr. Kristensen.

ket ogsaa vidner om stor Uensartethed. En Ko og nogle Faar medfulgte ved Overtagelsen. Opdyrket var kun nogle Agre rundt om Huset. I en Lavning 30–40 Alen fra Huset var en Brønd sat af Kampesten med et Jorddige rundt om paa ca. 1 Alens Højde som Skærm, foran dog kun en flad Sten paa $\frac{1}{2}$ Alens Højde. Vandet var ikke længere nede, end at det kunde naas med en Stang med Krog paa Enden til at gribe om Spandens Bøjle. En Dag sad vor dejlige Mis paa Stenen foran Brønden. I Kaadhed skubbede jeg til Katten, den faldt i Brønden og druknede, den kunde ikke fæste Klørne i Kampestenene. Ingen kunde for-

staa, hvordan Katten var kommen i Brønden, jeg heller ikke. Først nu kommer Tilstaaelsen frem efter ca. 75 Aars Forløb, og jeg forventer at slippe for den Endefuld, som jeg den Gang burde have haft.

Til at begynde med kunde Ejendommen selvfølgelig ikke føde Familien, selv om de ældste Drengene var ude at tjene hele Aaret. Far maatte tage Daglejerarbejde, Mergelgravning, Grøftegravning o. s. v. Der blev ogsaa noget for Mor at slide i, hun plukkede Lyng til Tækning af Huse, ogsaa en Del til Brændsel. Til Tækning skal Lyngen helst være finstraaet, til Brændsel er den grove bedst. I Nærheden af Vanddamme og fugtige Steder holder Hugormene altid til; naar Mor saa en enkelt Gang sammen med Lyngen fik en Hugorm i Haanden, holdt hun op med at plukke denne Dag, men fortsatte ufortrødent Dagen efter. Mor plukkede ogsaa Krøsbær de første Aaringer, det gav en ekstra Skilling. I Krøsbærtiden var det den Gang akkurat som nu vanskeligt at finde Skellet i Heden mellem Lodsejerne.

For Far gjaldt det nu om at blive kørende saa hurtigt som muligt, saa han selv kunde udføre det meste af Markarbejdet. Det første Aar kunde det næppe lade sig gøre, thi der skulde jo Foder til, men efter et Aars Forløb havde Far en Stud, som sammen med Koen skulde trække Plov og Harve. En Ko, rimeligvis den første, der kom i Selen sammen med Studen, var saa gennemtvær, enten vilde den ikke fremad eller ogsaa for den af Sted og splittede Seletøjet. Far skældte den Huden fuld og maaske lidt mere til. Koen drillede omgaaende Mor med ikke at give Mælk i Spanden, men saa gik vi i Faarehuset, hvor jeg holdt et Bagben op paa et Par af Faarene og Mor strippede nogle Straaler i en Kop. Paa den Maade fik vi fed Mælk

til Morgenkaffen. Vi Børn klagede aldrig, vi savnede intet, vi spøjte, var glade, og lod Forældrene sørge for Resten.

Imidlertid gik det jævnt fremad for mine Forældre. Far fik en Stud mere, Koen blev fri for Hoveriet og fik efterhaanden et Par Medsøstre. Der kom Skub i Mejeridriften. Mælken blev hensat under Loftet paa Hylder eller andre Steder, hvor der var Plads, i sorte Sætter — Fade af halvbrændt Ler omtrent af samme Beskaffenhed som Jydepotter — de var baade billige og skøre — for senere at skummes for Fløden. Mor lod Slikfingeren løbe rundt i Kanten af Fadet, hvorved hun løsnede Fløden og derpaa blæste den af; det var hurtigt, og Mælken blev renskummet. En Gang imellem blev et Par Pund »ekstrafint« Husmandssmør tilovers til Købmanden, det gav Penge i Kassen, selv om de var smaa.

Far dyrkede de første Aaringer Rug, Havre og Kartofler; graa Hedehavre er en meget nøjsom Plante, Kartofler var vel nok vi Børns fornemste Næringsmiddel og en yndet Spise. Kartofler stegt i den varme Tørveaske paa den aabne Skorsten var en ren Lækkerbiscen. Lidt Boghvede dyrkedes ogsaa de første Aaringer, men det var alt for ustabil, da en enkelt Frostnat i Blomstringstiden ødelagde Kærnesætningen. Derimod var der en anden Plante, Spergel, Gjer, som det kaldtes, som Nybyggere lagde stor Flid paa at dyrke, særlig paa Mosejord. Kalktilførsel var ikke nødvendig for dens Trivsel, nærmest skadelig. I grøn Tilstand var Spergel et yndet og tillige et mælkedrivende Foder. Halmen var ogsaa god og brugtes meget, skaaren til Hakkelse, som Fyldefoder til Svinene. Dertil kom, at selve Spergelfrøet var en meget søgt Handelsvare i 70'erne. Mange Nybyggere med ikke for lav Mose-

jord kom over den første Knyk ved Hjælp af Spørgelfrøsalg. Far kørte Tørv fra Mosen op paa Sandjordsagrene, stillede dem op to og to sammen i spredt Orden, Tørvene blev saa brændt paa Stedet, hvor Asken skulde tjene som Gødning for kommende Afgrøder, men for at Afgrøderne kunde trives nogenlunde, var det nødvendigt at tilføre den nye opdyrkede Jord Mergel (Kalk). Dette var altid et stort Problem for Nybyggere paa Heden. Nærmeste Sted at faa Mergelen fra var Gaarden Rødsten, hvortil var ca. 4 km. Dette lange Træk var for haardt for de smaa Stude, saa naar Far var halvvejs med Mergelen, læssede han den af paa Heden, kørte tilbage til Dynge efter ny Forsyning. Dette var jo en Slags Tidspilde og dobbelt kropsligt Arbejde, men det indtjentes ved Studenes Udholdenhed.

Far havde ogsaa Tegtfaar de første Somre, ikke paa egen Jord, men paa andre store ubenyttede Hedearealer i Nærheden. Disse Faar holdtes kun for at samle lidt ekstra Gødning til Ejendommen. Jeg var Hjorddreng for disse Faar, men nogen særlig glædelig Tid var disse Somre ikke for mig, bortset fra, at jeg kunde spise alle de Swotbær, jeg orkede, saa jeg var sort baade ud og indvendig. Hund havde jeg ikke, og at holde Flokken sammen var umuligt særlig hen paa Eftersommeren i regnfulde Perioder, hvor Skurrehatte myldrer frem mellem Lyngtoppene. Faarene var helt tossede efter disse og strejfede om til alle Sider. Saa vankede der Klø, mange Gange uforskyldt. Far var – ufornuftig – streng. Det er saadan med os Mennesker, at hvad vi med Urette skyldes for, nager sig fast i Sindet og glemmes aldrig, hvorimod det ufortjente Gode, der vises os, snart er glemt.

Disse første Aar i Fejsøhus var strenge for Far og

Mor. Far tog vor Løn, naar November kom, vi fik jo Klæderne hjemmefra, og Mor syede og lappede ved det gamle. Dette stivede Far godt af; derved fik han Midler til Indkøb af Trækraft og Redskaber. Dette Pengeformynderskab gjaldt dog kun til vi var 18 Aar.

»Børn er Fattigfolks Rigdom«. Ja, det er Sandhed, ogsaa materielt set, vel kan det være svært de første Aar, men naar Børnene bliver saa store, saa de kan begynde at virke og hjælpe til i Arbejdet ude og inde, saa er det en Rigdom at have mange. Forudsætningen er jo, at Børnene er sunde og raske, og at Forældrene har Evnen til at opdrage dem.

Det gik jævnt fremad for mine Forældre; dette kendetegnedes ogsaa ved, at Far indvalgte i Sogneraadet af de lavest beskattede; havde han vedblevet at være Daglejer, var det næppe sket. 1892 overdrog han Fejsøhus til en Søn, Jens, med Besætning og Avl for en Købesum af 5000 Kr. 1894 slog Lynet ned i det gamle Fejsøhus og alt nedbrændte til Grunden. Jens lod Bygningerne opføre paany paa et mere centralt Sted paa Ejendommen, ligesom de ogsaa blev udvidet med Fremtiden for Øje.

Jeg nød Skolegang i Straasø Skole, mens jeg tjente i Trolldoft, senere hos Trøstrup, og blev konfirmeret af Pastor Knudsen. Jeg lærte vel nok noget i Skolen, selv om jeg ikke nu kan huske det.

Den 1. Maj 1878 fik jeg Plads hos Søren Hansen, Timgaard, hvor jeg var Studes og Kopasser denne Sommer. Jeg klarede Ærterne helt godt, stod op med Solen for at flytte Studene, som alle var i Tøjr. Da Efteraaret kom, blev der spillet Kort i Karlekammeret. Jeg vilde gerne være med, det var der heller intet i Vejen for; jeg var ikke uden Kapital, jeg havde

nemlig i Snøre fanget 3 Hjejler nede i Fennerne, og for disse faaet 75 Øre. Da disse Penge var spillet bort, sagde en af Karlene: »No vil vi et have æ Dreng mej længer, han haar ingen Peng«. Man kan ikke lære et Haandværk uden at give Lærepenge. Omkring 1. Marts 1879 kom jeg til S. Vosborg, blev i denne Plads til Efteraaret 1882, kom derfra paa Vallekilde Højskole, havde et Par korte Tjenester til Efteraaret 1884, da jeg kom paa Tune Landboskole, derfra til Fyn som Fodermester paa en Gaard i Kertemindeegnen, derfra hjem igen til Thorsted om Foraaret 1886. Denne Sommer havde jeg ingen Plads, men hjalp en Del i Hjemmet, ligesom jeg ogsaa var min Broder behjælpelig med Optagning af Mergel paa Vium Mark i Ulfborg.

En Søndag Eftermiddag, jeg var paa Vej efter Ulfborg tværs over Markerne, traf jeg nede i Gaarden Rødstens Fenne en Pige, der var i Lag med at koble Køer, et Arbejde hun ikke var videre øvet i. Jeg tilbød min Hjælp, hvilket hun syntes at være meget glad for. Jeg fulgte med op til Gaarden og hjalp til med Indbindingen af Køerne. Det var mit første Møde med min senere Hustru. Jeg elskede hende fra samme Stund; den ægte Kærligheds Gnist var tændt i mit Hjerte. At hun ogsaa samtidig og i samme Stund kom til at nære lignende Følelser over for mig, er jo en af de Livets Gaader, der ikke er lette at tyde. Vi har ofte med hinanden drøftet vort første Møde. Jeg var ikke langt fra Gaarden, før jeg vendte mig om og saa tilbage, om ikke hun stod i Stalddøren. Ogsaa hun kikkede efter mig, til jeg var over Bakken.

Det var i denne Periode i 80'erne, at der rejste saa mange unge Danskere til Amerika, 8—10,000 aarlig. Der gik mange Fortællinger om alle de Penge, der

tjentes derovre. Jeg tænkte tit paa, at det kunde være skønt at komme til Amerika baade for at se mig om, opleve noget, men ogsaa for at faa Del i de rare Penge, oftere, ja hver Dag tænkte jeg paa den dejlige Pige med Kørne, men derved blev det, og det varede længe, inden vi mødtes igen. Saa en Dag paa en Arbejdsplads, hvor de store Muligheder i Amerika drøftedes, tog jeg den faste og bestemte Beslutning: Du rejser til Amerika til Foraaret. Jeg fuldførte mit Forsæt og rejste fra Danmark i 1. Halvdel af Marts Maaned 1887. Ja, men hvad saa med Pigen, hvad sagde hun til dette? Dertil sagde hun intet, det bestemte jeg selv. Hun var ogsaa tilflyttet en anden Kommune, vel havde vi truffet sammen et Par Gange i Vinterens Løb og kastet milde Blikke til hinanden, men derudover intet. Hun har senere sagt, at det forundrede hende højligh, at jeg vilde rejse, hun kunde ikke forstaa, hvad jeg vilde til Amerika efter. Selvfølgelig havde jeg lovet at skrive til hende, ligesom til andre herhjemme. Dette gjorde jeg, og hun besvarede ogsaa mine Breve. Dette gentog sig flere Gange det første Aars Tid. Hvad der har staaet i disse Breve huskes ikke, men det har vel været om mine Indtryk og Oplevelser derovre, ligesom hun har fortalt om Oplevelser i hendes nye Plads, nærmest ligegyldige Ting i Modsætning til, hvad der stod at læse mellem Linjerne, men selv om vi var synske begge, saa var der dog et Usikkerhedsmoment til Stede, der absolut maatte klares. Jeg maatte have Vished, og hun ventede ogsaa paa, at jeg skulde vise mig mere aabenhjertig. Det var ikke fordi, der ikke var Piger nok i Amerika, jo, der var baade hvide, sorte, gule og flere Nuancer derimellem, men jeg foretrak nu en hvid og skrev derfor først til Pigen i Danmark:

»Vill du mig ha'«?

Hon svarte: »Ja«!

Så går det til att fria.

Vi rakte hinanden Haanden over Havet.

Da denne Side af Sagen var bragt i Orden, forespurgte jeg, om ikke hun ogsaa kunde have Lyst til at komme til Amerika, men den Tanke havde hun ikke tænkt, hun vilde helst blive hjemme i Danmark. Jeg gjorde ogsaa snart den Opdagelse, at Guldet ikke saadan ligger aabent fremme; vilde man erhverve noget af dette skinnende Metal, maatte der arbejdes. Det var ikke saadan, som vi havde sunget i en Revyviser:

I San Francisco er Luften saa underlig gul.

Mak æ dulle, mak æ dulle, mak æ dø.

Der triller Guldskillinger saa store som Hjul.

Mak æ dulle, mak æ dulle, mak æ dø.

Ikke underligt, at det kunde friste unge Sjæle. Efter yderligere et Par Aars Ophold i Amerika rejste jeg tilbage til Danmark og blev herhjemme.

Hvem var denne Pige, der øvede denne stærke, dragende Magt, og hvor var hun fra? Hun var født paa den lille Ø Drejø, der er beliggende i Indhavet mellem Fyn og Ærø, var Datter af Hmd. Morten R. Mortensen og Hustru Maren Hansen, begge af Drejø, og fik i Daaben Navnet Anne Susanne Mortensen. Hvordan var det gaaet til, at Susanne havde forvildet sig ud i dette øde og ensomme Hedesogn Thorsted? En ældre Broder til hende var forud kommen her til Vestjylland som Vinterskolelærer, han drog efterhaanden alle sine Søsken efter sig til Jylland,

Susanne kom til Thorsted Efteraaret 1885. Imidlertid var hun flyttet til Rindum, hvorfra hun i Foraaret 1887 rejste til Silkeborg, hvor hun havde taget

Plads som Pige paa Højskolehjemmet. I denne Plads blev hun — med Undtagelse af et 3 Maaneders Ophold paa Askov Højskole — indtil 12. August 1890, da vi blev viet i Silkeborg Kirke. Vi flyttede saa ind paa en mindre Gaard i Thorsted, Rødsten, som jeg havde forpagtet for et Tidsrum af 10 Aar. Ved Forpagtningens Ophør 1. April 1900 ønskede Ejeren selv at flytte ind igen, og vi maatte saa søge os et nyt Hjem. Saa købte jeg Fejsøhus af min Broder for 5400 Kr. med 800 Kr.s Udbetaling. Vi havde da 5 Børn. Det var et haardt og slidsomt Arbejde, vi gik ind til, men nu blev vi »Selvejere«, vi havde Livsmod og Lyst til at tage fat og haabede paa bedre Tider, og troede paa, at det nok skulde komme til at »løbe rundt« for os. Et af de første alvorlige Spørgsmaal, der meldte sig for os, var Børnenes Skolegang. Der var ca. 4 km til Skolen, en stor Del af Vejen gennem Lyng. Min Kone og jeg enedes saa om at forsøge med Hjemmeundervisning, ikke fordi vi nærede Uvilje mod Skolen eller dens Undervisning, men af Hensyn til Børnene. Jeg er af den Formening, at der kun behøves en Brøkdel af Tid til Hjemmeundervisning — i Forhold til den Tid, Skolen maa bruge — for at Børnene saa nogenlunde kan staa Maal med Skolens Børn. Selvfølgelig vil der være Fag, hvor Hjemmeundervisning maa staa tilbage, men modsat har den ogsaa sine Fordele, men disse Spørgsmaal ligger udenfor mit Emne. Vi gennemførte Princippet med Undtagelse af de 2 yngste af Flokken, der de sidste Par Aar af deres Skoletid maatte søge den offentlige Skole. At det blev noget Minus for Børnene, tror jeg ikke. Arbejdet i Hjemmet og ved Bedriften lagde Beslag paa al vor Tid, men alligevel var det med en vis Beklæggelse, vi maatte opgive. Hjemmeundervisning kunde

ogsaa fremvise en økonomisk Side. Der skulde ikke smøres de mange Mellemmader; Strømper og Tøj skaa nedes en Del særlig om Vinteren. Børnene blev vænnet til Arbejde baade ude og inde, dette var de ikke kede af, og det kunde maaske i nogen Maade erstatte Skolens Legeplads.

Men det var ikke alene, hvad Skolegangen angik, at den afsides Beliggenhed voldte Vanskeligheder. Behandlingen af Mælken i Hjemmene blev jo ganske utidssvarende i Mejeriernes Opblomstringstid, men det var ikke saadan ligetil at komme med for fjerntliggende Smaahjem, hvor Mælkemængden var lille. Jeg henvendte mig til nærmeste Mejeri Grønbjerg, N. Omme, hvor jeg saa gerne kunde blive Medlem, men kun paa Betingelse af, at jeg selv fragtede Mælken frem og tilbage til nærmeste Mælkerute ca. 800 Meter. En slem Ulempe. Senere kom vi med til det private Mejeri i Ulfborg, det gav ikke flere Penge, men til Gengæld blev Mælken afhentet ved Stalddøren. Senere igen kom vi med til Ørnhøj Andelsmejeri for til Slut at blive Medlem af det i 1934 oprettede Thorsted Andelsmejeri.

Børnene maatte fra smaa af tage Del i Bedriften, men holde dem hjemme alle duede ikke, de maatte skiftevis ud mellem fremmede for at lære andre Skikke og lære at indordne sig under andres Villie og Forhold. Af nævnte Grunde og af den jævne Opgang i Tiden fra Aarhundredets Begyndelse skete der en jævn Fremgang i Bedriften baade paa Husdyrholdets og paa Avlens Omraade. Plejlens taktfaste Rytme afløstes af Bredtærskerens Brummen, da vi fik Vindmølle paa Laden. Bredtærskeren afløstes senere af Halvrenseren, og Vindmøllen af Petroleumsmotoren, som igen maatte vige for Elektromotoren. Mange Reparationer, Tilbyg-

ninger o. s. v. havde vi maattet foretage de første 30 Aar, vi boede i Fejsøhus, men det var jo kun Lapperier, og da Stald og Ladebygningen ældedes, og en større Udvidelse var nødvendig for at huse den forøgede Besætning, besluttede vi at nedbryde alle Avlsbygninger, baade Stald og Lade, og lade opføre helt nye i Stedet. Dette foregik i 1931. Der byggedes Kørelade, Kostald, Hestestald, Svinesti, Tømmerstue, Bilgarage m. m. Sidst i 20'erne var en glimrende Tid for Svinefedning, flere saakaldte »Svinefabrikker« opstod flere Steder i Landet i denne Periode, nu var det ogsaa min Agt at komme med i Kapløbet, men ak – for sent. Omslaget kom brat og var temmelig haardt. Ogsaa for Kreaturholdet føltes Nedgangen i Prisen haardt, jeg tror, min Nabo karakteriserede Forholdet nogenlunde rigtigt med at sige: Nu vil jeg ikke lægge Kød paa Brødet, men Brød paa Kødet. Opgangen i Landbruget fra forrige Krise var sket i jævnt Tempo. Nedgangen denne Gang kom saa brat, at mange snublede og faldt, de fleste rejste sig dog igen om ikke ved egen saa ved andres Hjælp. Historien gentager sig. »Har vi toppet, maa vi dale, det er Loven under Sol«. Denne Lov gælder under alle Livets Forhold.

Børnene var forlængst gaaet ind til egne Virksomheder. Krigen kom. Min Kone døde 1941. Selv mærkede jeg Aarenes Tryk. Fremmed Hjælp blev mere vanskelig at faa.

Staten havde 1940 opkøbt Naboejendommene med Jorder paa de 3 Sider af Fejsøhus, saa Mejeriet maatte omlægge Mælkeruten og derfor meddele mig, at jeg ikke fremdeles kunde forvente at faa Mælken afhentet ved Stalddøren. Det tegnede til, at jeg atter kunde komme til at gaa Tiggergang til N. Omme for at

komme af med Mælken. Under disse Forhold ønskede jeg at sælge, og da Ejendommens Indeklemthed mellem Statens Jorder var saadan, at da Staten hindredes i at lægge en fornuftig Reguleringsplan over Vejanlæg m. m., saa meldte den sig om Foraaret 1942 som Køber til Fejsøhus. Handelen kom i Stand. Staten, Socialministeriet, overtog Jord og Bygninger for en Købesum af 45,000 Kr. Besætning, Maskiner og Redskaber var udenfor Handelen og bortsolgte i Løbet af Sommeren. Fejsøhus med omliggende Ejendomme er nu underlagt det store Skovdistrikt, der omfatter de forhen af Staten oprettede Plantager i Hover, Thorsted, Vind, Ulfborg m. m., over hvilke der nu er ansat en Skovrider. Fejsøhus benyttes for Tiden som Bolig for en Jagtbetjent.

Dette er Fejsøhus' Saga indtil denne Dag.

Jeg ser 75 Aar tilbage til Livet i de smaa Rum en Aftenstund i Fejsøhus. Stuer kan man ikke kalde dem. Vi Børn er kommen hjem fra Skole og er mættet med Kartofler eller Grød, lavet af groft Rugmel, en herlig og meget nærende Spise. Søster sover i Kakkelovnskrogen, vi Drengene læser Lektier eller laver Kunster. Far er kommen ind fra Laden og har sat sig paa en Stol foran Bilæggerovnen, saa han en Gang imellem kan varme Fødderne paa den. Far læser gerne Bøger fra Bogsamlingen i Thorsted, som Trøstrup havde faaet oprettet. Han ynder den gammelkendte og berømte Ringkøbing Kardusskraa og sender undertiden en ordentlig Spytklad i Ansigtet paa Bilæggeren, sort var den og mere sort skulde den være. Mor sidder og syr, hun stirrer og stirrer, thi hun har kun den lille Blikpetroleumslampe at se ved, Vægen bestaar af sammensnoede Bomuldstraade af Tvist af Tykkelse

som en Blyantstang, og der maa prikkes op i Vægen for hvert Øjeblik, da den hurtig forkulles i Enden. Jeg synes kun at huske Tranlampen brugt en Gang derhjemme. Mor, der kommer Fremmede! raaber vi Børn i Kor. Vi hører en banke Sneen af Træskoene udenfor paa Stenbroen og ind træder vor Nabo P. Jensen. Han bliver, som Skik var i vort Hjem, budt til Bords og kan ikke blive fri for den traditionelle Kaffetaar med efterfølgende Punch, der vist ogsaa var kærkommen. Blandt Drøftelserne mellem P. Jensen og Far gentog Historien sig om hin Nat mellem 5. og 6. Februar 1864, da der ikke maatte løsnest et Skud mod Tyskerne, det stod klart for dem, at der maatte være Forrædderi med i Spillet. Som Barn har jeg hørt den samme Historie mange Gange.

Naa, men Mor maa jo have Kaffen lavet, hun tager en haandfuld hjemmebrændte Bønner, lægger disse paa Bilæggeren, tager en rund Haandsten, der altid har sin Plads paa Kakkelovnen, til at knuse og male Bønnerne med, helt finmalet bliver de ikke, det gør ogsaa mindre til Sagen, thi Kaffeposen var ukendt i de Tider paa Landet. Den malede Kaffe blev puttet i Kaffekedlen oven paa det, der var der forud. Kraften og Saften skulde nok blive udtrukket, thi Kaffekedlen blev ikke tømt og renskyttet efter hver Gang, den havde været i Brug. Det kunde jo ikke undgaas, at der sommetider blev noget Kaffegrums tilbage i Koppen, naar Kaffen var drukket, men det sloges altid hen med Spøgen: »Det er det tykke, der koster Pengene«. Skulde der en Kop Kaffe mere til, blev Grumset kastet paa Gulvet, det hjalp til — ligesom de smaa Sneklatter fra Træskoene — at binde Støvet paa Lergulvet.

Endelig maatte Rollingerne i Seng, men det kneb

med at komme til Rette i Sengen, thi til os Børn var der kun een, saa der maatte to til Fodenden, og to, en Gang imellem tre, til Hovedenden. Man spørger: Hvad var Hovedende og hvad var Fodende? Jeg ved det ikke. Vi havde kun et Hølsklæde under os ovenpaa Halmen, det kunde derfor ikke undgaas, at Halmen stak ind fra Siderne og prikkede og kildrede os baade i Hovedet og paa Benene, og saa blev der Uro i Lejren med Spark og Skælden, indtil vi alle sov blidelig ind, nedsunken i Halmen med en Dyne over os. Vi laa varmt og godt. Vi kendte ikke noget bedre og misundte derfor ingen. Smaa Skærmydsler, som jeg mindes mellem Far og Mor, havde næsten altid Fattigdommen som Aarsag. Jeg gruer for Fattigdommen.

Intermezzo.

Med denne Slutning kan Aarbogens Læsere, der kender Hans Kristensen, ikke lade sig nøje. Ikke et Ord om, at Manden havde Tillidsposter, intet om Resultatet af Hjemmeundervisning. Hvad blev der af Børnene? Jeg udfylder da den uønskede Lakune med et Par Ord. En af Sønnerne, den kendte Højskoleforstander Frode Kristensen, Forfatter til mange social-økonomiske Skrifter, skriver i et større Værk, »Danske Hjem ved Aarhundredskiftet«: »Mine Søskendes og mit Hovedindtryk fra vort Barndomshjem i denne Tid er: vedholdende haardt Slid, materiel Fattigdom og aandelig Rigdom.

Børnene er følgende:

Dagmar f. 1891, Sigrid f. 1893, Frode f. 1895, Agnethe f. 1897, Valborg f. 1899, Astrid f. 1901, Haakon f. 1903, Berna f. 1906 og Tage f. 1908. Alle Børnene kom paa Højskole og søgte iøvrigt Udsyn vidt omkring i Danmark og tildels ogsaa i Udlandet. For-

uden disse Børn havde Hans og Susanne tre Plejebørn: Hedevig, Vilhelm og Gerta, hvilken sidste var et Wienerbarn. Alle Børnene er raske og har kun gjort Hjemmet Glæde.

Maaske vil det ikke passe Hans Kristensen at faa en Oversigt over alle hans gamle Tillidsposter, og jeg skal saa nøjes med at oplyse, at han har haft mange og altid vist sig Tilliden værdig.

At der var aandelig Rigdom i Hjemmet, er ikke alene Børnenes Indtryk. Hvem af Ægtefællerne, der ydede mest, kan være os det samme. Men Hans Kristensen skal nu have Ordet igen for at rose sin Kone.

E. J.

I 30'erne, da Fejsøhus vel ydede sit bedste, kunde den føde gennemsnitlig 10 Malkekøer og 10 Kvier og Ungkvæg.

Da vi flyttede til Fejsøhus, var der ikke Spor af Have, dette var et stort Savn, men der blev straks taget fat med at plante Læbælte og bearbejde Jorden omkring Huset, saa der kunde plantes Blomster og Buske. Blomster kunde Susanne ikke undvære, og i Løbet af faa Aar havde hun fremtryllet en smuk Ramme omkring Huset. Haven var Susannes Værk, hun havde saa at sige med egen Haand plantet hvert Træ, Busk og Blomst, og alt groede og trivedes under hendes omsorgsfulde, kærlige og nænsomme Pleje, det var hende altid en stor Glæde, naar der kom Gæster, at vise disse rundt i Haven og fortælle om de skønne Blomster. Foruden Blomsterne var der ogsaa andre gode Sager, saasom Jordbær, Gulerødder, Løg, Kaal m. m., men det varede ikke længe, før Træerne blev saa høje, at de skyggede for Lyset, spredte Rødderne vidt omkring og fratog de mere beskedne Urter baade

Mad og Drikke. Derfor anlagdes en Annekshave paa den modsatte Side af Vejen, hvor Tørven var opkastet og Hullet igen opdæmmet. Et ideelt Sted for Køkkenurterne. Alfarvejen kom derved til at gaa igennem Haven.

Ligesom det altid skinnede af Properhed og Renhed inde i Stuerne, saa fik Haven ikke Lov til at staa tilbage i den Retning, hver Lørdag og undertiden midt i Ugen fik den en Hovedrenselse, den skulde staa fint til Søndag, thi hvis Vejrguderne var nogenlunde medgørlige denne Dag, var det en Regel, at Morgenkaffen skulde nydes i Haven. Et lille Bord med Dug anbragtes i det lille Lysthus eller under et eller andet skyggende Træ. Naar Kaffen var nydt, blev der sunget nogle Morgensange eller Salmer akkompagneret af Havens smaa Sangere. Disse Søndagmorgener var en stor Højtid for Børnene, og deres Mor forstod altid at gøre det festligt.

Gennem 50 Aar har hun været min beskyttende Fe. Forunderligt at hun trivedes saa godt ved at blive omplantet fra det fede Ømuld til det fattige Hedesand. Grunden kan maaske søges noget i hendes Ungdom og i, at hun selv fik Hjem og Børn, hvor Kampen for Tilværelsen ikke adskilte sig væsentligt fra Forholdene i hendes fattige, lille Husmandshjem paa Drejø. Vel kunde der sommetider komme nogen Længsel over hende efter Barndomshjemmet, efter Forældrene, og særlig savnede hun Udsigten over de blanke, blaa Vande, paa hvis Bølgetoppe hendes Fader og Brødre mangan Nat laa og vippede i deres lille Fiskerjolle for at pilke Torsk og andet Smaafisk til Husholdningen, men med hendes muntre Sind og Optagethed af Arbejdet omkring sig svandt disse Længsler snart bort. Susanne var velbegavet, lærenem og

havde en sjælden Hukommelsesevne. Var hun kommen til Bogen — dertil var der ikke Midler — saa kunde hun nok have drevet det til noget. Susanne var køn, aaben og ligefrem af Væsen, havde let ved at tale og mødte alle, der kom, med et Smil, der kun kunde opfattes som et: Velkommen! Saadan var det ogsaa ment, det var ikke paataget Venlighed eller Høflighed. Paa Grund af hendes Intelligens havde hun let ved at omgaas alle, ligemeget om det var høj eller lav, dette virkede charmerende og gjorde hende afholdt af alle, hun kom i Berøring med. Men hun havde ogsaa andre Dyder. Kom jeg f. Eks. fra en Auktion med et Stykke Tøj, saa hun ved første Øjekast, hvordan det kunde udnyttes til Børnene og syede det ofte selv. Altid net paaklædt, Børnene ligesaa, Arbejdet gik let fra Haanden, altid vidste hun, hvad hun gik efter, altid saa vidt gørligt foran med sit Arbejde. I de 50 Aar, vi levede sammen, var Susanne altid færdig med Forberedelserne til Julen Dagen før Juleaften; der var bagt, brygget, skrubbet og skuret, kun Julemaden maatte vente til selve Juleaften. Noget af det bedste var dog Susannes Evne til Opdragelse, til paa en mild Maaade at lære Børnene til Lydighed, Ro og Orden, det faldt saa helt naturligt og kom derfor os alle til gode. Kl. 8 Aften skulde Børnene i Seng, de gjorde ingen Modstand, de vidste, at saadan var det. En enkelt Gang, naar der var Fremmede, vilde de gerne blive oppe lidt længere, jeg bad saa undertiden om Udsættelse til Kl. 9. Naar Timen var gaaet, var der intet i Vejen.

Der kom mange Fremmede i vort Hjem, særlig Omegnens unge Lærere, men ogsaa længere borte fra kunde det hænde, at der kom nogle, jeg nævner Torsnedigteren O. Ring, Skolegymnastikinspektør Knud-

sen m. fl. Ved slige Lejligheder blev der gerne diskuteret om alt mellem Himmel og Jord, og efterhaanden som Børnene voksede til, tog de Del i Munterheden. Disse Stunder sammen med glade unge Mennesker har jo nok øvet nogen Indflydelse paa Børnene, men det kan hverken ses eller maales. Der blev under disse Sammenkomster sunget meget, da Susanne ogsaa havde faaet Sangens Gave. Kreditforeningsrepræsentant J. Jensen har fortalt mig, at han gerne gik i Kirke for at høre Susanne synge. Susanne var Medlem af Menighedsraadet over 30 Aar.

Jeg er glad ved at faa Lejlighed til at nedskrive disse faa Linjer om min kære afdøde Hustru, jeg tror ikke et eneste Menneske, der har kendt hende, vil sige, at det er Overdrivelse.

Susanne var syg det sidste halve Aar, hun levede. Hun blev angrebet af et Hjerteonde. Vor Guldbryllupsfest den 12. April 1940, hvortil vi begge havde glædet os, maatte aflyses; hun var dog nogenlunde kommen over Sygdommen, men blev saa i Julen 1940 angrebet af Influenza og døde 9. Januar 1941. Hun ligger begravet paa Thorsted Kirkegaard. Hun har mange Gange sagt, at hun ønskede at overleve mig, ligesom hendes Moder overlevede hendes Fader, for at opleve den Glæde at pleje mig paa mine gamle Dage. Det blev ikke saadan. Susanne var Godheden selv, hun var ikke fejlfri, men en god Moder, der levede for sin Mand, sine Børn, sit Hjem og sine Medmennesker.

Æret være hendes Minde!

HAVFISKERI FRA SDR. NISSUM SOGN FOR CA. 100 AAR SIDEN

Meddelt af C. Klitgaard.

Fra Holstebroegnen sendtes 1. Juli 1866 en Korrespondance til det københavnske »Dagbladet«, i hvilken der berettes følgende om Fiskeriet ¹⁾):

»Den gode Tid kommer af Havet«, siger et ældgammelt Ordsprog blandt Almuen paa Jyllands Vestkyst, og tør man tro det, maa det blive en velsignet Tid, idetmindste for denne Deel af vort kjære Fædreland. Der har nemlig i Mands Minde ikke paa Jyllands Vestkyst været saa rigt et Fiskeaar som iaar. Et synligt Vidnesbyrd derom afgiver den sjældne Omstændighed, at Fiskerskibene ofte have havt saa rig en Fangst inde, at de for at kunne lande dermed have ved Ankomsten til Revlerne maattet trække en stor Deel af Fiskene paa Snore og saaledes hale dem iland bag efter Fartøiet. Denne Guds Velsignelse af Fisk, der alene tages paa Kroge efter ældgammel Mode, har vel iaar, takket være Jernbanen ²⁾), fundet Vei til Østkystens Kjøbstæder og saaledes havt et langt større Marked end forhen, da den højst naaede op til at forsyne de nærmestboende Hedeboeres Forraadskamre, men den fortjente sandelig en endnu langt videre Udbredelse. Kunde dette skee, vilde snart de svagtbeboede Klitter blive befolkede med Fiskere. Det er i saa Tilfælde kun Fiskere, der mangler; Fisk er der nok af.

¹⁾ Her gengivet efter »Hjørring Amtstidende« 136—1866.

²⁾ Jernbanen Langaa—Struer forlængedes 1866 til Holstebro.

Da det maaske kunde interessere mangan En at kjende de nærmere Omstændigheder ved Fiskeriet paa Jyllands Vestkyst, skal jeg her i Korthed fremstille den brugelige Fremgangsmaade, saa meget mere som denne er høist forskjellig fra den, der bruges andre Steder.

Fiskeriet skeer, som ovenfor berørt, udelukkende paa ældgammel Maade med Kroge; kun de til Æsen (Agn) fornødne Smaafisk tages med Vod ved Strandbredden. Et saakaldt »Fiskerskib«s Bemanding bestaar i Reglen af 7 Mand, og denne Besætning kaldet »et Laug«. Almindeligst inddeles et Skib i $8\frac{1}{2}$ Parter, der kaldes »Lodder«. Deraf have de 7 tjenstgørende Havkarle (tidligere kaldet Havgosser, hvoraf siden er kommet Benævnelserne »Havgasse«) hver en halv Lod. Tvende af Havkarlene kaldes »Førere«. Den ene af disse passer Roret og fører Commandoen, den anden passer Seilene, og for denne deres Tjeneste tilkommer der dem endvidere hver $\frac{1}{4}$ Lod. Skibets Eier tager een Lod, og de 7 resterende halve Lodder tilfalde Redskaberne, og deraf gaaer ogsaa Lønnen til de Qvinder, der passe Garnene og paasætte Æsen (Madingen). Disse Qvinder kaldes som bekjendt uden Hensyn til, om de ere ugifte eller ikke, »Æsepiger«. Naar en Havkar selv fører Redskab og Æsepige med, tilfalder der ham selvfølgelig en heel Lod.

Naar Fisketiden om Foraaret begynder, samler man sig i Klitterne, hvor hvert Laug, hvis enkelte Medlemmer have deres respektive Hjem vidt fra hinanden, uden Hensyn til Kjøen eller Familieforhold indqvarterer sig i en af de smaa Straahytter (Boder), der til dette Brug ere opførte i Klitterne. En Æsepiges Løn beløber sig til 7 à 8 Specier ³⁾ for hele Fisketiden.

Fiskeredskabet bestaar i en lang Line, hvorved for-

³⁾ Nutidsmønt 28—32 Kroner.

tinnede Kroege, der forfærdiges af Fiskerne selv, ere fastgjorte ved kortere Liner; 600 Kroege udgjøre »en Bakke«, det vil sige, at hver 600 Kroege ordnes for sig paa en firkantet Træbakke, der bæres fra og til Skibet paa Hovedet. Da der er en Afstand mellem hver Krog af 32 Tommer, udgjør en Bakkes Længde 800 Alen. Hvert Lod bestaar i Reglen af 10 Bakker; men med disse skiftes saaledes, at kun 3 à 4 ere i Brug ad Gangen. Et Fiskertogts Redskab rækker saaledes ca. $1\frac{1}{2}$ à 2 Mile i Længden. Ofte begynder man først at sætte Redskabet, naar man er 5 Mile fra Land, og da Redskabet altid sættes indefra udad, naaer man saaledes undertiden 7 Mile tilsøes. Medens Redskabet er udsat, afventer Skibet, liggende for Anker, hvad Fangsten monne give. Imedens man saaledes ligger for Anker, har hver Havkarl Ret til for egen Regning at fiske med sit saakaldte »Huklod«, en almindelig Bundsnøre med et Blylod og 3 Kroege, som han altid fører med sig paa Tøgt.

Det er ingenlunde ubetydeligt, hvad en Havkarl saaledes privat kan fange, og dertil kommer den gamle Ret, han har, til for hver nok saa lille Fisk, han fanger, at tage, hvilken han vil af de større Fisk, som fanges paa det fælles Redskab. Hvad denne Ret betyder, vil bedst sees deraf, at en Torsk undertiden kan veie mere end 2 Lispund ¹⁾ og en Skade endog saa over 4 Lispund. Desuden tilkommer der hver Havkarl paa et Tøgt det saakaldte »Forlods«, nemlig Retten til at tage 2 Hvidlinger ²⁾; »Ankermanden«, den Mand, der springer iland med Ankeret, tager endog tre.

Disse Extrairndtægter benytte Havkarlene deels til hos de Skibes Besætninger, de møde paa Havet, at

¹⁾ Der er adskillige Gange fanget Torsk paa ca. 4 Lispund ved Vendsyssels Kyst. C. K. ²⁾ ∴ Kuller.

tiltuske sig Drikkevarer for, deels udvexles de paa Stranden for de Pandekager og det Brændeviin, som Hedeboerne, der komme for at kjøbe Fisk til Huusbehov, ifølge gammel Vedtægt føre med sig til Forfriskning for Havkarle og Æsepiger, der jo ikke have det saa rigelig i deres eensomme Hytter paa de nøgne Sandklitter.

Fiskerne gaar helst ud med Vestenvind, thi saa have de det lettere hjemad, om det end undertiden er haardt at lande; med Østenvind gaar det jo vel lettere udad, men det er da høist besværligt at krydse ind, og ofte maa de da finde sig i at lande mange Mile fra deres Hjem. Havkarlene have derfor et gammelt Ordsprog som siger: »En mag Sydvest er Havveien bedst«.

De Fisk, der fanges, ere almindelige Torsk, Hvidlinger ¹⁾, Skader, Rokker og Skuller ²⁾; men der fanges ogsaa mange andre, som Fiskerne have egne Navne paa, saasom Ulve ³⁾, Hunde ⁴⁾, Knurkokke ⁵⁾ osv. osv. Desuden træffer Fiskerne paa deres Togter mange Fisk, som de ræddes for og ikke binde an med; i Særdelshed træffes ofte en Mængde Stør, der i hele Stimer fare frem og tilbage under Fartøiet. Støren har stor Forkjærlighed for Leveren af Skaden. Naar den træffer paa et Fiskeriselskab, kan Støren passere hele Linien, vende alle de Skader, der hænge ved Krogene, om paa Ryggen, med utrolig Behændighed skjære et smalt Snit i Fiskene og stikke Leveren ud. Denne Omstændighed benytte Fiskerne sig undertiden af til at tilvende sig Skadens Lever, der er en udmærket Æse, og de foregiver da for Fiskens Kjøber, at det er Støren, der har været Synderen.

Efter tilendebragt Fisketid gjøres Regning op imel-

¹⁾ ∴ Kuller. ²⁾ ∴ Skrubber. ³⁾ ∴ Havkatte. ⁴⁾ ?. ⁵⁾ ∴ Knurhancr.

lem Havkarlene, og iaar har det vist sig, at mangel ledig Havkarl er gaaet hjem med over 100 Rd. i Lommen. Det vil altsaa sige, at et Fiskerskib har tjent 900—1000 Rd. i den Tid, Fiskeriet har varet, eller fra midt i April til St. Hansdag.

Specielt for Fjand Forstrand i Nissum Sogn falder Regnskabsdagen, »Skiftedagen« kaldet, ifølge ældgammel Skik paa Vitus Dag (den 15de Juni). Saa deles Udbyttet blandt Fiskerne, og saa indtræffe alle de, der have noget tilgode hos disse, for at faa dette betalt. Ved denne Lejlighed fremstaaer da et helt lille Marked paa den ellers saa øde Strandbred; enhver af de smaae Boder forvandles i Hast til et Krosted, og saa skal man love for, at der er en Staahei der, i Særlighed naar det som iaar har været en heldig Fiske-tid. Naar Havkarlen har faaet Penge paa Lommen, er han ikke at kimse ad; saa gaar det løs paa Kaffe-punschen, og saa er det ikke saa let en Sag at komme ind ad Smaadøre. Lystigheden varer til hen paa Aftenen, saa lukkes Boden for iaar, og Eneboerne drage igjen til deres Hjem for først ad Aare igjen at samles ved Havet. Efter endt Fisketid lægges Havskibet op i et dertil bygget Skuur i Klitten, og derefter benyttes kun de mindre Baade af de Mænd, der have fast Bolig paa Klitten, til at fiske efter Haar (Smaahaier)¹⁾, Makrel og andre Smaafisk.

Hvad der især trykke de forøvrigt næsten exempløst nøisomme Klitboere, er Mangel paa Capital; de fleste have, skjøndt de vel tillige have en Strimmel Jord at drive, kun fra Haanden i Munden, som man siger. Det er ingen Tvivl underkastet, at Fiskeriet i Vesterhavet, naar den almindelige Opmærksomhed henvendes derpaa i samme Grad, som den f. Ex.

¹⁾ Pighaj.

for Tiden er henvendt paa de jyske Heders Opdyrking og Beplantning, langt hurtigere og langt sikrere vilde bringe et gunstigt Resultat for Landet end disse.

Den Hjælp, der maatte ydes de virksomme, utrættelige Klitboere, turde hensigtsmæssig bestaae i Laan, der kunde afdrages og forrentes paa en lempelig Maade, samt i Opmuntring ved Laan og Skattefrihed i nogen Tid for Anlæg af simple Salte- og Tørreskure i Klitterne.

KRONENS HJÆLP TIL LEMVIG EFTER BRANDEN 1684

Af Kontorassistent *A. Sørensen.*

Som meddelt her i Aarbogen 1913 forfattedes der i Anledning af Lemvig Bys Brand 1684 nogle Klagesange. De poetiske Penneførere var Præsten Peder Hemmet i Dybe samt Jens og Bertel Jegind, Sønner af Præsten i Lemvig, Jens Christensen Jegind. Jens, der senere blev Rektor i Byen, udtrykte Haabet om, at Byen maatte opbygges ved kongelig Naade. Om dette Véraab naaede Kongens Øre, vides ikke, hvorimod den mere prosaiske Memorial, som Faderen i Forbindelse med Byfoged Knud Lang og Raadmand Jep Pedersen Trans sendte Danske Kancelli, naaede frem til Kongen, der ved Resolution af 20. December 1684 kom den haardt ramte By til Hjælp.

Memorialen, der i 11 Punkter gav Udtryk for Byens Ønsker, sendtes til Kommercekollegiet til Erklæring, og der skal nu ses lidt paa, hvad disse Ønsker gik ud paa, hvad Kollegiet fandt raadeligt at yde Byen, og hvad den sluttelig fik.

Først ønskedes, at Byen i samfulde 20 Aar eller længere efter allernaadigst Behag maatte befries for Konsumtion og alle andre Skatter samt Indkvartering. Dette findes rimeligt, eftersom Byen er ganske afbrændt, og det kan befrygtes, at den forbliver uopbygget, dersom der ingen Frihed bliver den tilstaaet, hvorimod nogle Aars Skattefrihed sikkert vil faa udenbys Folk til at nedsætte sig i Staden.

Dernæst ønskes, i Lighed med Ringkøbing, Frihed til at fare udenlands med hvad der kan tilvejebringes af Varer. Dette Ønske finder Kollegiet ingen Anledning til at søge opfyldt, eftersom der ved Byen ingen ordentlig Havn findes, og der heller ikke er nogen Udsigt til, at der kan komme nogen ordentlig Handel, saa en saadan Frihed kan næppe være til nogen Nytte.

Det samme negative Standpunkt indtager man overfor Ønsket om de første tre Aar at maatte indføre Salt toldfrit, da en saadan Frihed kan afstedkomme megen Underslæb Majestætens Interesser til stor Skade, og ikke vil være til Gavn for Byen undtagen for nogle faa Mænd.

Da Kirkens Overdel og Taarn samt baade Præstegaard og Skole er lagt i Aske, foreslaas det, at hver Landsbykirke i Danmark og Slesvig, som har Midler, maa give 1 Rd., og hver Købstadkirke fra 2—10 Rd. til Genopbygningen, hvortil intet haves at bemærke.

Eftersom Byen før i Tiden har lidt meget under Forprang, ønskes nu Specialprivilegier saaledes, at de formastelige, som enten hidtil har ladet sig finde eller fremtidig lader sig finde enten at ville rejse her i Landet med Købmandsvarer, gribes og deres Gods til Skolen og Kirken konfiskeres. De nuværende Forprangere angives at være Laurs Herup, Mads Mouritsen, Jens Staunstrup, Anders Sudergaard og Christen Lund i Bøvling. Da dette Forhold, der i Forordningen af 16. April 1681 er forbudt, ikke er anset med nogen Straf, anbefales det, at der første Gang bødes 10 Rd., anden Gang 20 Rd. foruden Varenes Konfiskation.

Af Sagefald har Byen hidtil faaet Halvdelen, men man vil nu gerne have de tre Parter til Kirken og den fjerde Part til Skolen, hvad man nok mener at

kunne gaa med til, eftersom Kongen i mange Aar intet har faaet.

Der fremføres nu et mere ubeskedent Ønske. Læsø- og Skipperne, der med deres Skuder kommer over Grundene ved Løgstør, ønsker man de første 10 Aar skal sejle til Lemvig. Saafremt de (uden for Thisted og Nykøbing) agter deres Tømmer andre Steder at afløse, skal det hele til Skole og Kirke være forbrudt. Dette Ønske kan ikke indstilles til Imødekommelse, da man ret naturligt finder det for groft, at Viborg, Skive og omliggende Land skal paalægges at hente Tømmer i Lemvig, en Strækning paa 8–10 Mil.

Et Ønske om at ingen fra Aalborg eller andre Steder med nogen Slags Købmandsvarer maa sejle ind til Struer (hvad der har været til stor Skade for Lemvig) affejes med en Bemærkning om, at Struer er en Landsby, og at det i Toldordinantsen er forbudt at ud- og indføre Varer her til.

En Del Jorder, der tidligere har hørt under Byen, men paa Grund af dennes Armod var overgaaet til Baron Rysensten paa Bøvling, ønskes nu atter lagt ind under Byen. I denne Sag finder Kollegiet, at Byen maa se at forhandle sig til Rette med Baronen samt spørge Amtmanden.

Saafermt Købmandsvarer med Fiskerbaade eller andre søges indbragt til Byen, og det er mere end til egen Husholdning, skal saadanne Varer optages til Konfiskation og Halvdelen gives til Kirken og Halvdelen til Angiveren. Hertil bemærkes, at fri Indførsel ikke kan forbydes, men træffes nogen at handle ulovligt, straffes det som Forprang.

Haandværkere af adskillige Slags, der omkring paa Landet tager Næring bort fra Byen, ønskes straffede. Dette billiges fuldt ud, og der foreslaas en Straf paa

10 Rd. første Gang, 20 Rd. anden Gang og straks at flytte til Byen, men tredje Gang at føres til Bremerholm.

Memorialen med Kollegiets Betænkning returneres Danske Kancelli, og 20. December 1684 resolverer Kongen, at der ydes 20 Aars Fritagelse for Konsumtion og alle andre Skatter samt Indkvartering. Hvad angaar Forprang tiltrædes Kommercekollegiets Straffeforslag, og Bøderne skal deles mellem Kirke og Skole.

Byen faar, som ønsket, al Sagefald, ligesom de af Kollegiet foreslaaede Straffe til de i Omegnen boende Haandværkere vinder Kongens Bifald.

Kilde: Indlæg til Jydske Registre 122/1684.

DANMARKS FØRSTE PLANKEKISTE FREMDRAGET I VINDING

Af Esbern Jespersen.

I Romersk Jernalder, de første fire Aarhundreder efter vor Tidsregnings Begyndelse, var det trindt omkring i Danmark Skik at begrave de døde paa jævn Mark og medgive dem en Mængde Lerkar, hele Bordstuel, med Mad og Drikke. Gravene kaldes af Arkæologerne Lerkargrave. Den døde nedlagdes i Sovestilling i en Plankekiste; dog blev Planker ikke altid brugt, idet man nøjedes med Sten som Indramning, og af Planker i de talrige undersøgte Grave har man hidtil kun fundet forraadnede Rester, nok til at konstatere deres Benyttelse, men umulige at fremdrage til Opbevaring.

Nu er der i Vinding i Bededagsugen 1948 fremdraget hele to Kister, den ene endda i særdeles fin Stand. Jeg skal kortelig fortælle de nærmere Omstændigheder.

Der blev drænet paa en Engparcel af den Slags, som kaldes Engho'r, tilhørende Gaardejer N. Chr. Jensen, Sdr. Tyrgaard, og beliggende et halvt Hundrede Meter østen Vegen Aa en halv Kilometer Syd for Vinding Kirke. — Saa stødte Arbejderne paa nogle Planker dybt nede i Jorden, og tæt derved i samme Dræningsgrøft kom en Urne til Syne. Dræningsmester Richard Knudsen var straks klar over, at en nærmere Undersøgelse var ønskelig og gav mig Meddelelse om Fundet. Jeg tilkaldte Hr. og Fru Overgaard fra Holstebro Museum, og vi gik straks i Gang med Undersøgelsen. Urnen lod sig bjærge i store Skaar, som

Fru Overgaard kunde sætte sammen; den var vaseformet, ornamenteret og 20 cm høj. Efter en Smule Gravning kom endnu tre Lerkar til Syne; Stenene, som havde dækket Karrene, laa lidt forskubbede. Ogsaa

De fire først fundne Lerkar, sammensat af Fru Overgaard. Det største er 25 cm højt.

disse Kar maatte optages i Skaar. Vi var enige om, at vi stod ved en Lerkargrav, ikke særlig godt udstyret. Spor af Skelet kunde vi ikke vente at finde i den ringe Dybde, ca. 50 cm under Jordoverfladen, heller ikke Rester af en evt. Trækiste, og om nogen Indramning af Sten var der ikke Tale.

Første Plankekiste.

Det første Sæt af de konstaterede Planker laa et Par Meter længere mod Nord. Vi gravede dem ud. Af Beliggenheden af et Stykke Laarknogle i Kistens Bund kunde den gravlagtes Stilling rekonstrueres. Hun laa i Sovestilling med Hovedet i Vest og Ansigtet vendt mod Syd. Et Billede af en tilsvarende Gravlægning, Lisbjerggraven, er bl. a. reproduceret i Nicolaj Nielsens Danmarkshistorie for Børneskolen.

Vi optog syv Lerkar af forskellig Form og Størrelse; de fem stod i Fodenden saa tæt op ad Endeplanken, at denne havde trykket dem; i det sydvestlige Hjørne stod det sjette og omtrent foran Ligets Ansigt det syvende.

Kisten lod sig optage i ubeskadiget Stand; den var sammensat af syv Stykker: tre Bundplanker, to Side- og to Endeplanker. Som den stod afdækket i Graven, var den 40 cm dyb; de ca. 15 cm tykke Side- og Endeplanker var faldede sammen i Hjørnerne. Kistens indvendige Bredde og Længde var ca. 100 og 210 cm.

Paa Hovedets Plads optoges 7 romerske Glasperler og Brudstykker af 2 Bøjlenaale (Fibulaer) med indlagt Guld.

Begravelsen

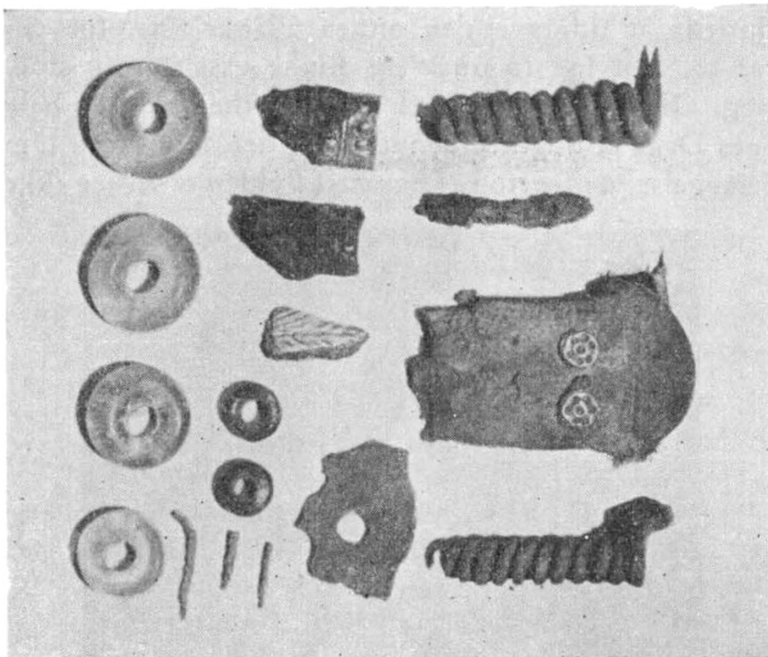
kan nu let rekonstrueres. En Bonde, som dyrkede den Jord, der nu hører til Gaarden Hadskjær, boede hyggeligt og rart i en skovrig Egn lidt østen for Veggen Aa. Hans Jernalderbolig var maaske en Smule fornemmere end det paa Hjerl Hede. Han havde de samme Husdyr som vi og dyrkede de samme Kornsorter. Vel levede han i Jernalderen, men hans Plov og Harve var dog af Træ, godt solidt Egetræ. Saa døde hans Kone, og han gjorde en stor Begravelse, lod hende jordfæste som Gaardmandskone. Kisten huggedes af Træ fra Gaardens Skov. Faa Skridt fra Gaarden slyngede Veggen Aa sig gennem Skoven. Her gravedes Graven, rigelig stor, 3 Meter lang og 2 Meter bred og godt 1 Meter dyb. Gravbunden planeredes, saaledes at Bundplankerne kunde nedlægges jævnt som et Stuegulv, Side- og Endeplankerne sattes paa Plads ovenpaa Bundplankerne. Og saa nedlagdes den døde i al sin Stads og med sine romerske Smyk-

En af Bundplankerne rejst paa Højkant i Veggen Aa,
i Bæggrunden Vinding Kirke.

ker, Bordstellet med Mad og Drikke sattes paa Plads i Kisten, og Laaget lagdes paa. Det røbedes os tydeligt som forraadnede Træstriber tværs over Kisten.

Og saa kunde man vel kaste Graven til? Saa let som hos os gik det nu ikke. Med fedt Ler og Sten, nogle saa store, at en Mand daarligt kunde løfte dem, de fleste dog mindre, rund- og overmurede man Kisten, hvorefter Graven næsten fyldtes med Sten indlagt i fedt Ler; nogle Kværnsten gik med i Fylden. Til sidst dækkedes Graven med Jord og — værnedes. Det sidste kan man vide aldeles bestemt, thi ellers kunde man ikke føje Tid efter anlægge en Grav ved Siden af. Man begravede den døde i den Tro, at Livet fortsættes efter Døden. Man troede, at ligesom

Romerske Glasperler og Brudstykker af Fibulaer.

Mennesket var besjælet, saaledes var ogsaa de Ting, som det fik med sig i Graven, til Brug i den nye Tilværelse.

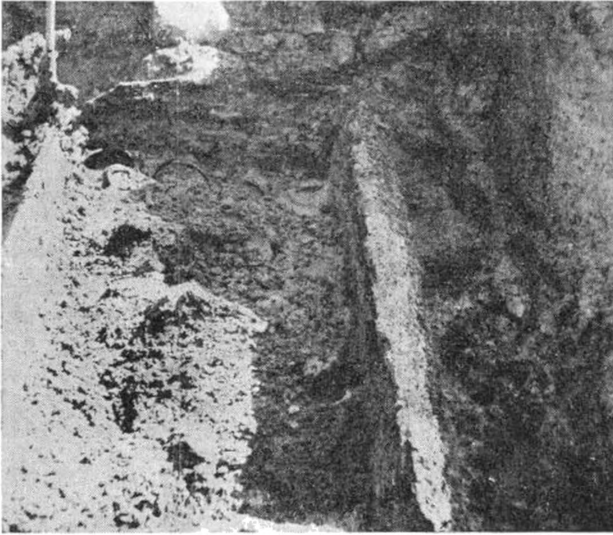
Afstanden i Tid og Rum fra »Kirkegaarden« ved Vegen Aa til den kristne Kirke ved samme Vegen Aa er ikke særlig stor, og Trinnet fra Jernalder-Bonden paa Hadskjær Mark til Andels-Bonden paa samme Jord i Dag er ikke uoverskuelig.

Vi havde imidlertid fundet

Danefæ,

hvilket betyder Daanefæ = dødes Gods og tilhører Kongen. Og nu er Kongen godt nok ikke identisk med Nationalmuseet, alligevel vil det have Guldet. Vi meldte Sagen til Nationalmuseet, som straks be-

sluttede at udgrave den anden Plankekiste, for der var to. Det tog to unge og flinke Assisterter stud. mag. Olfert Voss og stud. mag. Birthe Svane en halv Snes Dage at udgrave denne. Men den minutiøse Undersøgelse, de foretog – ogsaa af Fylden – vil jeg ikke

Man ser de svære Sideplanker og nogle delvist afdækkede Lerkar.

her beskrive, men hellere afvente Nationalmuseets egen Beretning. Graven var i Hovedsagen som den første. Nogle Afvigelser skal blot nævnes. Dybden var her kun 1 Meter, medens den første Gravs Dybde var 1,35 Meter. Der var kun to Bundplanker, hver 45 cm brede. Side- og Endeplanker saavel som Laaget var næsten ganske bortraadnet, kun de to Bundplanker var i god Behold. Endeplankerne stod paa Bundplankerne, som var 2,80 m lange; men Sideplankerne stod støttet paa Smaasten udenfor Bundplankerne, vel nok for, at man paa den Maade kunde faa den ønskede Kistebredde. Der stod fem Lerkar i Kisten, de fire i Fodenden og det femte omtrent ud for Ligets Bryst,

idet det formodes at have ligget i rituel Stilling. Af Skelet og Smykker fandtes intet Spor. Graven var ikke saa godt konserveret som den første. Alle Sten i Fylden var smaa og kunde uden Besvær fjernes med en Haand. Mellem Stenene i Fylden fandtes 38 Knuse-

Plankegrav Nr. 2 udgraves af Olfert Voss og Birthe Svane fra Nationalmuseet.

sten (haandstore Sten med Slidflade). Forekomsten af saa mange Knusesten kan vel ikke bero paa et Tilfælde og vidner i hvert Fald om Boligens Nærhed.

Den fjerde Grav.

Det er min Erfaring, at der paa en Engskraaning som denne næsten altid findes Ildsteder af ubestemmelig Art. Jeg fandt snart et saadant ca. 100 Meter søndenfor de ovenfor omtalte Grave. Det røbede intet, som lod sig forklare tilfredsstillende. Maaske dog en sort Plet kunde hidrøre fra en forvitret Urne. Snart efter førtes Dræningsgrøften gennem Stedet, og i en halv Meters Dybde stod tre Lerkar, hvoraf de to først an-

toges at være ubrændte, hvad de dog ikke var. De tilhørende Sten laa over Karrene. Igen en primitiv Lerkargrav — eller? Det er jo klart, at naar man brugte at ofre Mad til de hensovede i Lerkar, saa er det tænkeligt, at her kun er Tale om et Offer til en kær afdød, hvis Grav de og ikke vi kendte.

Omtrent midt mellem de to Plankegrave umiddelbart under Plovfuren fandtes en Grube brændte Ben og mellem disse en forbrændt Fibula jævnaldrende med dem i den første Kiste. Nogen Urne som Beholder for disse Ben kunde ikke konstateres. Den fra Bronzealderen nedarvede Skik at brænde de døde var altsaa ikke gaaet af Mode i romersk Jernalder. Og vi kan skønne, at religiøs Uenighed i Vinding er af gammel Dato. Men Uenigheden var dog ikke større, end at man kunde benytte den samme Kirkegaard.

— Nogle Lerkarskaar et Par Skridt derfra, tilsyneladende en sammensunken Urne, lod sig ikke med Bestemthed tyde.

De to Plankegrave skal nok dateres til den romerske Jernalders første Periode, vel det andet Aarhundrede e. K. Afstanden mellem dem var to Meter, og de laa ganske solrette. Store samlede Gravpladser fra samme Periode er afdækket andensteds, f. Eks. i Lisbjerg og Verring. Se bl. a. herom i »Det danske Folks Historie« I. Side 226. Men først nu er der her i Landet bjærget Plankekister, den første og bedste af Amatører, den anden af Fagfolk. Med nogen Skinsyge ser Fru Overgaard dem gaa til Nationalmuseet.

Jvf. dette Stykke med E. Trydes Artikel, Aarvog 1934 S. 67.

BREVE FRA TREAAARSKRIGEN

Ved *H. P. Hansen.*

Under et Besøg af Rentier *Kr. Vestergaard* fra Hemmet omtalte Manden, at han for Tiden havde en Snes Soldaterbreve fra Trearskrigen, og da den Slags er temmelig sjældne, bad jeg om at laane disse, da Brevene muligvis indeholdt Stof, der kunde have Interesse for Aarbogens Læsere.

Det drejer sig om 5 Breve, der er skrevet af *Niels Kristensen Vostrup*, Nr. 70 ved 2. Forstærkningsbataillon 2. Kompagni; et Par Breve fra Faderen, *Christen Nielsen*, der var Invalid fra Sehested 1813, og som døde i Vostrup 1861, samt nogle Breve fra Niels's Søskende og Venner.

Indholdet er temmelig tyndt, og det meste har kun Interesse for Familien, hvorfor der ikke kan være Tale om at gengive Brevene i deres Helhed. Det første er fra en Soldat, *Jens Chr. Sørensen*, og det er dateret Kohling ¹⁾ den 16. Juni 1848. Her er et Uddrag:

Jeg har ikke været i noget Slag endnu, men jeg ved ikke, hvad Time, jeg maa af Sted, thi Fjenden ligger lidt udenfor Kohling og vi ligger lidt fra paa denne Side, vi skal til Kohling hver 3de Dag for at gjøre Feltvagt, det er ikke saa besværligt for os, som I synes hjemme, thi vi gaar med frit Mod og er godt fornøjet, ihvor vi skal vandre hen, thi den gode Gud vil vist hjælpe os allesammen, naar vi

¹⁾ Gamle Folk sagde ikke Kolding men *Köling*, altsaa med langt o.

trænger. Nu mener jeg, at det er i en fuld Arbejds-
tid herhjemme og maaske, at der er faa Karle til
det. Det var jo en stor Glæde for mange, om de
kunde komme hjem til eder, men de maa i Stedet
bære den røde Kjortel og tilhørende Vaaben — —

Det næste Brev er fra Faderen, men Skriften er saa
smuk og sikker, at det utvivlsomt er skrevet af én,
der er vant til at bruge Pennen, selv om Stavemaaden
ikke altid er heldig.

Kjære Søn.

Efter din siste Skrivelse til Christen og seenere
flittig hilsen fra dig med *Kjeld Villadsen* fra Bork,
hvoraf vi seer, at i nu ligger i Colding. og da han
forleden Dag kom fra Skjern og havde været i Bec-
gaard kom han med bud fra Hans Nicolaj, at der
som vi vilde have noget Skikket til dig saa vilde
han besørge det med en vis Mand fra Aadum som
i næste Uge kjører til Colding. hvorfor vi hermed
sender dig en liden Pakke som indeholder 1 Skjorte
1 Par lange Strømper og lidet stopgarn og tillige
en liden Kasse med Smør som vi ikke tvivler om
skal blive dig overleveret dersom i indnu er i Col-
ding og er i madseeret derfra og ikke er i Nærhe-
den faar han at tage Pakken med hjem igjen.

Hvad ellers vores Skrivelse Angaaer da er vi alle
Gudskelov ved God helbred og Sundhed og vor
Ønske er at dette vor Brev maatte træffe dig i be-
ste Velgaaende og saa slutter vi hermed med en
meget kjærlig Hilsen fra os alle til dig, og forglem
ikke at Hilse dinne Kammeratere, og vi anbefaller
eder eders fremtids Skjebne under Guds varetægt.

Vostrup den 9de December 1848.

Christen Nielsen.

Det første af de bevarede Breve fra Niels Chr. Chri-
stensen Vostrup lyder:

Kolding, den 18. Februar 1849.

Kjære Brødere.

Jeg takker eder mange Gange for den Fornøjelse, at I besøgte mig. Det var mig en stor Glæde, især da det er gaaet saaledes, at jeg ikke kan komme hjem nu for det første. Ja, endskjønt jeg var ganske forsikret om, at jeg nok skulde have kommen hjem, men jeg maatte en ganske anden Vej, for just den Dag, som jeg maatte have afleveret mit Tøj og faaet Permission, kom der Ordre, at vi straks ufortrødent skulde stille og være færdig til Afmarsch og saa rejste derfra om Middagen d. 14. Januar og kom hertil Kolding den 16. Januar, og straks, da vi kom til Byen, kom jeg paa Vagt. Det var just ikke saa behageligt, da vi havde marscheret strængt og Klæderne var gjenneblødte, men saa om anden Dagen kom jeg i mit gamle Kvarter. Der vilde jeg gjerne have været, men det kan blive godt, for jeg har faaet en god Kvarter, nu ligger jeg ene hos en Tømmermand og har det ret godt, men jeg er bange, at vi bliver ikke længe her i Byen, for der skal saa mange til Fredericia for at arbejde paa Volden. Ja de siger, at der skal ligge en 6000 Mand i den lille hol ogsaa vil det bliver daarlig baade med Natteleje og Underholdning. Hvad ellers min Skrivelse angaar, da kan jeg tilmelde dig, at jeg har mit Helbred og Sundhed, og jeg ønsker, at det samme maatte være Tilfældet med eder. Ak ja, det er en vigtig Ting for os alle, for nu lakker det hen ad Tiden, og de siger, at Vaabenstilstand er opsagt, og saa maa den gode Gud vide hvor vi skal hen, men jeg ønsker og beder den almægtige Gud om, at han vil ledsage mig, hvor jeg skal rejse hen. Nu ender jeg min Skrivelse denne Gang med en kjærlig Hilsen til eder alle sammen baade Forældre og Sødskende.

*Niels Christian Christensen
Vostrup.*

Af et Brev fra Faderen dateret Vostrup d. 19. April 1849, men uden Underskrift, fremgaar det, at Niels har skrevet et Brev fra Dybbøl den 7. April, som først naaede til Vostrup den 18. Faderen fortæller, at *Jens Nielsen Fjerbæk* ligger paa Fregatten »Tehs« i Nord-søen forved Elbmundingen, men ellers er der intet Nyt.

Fra den 11. Maj 1849 er der et Brev fra Niels, skrevet i Røjle ved Strib, og deri hedder det:

— — jeg har rigtignok haft strenge Strabadser, siden jeg skrev dig til sidst. Den 22. April kom vi til Jylland, og den 29. var vi ved Kolding, og da var der en haard Slag og vores mistede mange, men vi var ikke inde i Byen, for vi laa lidt udenfor Byen for at dække Reserverne, og saa laa vi der omkring paa Marken imellem Kolding og Fredericia, og den 29. kom vi til Fredericia, og der havde vi det godt, for der var vi i Huse hver Nat, og der talte jeg med *Hans Mortensen*, *Styg* og *Christen Pedersen*, og jeg skulde hilse dig fra ham, at han ventede et Brev fra dig. Hans Adresse ved jeg ikke, men det kunde du faa at vide hos *Niels Christian Knudsen*, og den tredie drog vi derfra igjen, og da var Slag igjen, men da lod Fjenden dem drive til Kolding, men d. 7. kom de igjen, og da drev de os tilbage til Fredericia, og da var vi de sidste, der kom i Byen, og nu har de belejret Byen og forskanset dem godt, og vores kunde nok skyde deres Forskansninger ned, men de tvinger Bønderne til at arbejde for dem, saa at vores ikke skal skyde dem, men de har skudt nogle af dem, for de fyrer paa hverandre hver Dag, for det er tungt for disse Bønder, der er i Eggen. Den 9. kom vi til Byen, hvor vi nu ligger — — —

Niels's Broder, *Christen Christensen*, skriver d. 24. Maj 1849 og fortæller blandt andet:

— — Jeg kan tilmelde dig, at der har ogsaa været Tyskere her i Egnen. De kom fra Sdr. Omme ad Præstebro og ad Tarm, og derfra til Holmgaard i Lem. Der logerede de om Aftenen mellem den 21. og 22. Maj, og derfra til Ringkjøbing for at gjøre Fordring paa Havre, men hvor meget, det ved jeg ikke, og samme Dag igjen tilbage til Holmgaard den Aften, og saa trak de samme Vej tilbage sønder paa. Der var mellem 30 og 40 Mand, Hestefolk, og der siges, at det skulde være fra Lejren, men om det er sandt, ved jeg ikke — —.

Om det samme »Besøg« af tyske Soldater fortæller *Mads Hallem* i et Brev dateret Tarm d. 26. Maj 1849:

— — Jeg vil lade dig vide, at her kom saa vel en 30 Mand af de fjendtlige og kom fra Vejle og rejste her norden om ved *Cresten smædegaars* og til Ringkjøbings Amtmand, og om 2 Dage kom de samme Vej tilbage uden at komme nogen Steder ind i Tarm, og nu siger de, at der skal være kommet en Del til Grænsen i Gaar den 25., men om det er sandt, og hvor de rejser hen, ved jeg ikke. I Ribe er der af de fjendtlige og i Varde venter de dem hver Dag i Riverhus Amt er de ordret til at levere Foderatie, Fødevarer og Penge, men det har de negtet og vil ikke, og hvor længe vi andre kan blive fri, ved vi ikke. Nu har jeg ikke mere at skrive om — —. Nu skal jeg om til Hans Laursen og have mig en Pons, og havde I andre været her, kunde I passende faaet en med.

Den 30. Maj 1849 skrev Dragon *Peder Frandsen* (Sdr. Vium) ved 5. Dragonregiments 4. Eskadron fra Padborg et Brev til Niels Chr. Christensen, og deri hedder det blandt andet:

— — Vi haver ikke haft megen Frihed siden den 23. April. Da var det en haard Dag, og den 3. og 7. Maj var vi ogsaa med, men vi maa takke den

gode Gud, som befriede os fra Fjendens gloende Kugler, thi vores Eskadron havde endnu ikke forlist kuns 2 Mand, som blev tagen til Fange og en Hest, som blev Skudt. Nu siges der jo forvist, at de russiske Tropper ligger i som skulde komme os til Hjælp, men vi ved jo ikke, om det er sandt eller ej. — —

Og fra *Christen Frandsen* findes et Brev, skrevet i Emmestrup den 29. Juni 1849, hvori Brevskriveren fortæller, at de har fuld Vagt hver anden eller tredie Dag, at de i Foraaret laa meget af Tiden paa Marken — det var koldt at ligge forved Hesten, — og han nævner, at Tyskerne jo ogsaa har været ude »ved vort Hjem og har taget og plyndret meget nogle Steder. De har taget 150 Kreaturer af de bedste, de kunde opsøge i Skjern og deromkring. Ja, Gud skal vide, hvorlænge disse grusomme Tyskere skal saaledes græsere — —«.

I et Brev, som Niels skrev hjem fra Gelsted paa Fyn d. 13. September (1849) skriver han blandt andet: — — i denne Tid har vi bjerget vores Hør og har faaet vores Rug høstet og her er en temmelig god Rugavl paa Fyn, og jeg haaber, at det ogsaa er nogenledes for eder, men der er mange Steder, at de har lidt en betydelig Tab baade af vores og af fjendtlige Tropper, og jeg ser tillige af eders Brev, at I har faaet Tyskernes Besøg anden Gang, og I maatte levere Korn til dem og tillige kjøre med det — — —. Og saa hedder det: — — for det første er der dog Vaabenstilstand, som er allerede en god Ting, at vi har faaet Rolighed — — —. Videre fortæller Niels, at de med det første skal rejse til København, at en Del skal permitteres, han haaber at slippe hjem, men der skal dog blive 40 Mand liggende af hvert Kompagni, »men jeg vil

haabe til det bedste og har en god Tro, thi ved Troen bliver vi salig«.

I Sommeren 1850 er Niels kommen til Fyn. Han skriver fra Nr. Lyndelse den 9. Juli hjem, i Brevet fortæller han, at han nu er flyttet til Nr. Lyndelse, som ligger $1\frac{1}{4}$ Mil sønden for Odense, og her har jeg en rigtig god Kvarter — — —

Den 6. Juli var vi samlet den første Gang, og da talte vores Regimentskommandør, som er Oberst Ræder nogle faa Ord til os, om at vi i Dag mindedes Dagen d. 6. Juli fra i Fjor om Slaget ved Fredericia, da Gud var med os og gav os Sejren over vores hovmodige Fjender. Ja det havde jeg rigtignok selv erindret i Forvejen, Mindet om denne Dag, endda der var saa mange af vores Kammerater, som beseglede deres Troskabsed med deres eget Blod. — — Her siges nu forvist, at der er sluttet Fred med Prøjsen og det tyske Forbund, og at vi nu snart skal til at rykke ind i — — — og nu maa Gud vide, hvorledes det gaar — — inden de vil godvillig overgive dem — — —.

Det sidste Brev, der er bevaret fra Niels Chr. Christensen, er skrevet i Slesvig den 26. November 1850, og deri hedder det blandt andet:

— — min sidste Rejse her til Slesvig gik mig ganske godt, men vor Stilling her er endnu den samme, som den Gang vi kom hertil, og der er heller Udsigt til nogen Forandring, indskjønt at Rygterne har været gode i den sidste Tid, at Østrigerne skulde komme og afvebne Tyskerne, men det gaar vel med Østrigerne som med Russerne, for der har været Sammenstød med Patrolierne og Forposterne og Natten imellem den 22. og 23. brente der et Par Steder i Borkendorf og der blev nogle Mand — —

Niels's Broder, Thomas, der ligeledes var »inde«, skrev hjem fra København den 12. April 1851, og i Brevet fortæller han, at *Jens Andersen* er bleven Kompagniskomager, og at *Jeppe Christian* er kommen til første Forstærkningsbataillon, som ligger i Flensborg — og eftersom han skrev tror jeg vistnok han gjorde en god Rejse herfra og dertil, thi de faar 6 Skilling mere som vi andre om Dagen, og hvad Tjenesten angaar, da bliver det vist ikke saa strengt der som her. Hvad Tjenesten angaar for os, da bliver det jo udført paa det strengeste — —. Med stor Glæde ser jeg af min Kammerats Brev, at min Broder Niels Christian vist kommer hjem og med Guds Hjælp haaber jeg, at Tornysteren ej skal trykke hans Skuldre og Marchen trætte hans Ben mere i denne Tjeneste — —.

Den 24. April s. A. skriver Thomas fra København hjem til Niels, og af dette Brev fremgaar det, at Niels kom hjem den 19. s. M., og at Thomas har modtaget Smør og Ost hjemme fra. Han haaber, at han maa beholde Helsen og Sundhed, »saa kan alting gaa med Munterhed og Placer«, og videre hedder det:

I Dag er det Flyttedag her i Kjøbenhavn, og da er vi fri for — — jeg har ogsaa været ude og mente, at jeg skulde have tjent en Snes Daler, men det blev saamænd endt med 20 Skilling, og saa blev jeg ked af at staa paa Gadehjørnerne og gabe længere, thi Gaderne var næsten fulde af Bissere og Soldater, saa det kunde ikke blive til noget. — —

Det sidste Brev i Samlingen fra Thomas er ogsaa skrevet i København, den 31. Maj s. A. Han fortæller: — — I Morgen er det Søndag, da skal vi til at have vores Stue udvasket til Pinsefesten — —; men ellers indeholder Brevet ikke noget af Interesse.

VESTERHOLM VED HERNING

Af G. Bützow-Rohde.

I tilslutning til artiklen i forrige hæfte om uldtøjskøbmanden Søren Truelsen vil det maaske være paa sin plads at give et kort rids af gaarden Vesterholms historie ¹⁾, den gaard som al sin tid har været i slægten Truelsens eje.

Man kan maaske med nogen ret sige, at gaarden ikke har nogen egentlig historie bag sig, den er kun godt og vel 150 aar gammel, og det er jo ingen alder for en slægtsgaard, men den har paa et tidspunkt, da herredet var spredt og tyndt befolket, da afstandene var store og samfærdselsmidlerne mere sparsomme end man i dag gør sig noget begreb om, huset en af egnens pionerslægter, som gennem flere generationer ved hæderlig vandel og godt købmandsskab vandt indflydelse og godt omdømme, og gaarden blev en af de grundpiller, omkring hvilke egnens senere opblomstring fandt sted.

Gaarden Vesterholms historie kan føres tilbage til tiden umiddelbart efter stavnsbaandets ophævelse i 1788, da der blev taget kraftigt fat paa landboreformerne. Bønderne, der tidligere havde været fæstebønder under hovedgaardene, blev selvejere, og jordfællesskabet blev lidt efter lidt afskaffet.

Fra Herningsholm, der paa den tid ejedes af kammerherre Holger Sehested, blev bøndergodset ogsaa efterhaanden bortsolgt. I 1791 afstod han selve herregaarden til den da endnu velstillede Morten Westrup, som i nogen grad fortsatte udstykningen. ²⁾

1) H. P. Hansen: Midtjyllands ældste Handelshus.

2) P. Stavnstrup: Herningsholms Historie.

Jens Christensen Møller fra Birk i Gjellerup, en mand der gav sig en del af med opkøb og udparcelering af gaarde, købte ifølge skøde af ²³/₁₁ 1792 af Westrup, parcellerne no. 18–28 af Herningsholms hovedgaard. Med jorden fulgte 8 fag af laden paa Herningsholm, et lille svinehus og anden mindre bebyggelse. Paa denne jord opførte Jens C. Møller gaarden Nørholm. Nogle faa aar senere frasolgte han 2 tdr. hartkorn af jorden, nemlig 1 td. til ejeren af Lillelund, Peder Madsen, og 1 td. (parcellerne no. 25 og 26¹⁾) beliggende østen til Lillelund til Gravers Troelsen (søn af Troels Grauersen med kendingsnavnet Troels Vaade). Købesummen var 520 rdl.

Paa Herningsholm købte Gravers Troelsen derefter et 4 fag hundehus, »som dog var 10 alen vid«, og af træet herfra byggede han sit stuehus, ejendommen kaldte han »Heedager«, i 1802 omtales gaarden første gang som »Vesterholm«.

Skødet er dateret ²⁰/₆ 1794 og tinglyst paa Hammerum herredsting ⁵/₇ 1794. Ifl. en den 4. oktober samme aar foretagen taksationsforretning til brandforsikring, beskrives ejendommen saaledes:

»Graus Vaades gaard er opført af Eege under og »fyhr over Tømmer, Leer-vægge og Straae Tække, »sammenblandet med Lyng, Hartkornet er 1 Td. »Hovedgaards Taxt fra Herningsholm.

- I. Stuehuset, syden Gaarden 5 Fag, forsynet med Vinduer, Døre og Loft, og 1 Skorsten, værd à Fag 16 Rdl. er . . . 80 Rdl.
 II. og Udhuset er 8 Fag à 5 Rdl. er . . . 40 »
-
- er 120 Rdl.

1) Ikke no. 27 og 28 som nævnt i Hardsyssels aarboeg 1947, s. 30.

Allerede faa aar efter, i 1796, sælger Jens C. Møller igen 2 parceller af sin jord (no. 23 og 24) med 7 skp. 3 fjdk. $1\frac{3}{5}$ alb. hartkorn til Gravers Troelsen for en købesum af 430 rdl. Skødet var dateret $16\frac{1}{6}$ 1796 og tinglyst $24\frac{1}{3}$ 1798.

Gravers Troelsen var en flittig og arbejdsom mand, men ikke velstillet. Ifl. traditionen havde han kun penge, saa han kunde købe en gammel hest, men konen medbragte en graa ko. Han maatte altsaa laane sig frem, hvad der tydeligt fremgaar af ejendommens første behæftelser. Hos kammerherre Sehested opnaaede han en 1. prioritet paa 400 rdl. og hos Morten Westrup en 2. prioritet paa 99 rdl. I juni termin 1800 blev 2. prioriteten indfriet, men to aar senere maatte han igen laane et lignende beløb, denne gang hos naboen Peder Madsen.

I 1796 har Sehested opsagt sit tilgodehavende. Hvordan prioriteringen derefter blev ordnet, vides ikke, men i Juni termin 1806 tinglyses en ny panteobligation paa 800 rdl. til pastor P. Randrup i Nørre Felding.

Ved statsbankerotten i 1813 omskrives gælden til 800 rbl. sølv værdi, at forrente med 2 %/o. Senere forhøjes renten til 4 %/o og i 1822 til 5 %/o i sedler. I 1824 indfries iøvrigt gælden til pastor Randrup ved betaling af 600 rbd. sølv.

I Løbet af den første halve snes aar, hvor Gravers Troelsen havde gaarden, blev der foretaget mange forandringer, tilbygninger og udvidelser. Om disse faar man et tydeligt indtryk gennem en den $9\frac{1}{1}$ 1804 foretaget vurdering, hvor ejendommen nu beskrives saaledes:

- I. »Stuehuset syd i Gaarden 10 Fag, 9
- »Alen dyb, Ege under og Fyhr Over»

	»tømmer, Tavlmur og Lervægge, »Straae og Lyngtag, 2 Stuer og 2 »Kamre, Bagstue, Kiøkken og Bryg- »gers med fornøden Loft, Vinduer »og Dørre, samt en Bagerovn og 2 »Skorstene af raa og brændte Sten i »Piben	400 Rdl.
II.	»Øster Hus 9 Fag 8 Alen dyb, Ege »under og Fyhr Overtømmer, Ler- »vægge etz., Fæehus, Faarehus og »Lade	110 »
III.	»Nordre Hus 12 Fag 8 ¹ / ₂ Alen dyb »(som forrige), Vognport, Lo og »Lade	240 »
IV.	»Vester Hus 10 Fag 8 ¹ / ₄ Alen (som »forrige), Hestestald, Lo og Lade .	150 »
		<hr/> ialt 900 Rdl.

Det var stadig fremgang og udvidelser. Vel har Gravers nok været en flittig mand, men heldet og tiderne har sikkert været ham gode følgesvende. Man maa erindre, at perioden efter aarhundredskiftet bragte landbruget gode indtægter, idet landet, til stedse stigende priser, exporterede korn til de i Nordtyskland stationerede tropper.

Efter at Danmark i 1801 var kommet med i krigen, kom landets pengevæsen i en ynkelig forfatning, idet der var udstedt saa store seddelmængder, at kurantbanken ikke saa sig i stand til at indløse disse, og statsbankerotten i 1813 blev følgen. Der opstod fuldkommen økonomisk kaos, som medførte de besynderligste tilstande, bl. a. med hensyn til prioritetsforholdene. Prioritetsgælden var jo fastsat til et bestemt beløb. Hvis en debitor derfor vilde af med sin faste

gæld, behøvede han blot at realisere en værdifast genstand, f. ex. en hest eller en ko, som han fik betalt med sedler efter sølvværdi, og han kunde nu med disse penge indfri sine prioriteter, ganske som tilfældet var under inflationsperioden i Tyskland efter den første verdenskrig. En stor del af de nye selvejere benyttede sig af denne fremgangsmaade og blev i disse aar befriet for en tyngende gæld. Noget kunde tyde paa, at ogsaa »Vesterholm« har faaet sine prioritetsforhold sanerede paa denne maade, idet Gravers Troelsen næppe er gaaet med til at lade sin gæld til pastor Randrup omskrive til sølvværdi, uden paa en eller anden maade at have faaet en passende godtgørelse.

I 1816 ¹⁾ døde Gravers Troelsen, og enken Maren Christensdatter beholdt gaarden, indtil hun ifl. skøde af ⁹/₂ 1824 overdrog den til den ældste søn Troels Gravesen for 800 rdl. sølv, idet hun ved aftægskontrakt samtidig forbeholdt sig underhold for livstid.

Troels Gravesen maatte ved overtagelsen ved pantsikkerhed i ejendommen fyldestgøre sine to umyndige brødre Peder og Christian for deres fædrearv 41 rdl. til hver.

Troels Gravesen byggede nyt nordhus, der var stuehus indtil Søren Truelsen atter ombyggede det, og iøvrigt tilbyggede og ombyggede han gaardens forskellige længer, saaledes at en den ¹⁶/₁₁ 1831 foretagen vurdering nu angiver taksationsværdien til ca. 1600 rdl.

Det var omkring dette tidspunkt, eller nærmere betegnet i 1827, at handelen paa Vesterholm tog sin begyndelse.

Oprindelig var der naturligvis ingen butik. Kunderne blev expederet i Troels Gravesens dagligstue,

¹⁾ Ikke 1820 som angivet i forskellige trykte kilder.

men efterhaanden maatte der skaffes yderligere plads, ikke alene til varerne, men ogsaa til kunderne, idet mange af disse kom agende langvejs fra. De skulde have befordringen i stald og ofte yderligere beværtes.

Stadig udvides ejendommen. I 1850 blev der paany foretaget vurdering. Denne gang blev bygningerne taxerede uden de udvendige mure, og vurderingen yder paa ialt 1290 rdl. Det nye stuehus blev efterhaanden indrettet saaledes, at der toges særligt hensyn til forretningens tarv. Efterhaanden blev gaardens andre længer ogsaa forbedrede, saaledes at man omkring 1865 finder gaarden som en firelænget, samlet enhed ¹⁾ bestaaende af stuehuset med lagerrum, storstue, butik og kontor, dagligstue, sove- og gæstekamre, køkken og bryggers mod nord, — heste- og kostald samt lo og hakkelsesrum mod øst, — lagerrum, faare- og svinesti samt gæstestald mod vest, medens længen mod syd indeholdt stuehus, et mindre lagerrum og den i 1849 opførte agerum lade (en af de første paa egnen). Der var to porte, en i det sydvestlige og en i det nordøstlige hjørne. Udenfor stuehuset var der mod syd tilbygget aftægtshus og vognskur. Udenfor bryggerset mod vest og i et lille rum ved siden af indkørselsporten var en brønd, og i porten fandtes vandtrug til dyrene.

I det sydøstlige hjørne paa gaardspladsen var opført et trælastskur. Dette blev senere, da handelen med trælast ophørte, benyttet til vognskur.

Troels Gravesens søn, Søren Truelsen, flyttede ved sit giftemaal i 1853 ind i aftægtshuset. 5 aar senere overtog han og fik skøde paa gaarden. De nygifte byttede nu roller med forældrene, idet Søren tog bolig i stuehuset, medens de gamle maatte i aftægtshuset.

¹⁾ Se grundplan i H. P. Hansen: Midtjyllands ældste Handelshus.

Skødet er dateret $16/6$ 1858 og angiver Vesterholms jorder paa dette tidspunkt saaledes:

Matr. no. 2 af Vesterholm 2 td. 3 skp. 1 fjdk. $1\frac{3}{4}$ alb.

Matr. no. 6 af Laulund 2 fjdk. $2\frac{3}{4}$ alb.

Matr. no. 4 a af Vesterholm og Lillelund 1 skp. $2\frac{3}{4}$ alb.

Købesummen fastsattes til 6000 rdl., hvortil kom aftægtspligt overfor forældrene, saalænge de lever, samt yderligere forpligtelse til at udrede ialt 9,600 rdl. til deling mellem 3 yngre brødre; det var dengang, sønner arvede forlods for døtre.

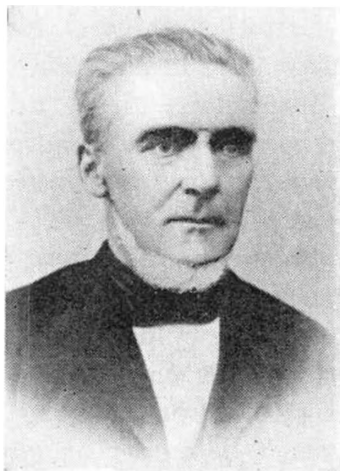
Omtrent paa dette tidspunkt var Vesterholm, foruden at være købmandshandel, hvor folk fra egnen mødtes for at handle og købslaa, blevet et slags aandeligt centrum for egnens befolkning, idet saavel gamle Troels som Søren begge var ivrige tilhængere af dommerbevægelsen, og folk kom langvejs fra til Vesterholm for at deltage i de møder og gudstjenester, der afholdtes paa gaarden, og i mange aar var Vesterholm samlingsstedet for denne sekteriske bevægelse.

I disse og følgende aar købte og mageskiftede Søren Truelsen forskellige parceller, saaledes at jordarealet efterhaanden blev noget udvidet. Endelig købte han i 1878 nabogaarden Nørholm og flyttede forretningen hertil, saaledes at Vesterholm fra omkring dette tidspunkt vendte tilbage til en mere ubemærket tilværelse som almindelig landbrugsejendom.

Truelsen boede paa Nørholm i 16 aar og drev herfra Vesterholm, der stod delvis ubeboet. Bygningerne forfaldt lidt efter lidt, de var gamle og kunde ikke modstaa tidens tand. En større istandsættelse var derfor nødvendig, og han lod opføre et nyt stuehus samtidig med, at udhusene blev grundig restaurerede, saa

ledes at hele gaarden var i fin stand, da han den 1. november 1894 igen flyttede tilbage til Vesterholm.

Søren Truelsen drev sin gaard mønsterværdigt. Han sparede hverken paa udsæd eller kunstgødning, og han sørgede for til enhver tid at have de bedste redskaber, men han ventede ogsaa at se resultater.

Søren Truelsen.

I 1902 opførtes en ny kostald og aaret efter en ny heste- og svinestald.

Truelsen var efterhaanden blevet gammel. Han ønskede sig frigjort for de daglige pligter, og han afstod derfor den $\frac{1}{11}$ 1905, faa aar før sin død, gaarden til den yngste søn, Christian Truelsen, for en købesum af kr. 20,000 – vel nok en lille skilling under den virkelige værdi.

Gaardens areal var paa daværende tidspunkt omtrent det samme som nu, ca. 50 td. land, men med en besætning paa 5 heste, 10 køer, 10 stk. ungvæg og 5 kalve.

Den $\frac{9}{10}$ 1923 hjemsøgte gaarden af en alvorlig ilde-

brand, hvorved udlængerne nedbrændte ¹⁾). Ilden opstod antagelig som følge af kortslutning i den elektriske installation i gaardens sydvestlige hjørne, og da en kraftig vind fra vest-sydvest bar ind over gaarden, havde ilden hurtigt ompændt alle udlænger.

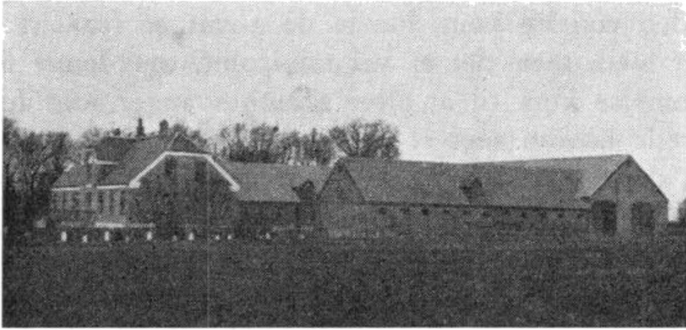
Det tog nogen tid, inden Herning brandsprøjte ankom til stedet (det var inden motorsprøjtens tid), og da den endelig kom, havde de glemt at faa straalørøret med, men det er vel tvivlsomt, om denne forglemmelse kom til at blive skæbnesvanger, idet ilden allerede havde faaet et kraftigt tag, navnlig i sydlængen, der var straatækt og fyldt med hø, hvor der var rig næring for ilden. Den østre længe, hvor der bl. a. havde været kostald, modstod delvis ildens angreb, idet den var bygget meget solidt med jernbjælker og murede hvælvinger til loftet. Skønt loftet var fyldt med hø, hvor ilden brændte i flere timer, var det praktisk talt kun taget, som tog skade. Ogsaa stuehuset reddedes fra ilden, men var dog en overgang stærkt truet. Altfor mange tjenstvillige mennesker fra omegnen og tilstrømmende nysgerrige fra byen hjalp med at flytte bohavet ud paa marken med det resultat, at meget blev slaet i stykker og ødelagt i det almindelige virvar. Alle dyr undtagen hunden blev reddet.

Forsikringssummen var uheldigvis kort forinden blevet nedsat, saaledes at der kun ydedes en erstatning paa kr. 17,000, medens genopførelsen alt i alt kom til at koste kr. 47,000.

Chr. Truelsen havde længe fundet, at gaardens forskellige længer var forkert placerede. Der var nu en lejlighed til at raade bod herpaa. Han nedbrød derfor det gamle stuehus, skønt dette endnu ikke var

¹⁾ Herning Avis ^{10/9} 1923.

udtjent, og opførte ganske som i de helt gamle dage et nyt ved sydenden af gaardspladsen med udsigt over de vidtstrakte enge ind mod Herning, hvor man i det fjerne ser byens konturer. Kostald og svinesti blev samlet i vestsiden, laden mod nord, medens der i den østre længe blev indrettet hestestald, værksted, red-

Vesterholm (fot. 1948).

skabsrum og garage. Møddingen blev nu, i modsætning til tidligere, anbragt udenfor gården ved nordenden af kostalden.

To gange har Vesterholm haft besøg af tyskerne, første gang da tyskerne i 1864 trængte op gennem Jylland; de kom ogsaa til Herningegnen, hvor de fra Vesterholm rekvirerede hest og vogn. Anden gang var i besættelsestiden under den anden verdenskrig, hvor de i en periode benyttede en af de store kornstakke udenfor gården til stude for en udkigspost. En kornstak skal jo for at holde regnvandet ude være godt tilspidset i toppen, men tyskerne lavede i stedet en fordybning, saaledes at de kunde ligge skjult deroppe. Da stakken senere skulde ind til tærskning, viste den sig at være ødelagt af regnvand. Paa et mindre areal af jorden opførte tyskerne en halv snes træskure til ammunition og et vagthus. Da tyskerne efter kapitu-

lationen drog syd paa, var der en enkelt nat indkvarteret 200 mand paa Vesterholm og 600 mand i de foran nævnte træskure.

Fraregnet branden og den deraf følgende genopbygning skete der i Chr. Truelsens ejertid ingen væsentlige begivenheder i gaardens historie. Nogle mageskif-

Mindesten ved indkørselen.

ter af enkelte parceller fandt sted, men i det store og hele forblev arealet nogenlunde uforandret. Kun besætningen blev i aarenes løb noget forøget, saaledes at den nu bestaar af ca. 5 heste, godt og vel en snes køer, et lignende antal ungvæg og mere end det dobbelte antal svin.

Da gaarden i 1944 havde existeret som selvstændig ejendom i 150 aar og i hele denne periode uden afbrydelse været i slægtens eje, opsattes i hegnets sydøstlige hjørne en mindesten med initialer og aarstal for gaardens forskellige ejere gennem aarene.

I 1946 overdrog Chr. Truelsen for en købesum af kr. 130,000 gaarden til sin ældste søn Søren Truelsen og sin svigersøn maskinfabrikant Agner Chr. Flensborg, der i fællesskab har fortsatgaardens drift.

Ejendommen henligger endnu i den skikkelse, hvori den efter branden blev genopbygget, og det kan med sikkerhed siges, at der intet mere er tilbage af den oprindelige gamle gaard, kun minderne, overleveringerne og arkivernes tørre fakta kan berette om det liv, der her levedes i det svundne halvandet sekel; men jorden er den samme som den, hvor Gravers Troelsen stak sit første spadestik, og den giver stadig brødet til efterkommere af hans slægt, og den kan, om den ellers kunde tale, berette om en begyndelse under trange kaar, om medgang og modgang, saaledes som disse altid veksler gennem de skiftende slægtled.

BOGANMELDELSER

P. Nørskov Lauritsen: Hjerm Sogn, en historisk Beskrivelse. 1. Bind. A. C. Normanns Forlag, Odense. For ikke mindre end 35 Aar siden begyndte Forfatteren, der dengang var Lærer i Hjerm sdr. Skole, men paa Grund af daarligt Helbred maatte søge Afsked og siden har boet i Viborg, at arbejde med Hjerm Sogns Historie. Det blev efterhaanden Bondehistorien, der fangede ham, og han har da ogsaa givet 1. Bind Undertitlen *Jorden og dens Dyrkere*. Efter en topografisk Oversigt fortælles i Bogens første Del om »Bondejord og Bønder«. Forfatteren siger selv, at han har ønsket, at Skildringen skulde fremtræde som et lille Led af vort fælles Fædrelands Historie, og det er netop et Særkende for Bogen, at hvert enkelt Afsnit er tegnet med de historiske Forhold som Baggrund. — »Den første Bebyggelse« med en interessant Redegørelse for Landsbynavnene, — »Under Krumstav og Klosterstyre« — »Under Kronen og under den gamle Adel« — og helt op til »Frie Bønder paa egen Jord«. Ud fra den trykte Litteratur, der foreligger, samt paa Grundlag af talløse Undersøgelser i Arkiver og i den gamle Fæsteprotokol fra Volstrup 1719 er de fleste Gaardes Historie klarlagt gennem 300 Aar til 1900. Men det er ikke en tør Opregning af Navne og Aarstal, det er alt sammen illustreret med levende Træk fra Fortiden. — Fæsteforhold, Aftægtsforhold, Bygninger og Besætning, Brugen af Kalk som Gødning for over 200 Aar siden, Hoveri o. s. v. Bindets anden Del er en indgaende Skildring af Volstrup og dens Ejere. Grundigt og solidt er det hele, fortalt i en jævn og saglig Stil, og de mange Gengivelser af Kort og Billeder anskueliggør yderligere Stoffet. Bogen har Interesse ikke alene for Mennesker, der har Tilknytning til Hjerm Sogn, men for alle, der vil vide Besked om dansk Landbrug gennem Tiderne. Endnu er der en Del Eksemplarer tilbage, og Bogen kan faas gennem Boghandlerne.

Forfatteren har desuden samlet et stort Materiale til Kirkernes og Skolernes Historie; men han siger i Forordet, at det ikke er sandsynligt, at han selv faar Kræfter til at fuldføre Arbejdet med det andet Bind, og han haaber, at andre i saa Fald vil tage fat og bringe Sagen til Afslutning. Denne Anmeldelse skal slutte med et Ønske om, at han maa faa Lykke til selv at fuldføre det, der er saa godt begyndt; men i hvert Tilfælde fortjener han en stor Tak for det Arbejde, der er gjort.

Alfred Kaae: Torsted, Blade af et Hedesogns Historie. Kaaes Forlag, Kronhede, Ulfborg. I næsten 30 Aar har Alfred Kaae været Lærer i Kronhede Skole, han har fra første Færd arbejdet

med Sognets Historie, og Resultatet er blevet en stor smuk Bog, og det er noget af en Overraskelse, at der kan skrives en saadan Bog om et lille Hedesogn. Den indledes med en Skildring af Naturen, herunder de geologiske Forhold, Plante- og Dyreliv. I næste Afsnit: Oldtidslevn fortælles om snart sagt alle de Oldsager, der er fundet i Sagnet. Derefter omtales Stednavnene, og de enkelte Byers og Gaardes Historie behandles indgaaende, saa indgaaende, at vi f. Eks. faar hele Folketællingslisten fra 1787, da der var 112 Mennesker i Sagnet mod 618 i 1940. Kirkens, Præsternes, Skolernes og Lærernes Historie behandles udførligt. I det sidste Kapitel fortælles om Torstedboernes Oplevelser fra 9. April 1940 til 5. Maj 1945, og det er ikke den mindst spændende Del af Bogen.

Man kan ikke andet end beundre Forfatteren for den Ihærdighed, hvormed han har samlet de mange Enkeltheder og igen føjet dem sammen til et Hele.

Sproget er livligt og underholdende med mange særprægede gamle Ord og Vendinger, og det hele er illustreret med et Væld af Forfatterens egne Tegninger og en Mængde Fotografier. Bogen blev hurtigt udsolgt, saa de, der ønsker at stifte Bekendtskab med den, maa henvises til Bibliotekerne.

G. Bützow-Rohde: Ahnetavle med kortfattede Biografier for fire Søskende Truelsen.

Grosserer G. Bützow-Rohde, Hellerup, har udgivet en duplikeret Bog om den kendte Slægt Truelsen, der, saa langt man kan følge den tilbage, har været knyttet til Hammerum Herred. Bogen indledes med en Skildring af Hammerum Herred i gamle Dage; derefter følger Ahnetavlen over de fire Søskende Johanne, Søren, Knud og Ella Truelsen, der var Børn af Trikotagefabrikant Truels Truelsen i Herning (1862—1932) — indtil ti Generationer tilbage i Tiden med Skildringer af Slægtens mest fremtrædende Medlemmer. Bogen, der afsluttes med Stamtavler over Slægterne Truelsen og Christiansen, indeholder en Rigdom af Oplysninger, som gør den værdifuld for alle, der beskæftiger sig med Herredets Historie. Forfatteren har skænket et Eksemplar af Bogen til Historisk Samfund, og det kan laanes ved Henvendelse til Centralbiblioteket i Holstebro.

E. Johansen: Hvordan Vinderup blev til. — Vestjydsk Forlag.

Bogtrykker Johansen har udsendt en smuk lille Bog om Stationsbyens Historie. Efter en kort historisk Indledning om det gamle Vinderup berettes om Banens og Landevejens Anlæggelse. Der fortælles om de forskellige Virksomheder, der nævnes i kronologisk Orden, om Kirken og Skolen. Det smukke Skrift, der er illustreret med interessante Tegninger fra den første Tid, bærer Præg af Forfatterens Kærlighed til sin By, og det maa paaskønnes, at der, mens Minderne om Stationsbyernes Opstaaen endnu er levende, fremkommer saadanne Skildringer.

H. P. Hansen: An Wät's Saga. Rosenkilde og Bagger.

Museumsforstander H. P. Hansen, Herning, har skrevet en mere end almindelig morsom Biografi af en Herning-Original, Ane Pedersen, kaldet An Wät. Det er maaske at sætte Sagen paa Spidsen at paastaa, at H. P. Hansens Speciale er Originaler; men det er ikke desto mindre en Kendsgerning, at ingen dansk Forfatter har skænket os et saa righoldigt Galleri af Originaler som H. P. Hansen, og han fortjener Tak for det uretoucherede Billede — Udtrykket er hans eget — han har givet os af denne mærkelige Kvinde.

Det er ikke muligt i en kort Anmeldelse blot nogenlunde at give Udtryk for, hvad der er Bogens Charme, og hvorfor man, trods alt, ikke kan lade være at synes om dette saavel i Leve-maade som i Sprog meget usoignerede Menneske. Maaske er det det, at hun mere end de fleste var sig selv i snart sagt enhver Situation — maaske hendes Kærlighed til Dyr, der gav sig saa mange komiske Udslag. Men Forfatteren har i hvert Fald beredt Læserne en stor Fornøjelse og udløst en hjertelig Latter hos mange med sin Bog om An Wät.

Jens Krustrup: Morten Larsen, Manddomsgerning og sidste Aar. Kirkelig Samfunds Forlag.

I Aaret 1942 udgav fhv. Skolebestyrerinde Frk. Karen Johansen første Del af en Bog om Frimenighedspræst Morten Larsen, Holstebro (anmeldt i Hards. Aarb. 1942), og det var hendes Tanke, at en Fortsættelse skulde følge; men allerede Aaret efter døde hun. Paa dette Tidspunkt havde hun faaet skrevet de første 3 Kapitler af anden Del. Holstebro Frimenigheds Bestyrelse bad saa fhv. Frimenighedspræst Jens Krustrup om at fortsætte Bogen, og Resultatet er blevet en overordentlig fyldig og interessant Bog. Der fortælles om Holstebro Valgmenigheds første Tid og derefter om Morten Larsen og hans Gerning. De første Aar faldt hans Arbejde væsentlig i Holstebro og Omegn; men efterhaanden blev hele Danmark hans Virkeomraade, saa Bogen, der for en stor Del er bygget paa Citater af hans Taler og Skrifter, er blevet et Stykke dansk Menighedshistorie fra sidst i Firserne til Morten Larsens Død i 1936. Det er lykkedes Pastor Krustrup at tegne et levende Billede af Morten Larsen, at karakterisere hans egenartede Forkyndelse og at give Læserne en Forstaaelse af hans Betydning for dansk Kirkeliv; men Beretningen om hans Forhold til den Menighed, hvis Præst han var, er dog det centrale i Bogen, og dens Betydning er ikke mindst, at den, samtidig med at den fortæller om Morten Larsen, giver saa god Besked om de Mennesker, han har samarbejdet med.

Danske Slotte og Herregaarde. Alfred G. Hassing.

I det sidste Aarhundrede er der gentagne Gange udgivet Værker om danske Herregaarde, sidst »Danske Herregaarde ved 1920« med Skildringer af o. 200 danske Herregaarde. Da der imidlertid var stærk Brug for et tilsvarende Værk, udsendte Alfred G.

Hassings Forlag under Redaktion af Arkivar ved Rigsarkivet Arthur G. Hassø i Aarene 1944—45 et monumentalt Værk »Danske Slotte og Herregaarde« i 4 Bind. Den Modtagelse, Værket fik, bevirkede, at Forlaget allerede samtidig med denne første Samling under samme Redaktion udsendte Ny Samling bestående af 3 Bind, der afsluttedes 1946. I det samlede Værk er der Skildringer af henved 700 Slotte og Herregaarde skrevet af forskellige Forfattere og illustreret med en Rigdom af gode Billeder. Her skal blot nævnes de Herregaarde her fra Amtet, som omtales i Værket. I første Samling 4. Bd. har Otto Norn skrevet om Bregninggaard og S. Nygård om Nørre Vosborg. I Ny Samling 3. Bd. omtales 22 Herregaarde fra Ringkøbing Amt. P. Sloth Carlsen: Lønborggaard. H. C. Hansen: Stubbergaard og Volstrup. Sigurd Jensen: Kappel, Landting og Pallisbjerg. Esbern Jespersen: Rammegaard, Bækmark, Nørre Holmgaard, Strandbjerggaard, Udstrup og Voldbjerg. Mogens Lebech: Timgaard, Rysensten, Quistrup og Søndervang. S. Nygård: Ausumgaard, Rydhave og Herningholm. Jens Sølvsten: Vadskærgaard, Gudum Kloster og Estvadgaard. Der fortælles om Gaardenes Beliggenhed i det omliggende Land, om deres Historie i alle Hovedtræk: Bygningernes, Ejernes og Godsets Historie samt om Driftsforholdene før og nu. Sideløbende hermed finder man en Mængde Træk til Belysning af Egnens og hele Landets Historie gennem Tiderne.

H. P. Hansen: Spind og Bind. Ejnar Munksgaards Forlag.

Der ligger 40 Aars Samlerarbejde bag Bogen. De 240 tættrykte Sider bygger paa Tusinder af Undersøgelser, Arkivundersøgelser, Oplysninger fra mange Hundrede Personer og Læsning af den trykte Litteratur, der findes — et helt Mosaik af Enkeltheder, der tilsammen giver et levende Billede af en midtjysk Hjemmeindustri. Fra en Skildring af Faarehold og Handel med Uld føres vi gennem Kapitler om Uldens Behandling ved Kartning, Spinding og Strikning til Fortælling om Bindestuerne og Hosekræmmerne. Forfatterens Evne til at fortælle en god Historie fornægter sig ikke og bevirker, at det er meget fornøjelig Læsning, og dette gælder ikke mindst Biografierne af en Række Uldhandlere saavel i Danmark som i Norge. I en Fortegnelse over henved 400 Dialektord faar vi Forklaring paa mange sjældne Ord: Fæsel, Løtow', Stemp o. s. v. Saa ogsaa i sproglig Henseende er Bogen af stor Interesse. H. P. Hansen har givet Bogen Undertitlen: Bindehosens — Bindestuens og Hosekræmmerens Saga, og det er en Bedrift, at denne Saga er blevet fortalt saa godt, at der ikke kan være Tvivl om, at Bogen altid vil komme til at staa som det grundlæggende Værk paa dette Omraade.

Chr. Møller Hansen: Købmands-Slægten Andrup i Lemvig. Lemvig Hjemstavns-Museum.

Købmand Chr. Møller Hansen, Holstebro, har efter Opfordring af Lemvig Hjemstavns-Museum paataget sig at skrive en Bog om Købmands-Slægten Andrup, der fra o. 1750 gennem 4

Slægtled har spillet en fremtrædende Rolle i Lemvig. Bogens Hovedindhold er selvsagt Skildringen af de 4 Mænd, der, Søn efter Fader, under skiftende Konjunkturer har drevet den til Tiden meget omfattende Købmandsforretning. Men Slægtens Kvinder er ikke glemt, og det er ejendommeligt at se, hvor stor en Rolle, de har spillet, og hvilken Indsats de har øvet. Det er dog ikke blot en Slægts Historie. Der er en Rigdom af Træk til Belysning af Lemvigs og Omegns Skæbne gennem næsten 2 Aarhundreder, og der fortælles ikke alene om Slægtens Medlemmer, men ogsaa om mange andre Personer, der paa en eller anden Maade stod i Forbindelse med dem. En Fortegnelse over de omkring 100 benyttede Kildeskrifter, trykte og utrykte, viser, at der ligger et grundigt Arbejde bag ved, og Personregistrets henvendte 800 Navne er Vidne om, at der er et Væld af Oplysninger at finde i Bogen, der fra først til sidst bærer Præg af Forfatterens flittige og solide Arbejde. Og der er Grund til at sige Lemvig Hjemstavns-Museums Bestyrelse Tak, fordi den har udgivet Bogen.

I. Karstoft: Fra det nedlagte gamle S. Omme-Hoven Pastorat. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. Kolding.

Pens. Sognepræst I. Karstoft begynder med at fortælle om de to Sognes Fællesskab, for skønt de ligger hver i sit Amt, S. Omme i Vejle og Hoven i Ringkøbing Amt, har de saa langt tilbage i Tiden, man ved, til 1907-08 udgjort et Pastorat. Derefter følger Afsnit om Soggenes Navne, om Landeveje og Vandløb og om de forskellige Byer. Der er Afskrifter af Indberetningerne fra 1638 og 1766. Mest udførligt behandles Præsternes, Kirkernes og Skolernes Historie. I et Stykke om stedlige Sagn gør Forfatteren interessante Forsøg paa at konstatere hvilke historiske Begebenheder, der ligger til Grund for Sagnene. Derefter fortælles om de to Slægtsgaarde, Hoven Mølle og Omvraa Enestegaard, hvorfra hans Hustru og han selv stammer. Bogen gaar til Tiden omkring 1870 og slutter med en Redegørelse for de skelsættende Forandringer, der fandt Sted ved den Tid. Bogens Undertitel: Et lokalhistorisk Bidrag er Udtryk for, at den ikke gives ud for en Sognehistorie; men Beboerne i de to Sogne samt andre med Interesse for Lokalhistorie vil skønne paa, at saa mange Træk af de to Sognes Historie er blevet bevaret.

H. C. H.

MEDDELELSER TIL MEDLEMMERNE

Ordinær Generalforsamling afholdtes paa Ikast Hotel Søndag den 29. Februar. Formanden, Amtmand Karberg, aflagde Beretning, og Kassereren, Lærer Esbern Jespersen, aflagde Regnskabet; begge Dele godkendtes. De afgaaende Styrelsesmedlemmer, E. Jespersen, K. K. Jensen og Kr. Raunkjær, genvalgtes. Revisor C. K. Kjeldahl genvalgtes. Næste Aarsmøde vedtoges afholdt i Ulfborg Kirkeby sidste Søndag i Juni 1949 med Besøg i Kirken og Foredrag i Forsamlingshuset. — Efter Generalforsamlingen konstituerede Styrelsen sig som hidtil. Fabrikant J. Jacobsen, Ikast, var Dirigent.

— Efter Generalforsamlingen holdtes offentligt Møde med ringe Deltagelse. Der holdtes ypperlige Foredrag af Professor P. Skautrup og Viceskoleinspektør D. Andersen, Ikast. Professor P. Skautrups Hovedtema var Egnens Stednavne; han gav bl. a. Ikast en ny Tolkning, mente, at det indeholdt et gammelt Navn for Taxetræ. D. Andersen talte om Ikast gennem Tiderne og fortalte herunder muntre Anekdoter.

— — —
Sommermødet holdtes med god Tilslutning i Lønborggaards smukke Park og med afsluttende Møde i Lønborg Kirke Søndag den 27. Juni. Lektor G. Andersen, Tarm, holdt et muntert og fængslende Foredrag om Emnet »Af Lønborg—Egvads Sogneraadsprotokoller«. Forfatteren, Lærer H. K. Kristensen, Lunde, talte dygtigt og kyndigt om Lønborggaards Historie. I Kirken talte Pastor Bork Hansen om Kirkens smukke Kalkmalerier fra 1551.

— Regnskabet viser, at der ved Aarets Slutning var 922 Medlemmer og 36 Subskribenter. I Sparekassen henstod 5826 Kr., medens 611 Kr. forefandt kontant.

Vi har i Aarets Løb henvendt os til Sogneraadene i Amtet om Støtte; hidtil har 43 tegnet sig med et aarligt Kontingent paa 10 Kr. mod at faa Aarbogen tilsendt. Af Bidrag til Besættelsestidens Historie har vi endnu kun faaet to; vi beder indtrængende om flere. De gamle Aargange af Aarbogen kan købes à 2 Kr.

Aargangene 1907—14 samt 1916, 17, 18, 19, 20 og 38 er dog udsolgt.

Der findes endnu nogle faa Eksemplarer af »Vinding Sogn« og »Vind Sogn«, som kan faas hos E. Jespersen, Sørvad.

— Sekretæren for Dansk historisk Fællesforening beder os meddele følgende:

»Jeg skal herved tillade mig at meddele Dem, at Dr. Hjelholts: Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af det 19. Aarhundrede, der i længere tid har været udsolgt, nu er udkommet i 2. oplag på Hagerups forlag. Bogladeprisen er 8,50 kr., men medlemmer af foreninger under D. H. F. kan ved henvendelse til mig få bogen til en favørpris af 6,80 kr., der kan indbetales på postgiro 86264. Fortid og Nutid, Landsarkivet, Viborg.

Vil De være saa venlig at meddele dette i Deres tidsskrift?

Samtidig skal jeg gøre opmærksom på, at alle medlemmer af foreninger, der er indmeldt i D. H. F., kan tegne abonnement på Fortid og Nutid for 4,00 kr. om året, mens bogladeprisen for tidsskriftet er 7,00 kr. Indmeldelse til undertegnede, hvor medlemmerne også vil kunne få efternævnte skrifter til favørpris:

Nygård: Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier: 0,50 kr.

E. Kroman: Skriftens Historie fra Reformationen til Nutiden: 3,60 kr.

Chr. Axel Jensen: Bibliografisk Vejledning for historiske Lokalsamlinger: 0,50 kr.

Holger Hansen: Om Opbevaring og Ordning af Købstadsarkiver: 0,50 kr.

Nationalmuseet og den lokalhistoriske Forskning: 0,50 kr.◀.

— — —
Jeg slutter disse Meddelelser til Medlemmerne med Tak for trofast Sammenhold til Gavn og Trivsel for vort Samfund. Skal vi prøve i det kommende Aar hver især at skaffe Samfundet et nyt og trofast Medlem.

Med venlig Hilsen

E. Jespersen.

Frederik Krarup Erlang døde Torsdag den 18. Marts paa Københavns Amtssygehus. En nærmere Omtale af vor trofaste afdøde Ven bringes i næste Aarbog.

E. J.

STEDNAVNE, PERSON OG SAGLISTE

Navneliste for *Alfred Kaae*: »Stadilbonden Knud Jensen Dyekier« følger paa næste Side.

- Amerika, Udvandring til, 100 ff.
Andagtsbøger o. Aar 1700, 22 ff.
»An Wá'ts Saga« 153.
- Borch, Ole, 40 f.
- Danefæ, 127.
»Danske Slotte og Herregaarde« 153.
- Erlang, F. K. 157.
- Fejsøhus, 92 ff.
Fejsøhus, Aftensæde i, 106.
- Graversen, Troels, 143.
- Havfiskeri, 113 f.
Herregaardsinventar 1727, 20 f.
Hjemmeundervisning, 103 f.
»Hjerm Sogn«, 151.
Herningsholm, 138 f.
- Jernalderboplads, 5.
Jernalderhuse, Litteratur om, 13 f.
- Knusesten, 129.
Kristensen, Hans Kr.s Børn, 108.
Kristensen, Hans Kr. og Slægt, 92 ff.
Kristensen, Susanne, 102 f.
- Kristensen, Susanne, 109 f.
»Købmands-Slægten Andrup«, 154.
- Lemvig 1684, 119.
Lerkargrave, 123 ff.
Lønborg, 156.
- Plankekister i Vinding, 123, ff.
- Soldater fra Treaarskrigen, 130 ff.
»Spind og Bind«, 154.
»S. Omme-Hoven«, 155.
Stadilbonden Knud Jensen Dyekier, 43 ff.
- Treaarskrigen, Breve, 131 ff.
Truelsen, Chr., 146 f.
Truelsen, Slægten, 152.
Truelsen, Søren, 138, 146.
Troelsen, Gravers, 140 ff.
»Torsted Sogn«, 151.
Tvis Kloster, 19.
- Vestergaard, Kr. fra Hemmet, 131.
Vesterholm ved Herning, 138.
Vinding, Jernalder i, 123 ff.
»Vinderup«, 152.
Vostrup, N. K., 131 f.
- Æsepiger, 114.

- Aaberg, 43, 60 ff, 73
 Albertin, Amtmand, 50
 Alrum, 86
 Andersdatter, Ane, 88
 — Kirsten, 86
 — Margrete, 61
 Andersen, Niels, 88
 — Peder, 55
 — Svenning, 43, 55, 64, 80
 Bang, Poul Andersen, 47, 50, 58
 Berntsen, Arent, 70
 Bertelsen, Niels, 71
 Bollerup, 45
 — Carl Iversen, 87
 — Iver, 87
 Borris, 58
 Bro, Kr Lauridsen, 59, 77, 86
 Brohuset ved Staby Kast, 46
 Buckholtz, Poul, 58, 64
 Børgesen, Ane, 88
 Christiansen, H, 91
 Danielsen, Niels, 58
 Dyekier, Knud Jensen, 43 ff
 Ellerup, Verner, 46
 Enevoldsdatter, Ane, 88
 Eskesen, Niels, 59
 Espersen, Jens, 45, 77 ff
 Fjand, 45, 59
 Fuglbjerg, 45, 59 o. a. St.
 Fuiren, Christine, 77
 Gammel Mølle, 62 f
 Graversen, Jens, 56 f
 — Kristen, 80
 — Thomas, 54
 Graversgaard, 44
 Grøsted, Søren Henriksen, 50,
 58, 69
 Guldager, Kristen, 62 f
 Harboe, Jens, 77
 Hee, 58
 Heede, Jørgen, 58
 Helt, Vilhelm, 71 f, 85
 Henriksen, Jeppe, 89
 Hindsels, 52
 Hjerl Hede, 62
 Holmsland, 43, 54, 58, 62
 Holst, Søren Kristensen, 58
 Hover, 58, 84
 Hovergaard, 47 f
 Husby, 58
 Husum, 49
 Isagger, Sr, 52
 Iversdatter, Johanne, 87
 Jedsted, 58
 Jensdatter, Ane, 88,
 — Ane, 89
 — Johanne, 89
 — Karen, 87
 — Maren, 87
 — Margrete, 88
 — Mette Marie, 88
 Jensen, Else, 87
 — Jesper, 54
 — Laurids, 89
 — Niels Kamp, 89
 — Peder, 86
 Jeppesdatter, Ane Marie, 87
 Jeppesen, Anders, 51 f
 — Henrik, 87
 — Knud, 54
 — Lars Kristian, 87
 — Mikkel, 87
 — Mikkel, 90
 Johansdatter, Ane, 62
 Johansen, Arve, 82
 Jørgensen, Gravers, 57
 — Jens, 62
 Kier, Peder, 64
 Kjeldsen, Kr, 66, 88
 Klou, Lars, 60
 Knudsdatter, Ane, 87
 — Anne, 45
 — Anne Marie, 86
 — Marie Katrine, 88
 Knudsen, Henrik, 87
 — Jens, 89
 — Lars, 87
 — Mads, 90
 — Niels, 61
 — Ole, 88
 — Peder, 87
 — Svenning, 88, 90
 Koldby, Jesper, 54
 — Karen, 88
 Kolding, 58
 — David, 50
 Kristensdatter, Maren, 88

- Kristensen, Jens, 60
 — Knud, 47
 — Poul, 71
 Krogh, Peder, 91,
 Kronhede, 83 ff
 Larsdatter, Ane Marie, 87
 — Else, 45, 76 f, 80, 83
 Larsen, Iver, 88
 — Jens (Jens Smed), 89 f
 — Knud, 87
 Lauridsen, Knud, 45
 — Peder, 61
 Linde, Chr, 60
 Lund, P, 78
 Lønborg, 58
 Madsdatter, Ane, 45
 Madsen, Knud, 90
 — Mikkel, 90
 — Peder, 90
 Madum, 58
 Mikkelsen, Jeppe, 87
 — Laurs, 54, 84
 Mogensen, Jens, 62
 Moustsen, Kr, 48
 Muldbjerg, Mølle, 75 f
 — Sønder, 75 f, 84
 Nielsdatter, Mariane, 88
 Nielsen, Knud, 54
 — Kr, 46
 No, 58
 Nødschou, P. M, 67
 Oblitz, von, 62
 Olesdatter, Johanne, 46, 77, 86
 — Johanne, 88
 — Karen, 88
 — Maren, 88
 Olesen, Jens, 88
 — Knud, 88
 — Ole, 88
 — Peder, 88
 Olufsen, Mads, 48
 Orulf, Niels, 58
 Pallisbjerg, 46
 Pandrup, Peder, 43
 Pedersdatter, Mette, 87
 Pedersen, Andreas, 88
 — Cenius, 87
 — Iver, 87
 — Knud, 54
 Pedersen, Lars, 45
 — Niels, 60
 — Peder, 88
 Raasted, 63
 Ravn, Jens, 48, 58
 Rindom, 58
 Ringkøbing, 58
 Rysensten, 62, 72 f
 Rømer, Laurits, 74
 Sadelmager, And Thomsen 48 f
 Schmidt, Nis Hansen, 88
 — P, 88
 Schougaard, Magister, 58
 Sehested, Niels, 60, 64
 Siøng, Peder, 86
 Skern, 58
 Skernbro, 48
 Skikkild, Ivar, 65
 Skræder, Jørgen, 55
 Slesvig, 80
 Smedsgaard, Arnold, 52
 — Thomas, 52
 Spangvig, 61, 67
 Staby, 58, 63
 Stadil, 43, 49 f, 52, 58, 63, 84
 Stadilø, 56
 Stauning, 58
 Storgaard Pedersen, Knud, 91
 Stougaard, Jens, 55
 Svingel, 68
 Sylvestersen, Peder, 79
 Søgaard, Gravers, 50
 Søndervang, 43, 77
 Sørensen, Jørgen, 50, 53
 — Peder, 64
 Tafteberg, Pastor, 58
 Tamberg, Jens, 55
 Tephede, Poul, 85
 Tim, 50, 52, 65
 Timgaard, 59, 64, 66
 Tim Mølle, 60 ff
 Torsted, 58, 68, 70 ff
 Udstrup, 73
 Ulfborg, 59, 63
 Vedersø, 43, 58, 60, 62
 Venner, Oluf Kristensen, 75
 Øster Bjerg, Jens, 73
 Østertoft, 43